

1. Johdanto

1.1 Inventoinnin kohdealueet

Metsähallituksen Pohjois-Pohjanmaan luontopalvelut teetti kesäkaudella 2007 arkeologista inventointia Ylä-Kainuussa, pääasiassa perusteilla olevan Kalevalapuiston alueilla. Näiden alueiden lisäksi inventoitiin muutamia muitakin jo perustettuja tai perusteilla olevia suojelualueita Suomussalmen kunnan eteläosissa, Hyrynsalmella sekä Puolangalla. Suojelualueiden lisäksi inventoinnin kenttätöissä käytiin tarkastamassa erinäisiä valtion maalla sijaitsevia perinnebiotooppikohteita. Inventointia suorittivat FM Mika Sarkkinen sekä FM Oili Forsberg. Tämä raportti sisältää allekirjoittaneen inventointitulokset, Sarkkisen tulokset ovat erillisessä raportissa.

Kalevalapuisto koostuu Suomen puolella jo perustetuista tai perustettaviksi ehdotetuista luonnonsuojelualueista, jotka sijaitsevat Suomussalmen kunnassa, Kiantajärven vesistön itäpuolella ja Vuokkijärven koillispuolella. Näiden alueiden lisäksi Kalevalapuistojen kokonaisuuteen kuuluvat kunnan pohjoisosassa sijaitseva Hossan retkeilyalue, sekä kunnan eteläosissa sijaitseva vienalaiskylien maisema-alue. Kalevalapuistojen yhteenlaskettu pinta-ala on 27500 hehtaaria, Hossan aluetta on noin 9000 ha sekä vienalaiskylien maisema-alue reilu 2000 ha. (Härkönen, Kerttu 2005:50.) Venäjän puoleinen osa puistoa rajautuu valtakunnan rajaan. Kalevalapuiston Venäjän puoleinen osuus on yhtenäinen alue, joka jatkuu Vuokkiniemen kylän tuntumaan Vienassa. Tämä luonnonpuisto on perustettu virallisesti heinäkuussa 2007 (www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=242014&lan=fi).

Tässä raportissa kuvattavat inventoitavat alueet ovat Pahanmaailman, Vieremänsuon, Housuvaaran sekä Moilasenvaaran suojelualueet Suomussalmen pohjoisosissa. Nämä alueet muodostavat pohjoisimman osuuden Kalevalapuistojen vyöhykkeestä. Näiden lisäksi käytiin tarkastamassa Hossan luonnonsuojelualueelta ilmoitettu mahdollinen pyyntikuoppa sekä Puukojärven perinnebiotooppialue Hossassa. Tässä yhteydessä tarkastettiin reitin varrelle sattuneet entuudestaan tunnetut muinaisjäännökset.

Kalevalapuiston alueiden lisäksi inventoitaviin kohteisiin kuuluivat Hepoköngäs Puolangalla, Saarijärven aarnialue ja Vorlokki Hyrynsalmella, sekä Säynäjäsuo Suomussalmen etelä-

osassa. Nämä alueet inventoitiin kokonaisuudessaan samalla volyymillä kuin Kalevalapuiston alueetkin. Pistemäisempää tarkastusta tehtiin valtion mailla olevilla perinnebiotooppialueilla. Osa näistä kohteista on Kainuun ympäristökeskuksen julkaisemassa luettelossa (Vainio, Autio, Leinonen 2000) maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävistä perinnemaisemista. Tarkastettuja perinnebiotooppialueita olivat Alangon niitty, Losonvaaran laidun, Peranganjokivarren niitty (Suomussalmi), Raiskion Rutju, Nutilan taloaution niitty (Hyrnsalmi), Tiaisen torppa ja Suolijärvi Hallavaaran niitty (Puolanka) Kaikkien edellisten lisäksi inventoinnin kuluessa tarkastettiin muutama matkan varrelle osunut entuudestaan tunnettu asuinpaikka, joiden tarkastuskertomukset ovat raportin lopussa.

1.2 Alueiden sijainti ja maantiede

KARTTA

Inventoitavat alueet sijaitsevat kolmen Ylä-Kainuun kunnan, Suomussalmen, Puolangan ja Hyrnsalmen alueilla. Suomussalmi on lähes kokonaan supra-akvaattista aluetta, Hyrnsalmellakin vain Emäjoen laakso on ollut jonkin aikaa veden alla jääkauden päättymisvaiheessa. Näille lähinnä vaara-Kainuuseen kuuluvien kuntien alueille on ihminen saapunut hyvin pian mannerjään vetäytyttyä alueelta, sillä vanhimmat radiohiiliajoitukset ihmisen toimista ovat vuoden 8000 eKr. tienoilta.

Puolangan itäiset osat kuuluvat myös supra-akvaattisiin, vedenkoskemattomiin alueisiin, joissa jään alta paljastui kuiva maa. Kunnan länsipuoli on alavampaa, ja se on noussut vedestä maankohoamisen vuoksi vaihteittain. Puolangan vesistöt laskevat kuntaa etelä-länsi - suunnassa halkovan vaarajakson länsipuolella pääosin Kiiminkijokea pitkin Pohjanlahteen. Vaarajakso saa alkunsa Hyrnsalmen puolella, ja sen korkein huippu, Kainuun korkein vaara, Iso Tuomivaara, kohoaa lähes neljä sataa metriä merenpinnan yläpuolelle.

Ylä-Kainuun maisemaa luonnehtivat vaarojen lisäksi pienet vesistöt, kosteapohjaiset metsät ja suot. Harjujaksot kulkevat pääsääntöisesti kaakko-luode - suuntaisina, ja ne ovat tyypillisiä jääkauden jälkeensä jättämiä muodostumia. Jääkauden tekosia näkyy muutenkin maisemassa, sillä erityisesti hiekkaisilla kankailla voi monin paikoin erottaa vanhoja kuivuneita jokiuomia. Myös sulavien jäälohkareiden muodostamia suppia on runsaasti harjujen lomassa. Maanko-

hoamisilmiö sitä vastoin ei Ylä-Kainuun alueella erotu mitenkään selvänä, vaikka esimerkiksi Kiantajärven allas on aikojen saatossa kallistunut muutaman metrin kohden kaakkoa.

Mielenkiintoisen lisän Kainuun maisemaan tuovat muinoisten maanjäristysten aiheuttamat repeämät, joita inventoitavilla alueilla oli havaittavissa kahdellakin seudulla. Kuusamo on Suomen maanjäristysaltteinta aluetta, ja Suomussalmen ja Kuusamon rajalla onkin nähtävillä vaikuttava kalliorepeämä Pahanmaailman suojelualueen eteläosassa. Täällä jyrkät kallioseinämät saattavat olla parikymmentäkin metriä korkeat, ja rotkojen pohjille on usein kertynyt vettä. Tällaiset pitkänomaiset lammet ovat tyypillisiä alueelle. Toinen todennäköisesti maanjäristyksen aiheuttama kalliohalkeama sijaitsee Hyrynsalmella, Vorlokin alueella, jossa Vortikkana tunnettu repeämä on useita satoja metrejä pitkä.

Tarkemmat kuvaukset eri alueiden piirteistä esitetään Kohdekuvausten yhteydessä.

1.3 Arkeologinen tutkimushistoria

Kainuun arkeologinen tutkimus on saanut alkunsa jo 1800-luvun lopulla, jolloin Vaalan Nimisjärven pitkäkestoisesta asutuksesta saatiin ensimmäiset havainnot. Ylä-Kainuuseen tutkimuksen kiinnostus syntyi varsinaisesti vasta 1950-luvulla, jolloin vesivoiman valjastaminen johti inventointeihin ja kaivauksiin Suomussalmella ja Hyrynsalmella. Tässä vaiheessa FT Matti Huurre oli lähes yksin se henkilö, joka tutkimuksia suoritti. Näiltä ajoilta on kuitenkin peräisin laajapohjainen paikallinen arkeologian harrastus, mikä on johtanut siihen, että edelleenkin näistä kunnista yksityishenkilöiden välittämänä päätyy museokokoelmiin lähes vuosittain uutta materiaalia.

Suomussalmen ja Hyrynsalmen tutkimukset ovat pääasiassa keskittyneet Hyrynsalmen reitin varrelle. Suomussalmella on tutkittu asuinpaikkoja niin Kiantajärven etelä- kuin pohjoispäässäkin, Hyrynsalmella tutkimukset ovat keskittyneet lähinnä Hyrynsjärven länsipuolen rikkaille ja pitkäkestoisille asuinpaikoille. Tutkimusten tuloksia on myös runsaasti julkaistuina, sillä FT Matti Huurre on kirjoittanut alueiden esihistoriasta useita kattavia kuvauksia.

Suomussalmella ja Hyrynsalmella tehtiin arkeologisia kaivauksia erityisesti 1980- ja 1990 - lukujen taitteessa. Sittemmin tämä toiminta on rahoituksen puutteessa näivettänyt. Puolangalla on puolestaan Kainuun museo tehnyt inventointia ja kaivauksia maakunta-arkeologi Esa Suomisen johdolla. Hän on myös inventoinut Hossan alueen vuonna 2005. Viimeisimmät kaivaustutkimukset tutkimusalueen kunnissa tehtiin Hossan Mykräniemessä kesällä 2007. Tutkimuksista vastasi Oulun yliopisto.

1.4 Inventoinnit kenttätyöt ja inventointi-ideologia

Inventoinnin kenttätöitä tehtiin 20.6. - 18.10.2007 siten, että maastopäiviä oli kaikkiaan noin 45. Vaikka kyseessä oli arkeologisin menetelmin suoritettu inventointi, voisi sitä paremminkin luonnehtia kulttuuriperintöinventoinniksi kuin perinteiseksi arkeologiseksi inventoinniksi. Dokumentoitavia kohteita olivat kiinteiden muinaisjäännösten ja statukseltaan epävarmempien historiallisten kohteiden lisäksi myös muu rakennettu kulttuuriperintö, joka ei nykykuntonsa perusteella kuulu rakennussuojelun piiriin. Raportin suojelukohdeluettelo noudattaa Museoviraston ohjeistusta kiinteiden muinaisjäännösten luokittelusta. Kohdekuvauksissa puolestaan ovat mukana kaikki dokumentoidut kohteet.

Kulttuuriperintöinventoinnin takana on ajatus siitä, että ihmisen toimet ympäristöä muokkaamassa ovat kiinnostavia sinänsä, riippumatta niiden ajoituksesta tai suojelustatuksesta. Tällaisen inventoinnin tuottama aineisto voi olla erityisesti ns. historiallisen ajan tutkimukselle arvokasta materiaalia. Lisäksi on myös niin, että erityisesti Kainuussa raja esihistorian ja historian välillä on useimmiten hyvin keinotekoinen, sillä varhaisimmat kirjalliset lähteet antavat joitain hajanaisia tietoja 1600-luvulta lähtien. Varsinaisesta kansanelämästä inventoiduilla alueilla on kirjallista tietoa vain muutaman sadan vuoden ajalta.

1.5 Inventoinnin tulokset

Lähtökohdat

Kaikki inventoinnin keskeiset alueet Kalevalapuistossa sekä muut suojelualueet (Säynäjäsuo, Saarijärven aarnialue, Vorlocki ja Hepoköngäs) sijaitsevat seuduilla, joilta suuremmat vesistöt puuttuvat. Lisäksi useat alueista ovat suurel-

ta osin suota, ja muutenkin vaikeiden kulkuyhteyksien takana. Aikoina, jolloin kulku oli pitkälti vesistöjen varassa, merkitsi tämä nyt tutkittujen seutujen syrjäisyyttä. Lisäksi alueet ovat suurelta osin rakentamattomia, eikä maankäyttö muutenkaan ole paljastanut merkkejä muinaisesta asutuksesta tai nautinnasta.

Inventoinnin ennako-oletuksena oli, että tutkimusalueilta tuskin löytyy erityisen runsaasti esihistoriallisia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Tähän on kaksi syytä: Ensinnäkin maankäytön vähäisyydestä johtuen mahdolliset esihistorialliset asuin- tai leiripaikat pienvesistöjen rannoilla ovat useimmiten turpeen alla, ja siten varsin sattumanvaraisesti löydettävissä. Toisaalta alueet ovat ympäristöltään sellaisia, että esihistoriallinen asutus seuduilla on todennäköisesti ollut vähäisempää. Onkin oletettavaa, että inventointialueet olivat esihistorian aikoina lähinnä nautinta-alueita, joilla tosin varmasti leiriydyttiin, mutta tällaiset lyhytkestoiset oleskelut eivät jätä jälkeensä mitenkään huomattavia rakenteita tai löytöväriä. Nautinta-alueilta hyödynnetyiltä seuduilta saatettiin olettaa löytyviksi erityisesti pyyntikuoppia. Useimmista metsästyksen, kalastuksen tai esimerkiksi esihistorialliseen raudanvalmistukseen liittyvistä muinaisjäännöksistä on vain harvoin jäänyt maanpinnalle erottuvia merkkejä.

Kulttuuriperintöinventoinnin näkökulma oli samantyyppinen. Inventoitavilla alueilla ei ole sijainnut historiallisesti tunnettuja taloja, vaikka suhteellisen lähellä on asutusta voinut ollakin. Alueita arveltiin vaihtelevasti hyödynnetyiksi nautinta-alueiksi. Merkkejä tästä nautinnasta löytyikin useilta tutkituilta alueilta.

KAAVIO KOHTEISTA

Esihistorialliset kiinteät muinaisjäännökset

Entuudestaan tunnettuja muinaisjäännösrekisterin kohteita tunnettiin inventointialueilta vain kaksi. Ne ovat Moilasenvaaran Alanteenvirran äärellä sijaitsevat pyyntikuoppakohteet (777010292) Alanteenvirta ja (777010307) Alanne. Lisäksi Hossan alueelta tarkastetun mahdollisen pyyntikuoppakohteen tuntumasta tunnettiin lukuisa joukko esihistoriallisia asuinpaikkoja sekä pyyntikuoppia, joiden tarkastukset on kirjattu tähän raporttiin.

Inventoinnissa löytyi yksi uusi kivikautinen asuinpaikka Housuvaaran Tulijärveltä, lisäksi Yli-Vuokin Aittojärveltä löytynyt entuudestaan tuntematon kivikautinen asuinpaikka on mukana raportissa. Mahdollisia kivikautisia kohteita ovat myös Suomussalmi Vieremänjärvi sekä Suomussalmi Tormua Mustalamminlahti. Näistä molemmista kohteista löytyi vain muutama kvartsi-iskos. Puolangan Hepokönkällä ja Hyrynsalmen Vorlokin Vortikassa on ilmeisesti ainakin louhittu kvartsia kotitarpeeksi, mahdollisesta asutuksesta kohteilla ei kuitenkaan ole näyttöä.

Muita esihistoriallisia kohteita ovat yksittäiset pyyntikuopat sekä pyyntikuoppajärjestelmät, joita löytyi kaikkiaan kuudelta kohteelta. Lisäksi Yli-Vuokin Keräsensalmen entuudestaan tunnetulta pyyntikuoppakohteelta löytyi aiemmin tunnettujen 24:n lisäksi kolme uutta pyyntikuoppaa. Kokonaan uusista kohteista näyttävintä järjestelmää sijaitsee Säynäjäsuolla, jossa harjunotkelmaan on kaivettu aikoinaan ainakin kahdeksan pyyntikuoppaa selvästi edelleenkin hahmotettavaan järjestelmään.

Historiallisen ajan muinaisjäännökset

Historiallisen ajan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luokiteltuja kohteita inventoinnissa löytyi kahdeltatoista kohteelta, joista 11 on tervahautakohteita. Yhtä lukuun ottamatta niistä on kustakin yksi tervahauta, yhdestä on raportoitu kaksi vierä vieressä sijaitsevaa tervahautaa. Näiden lisäksi uutena on mukana myös Hyrynsalmen vanhin tervamerkipetäjä vuodelta 1820, jota nyt suorastaan ei voi väittää inventoinnissa löytyneeksi. Siitä ei kuitenkaan ole aiempia merkintöjä missään arkistotiedoissa, joten siinä mielessä sitä on pidettävä uutena. Sama koskee joitakin tervahautojakin. Osa niistä on nimittäin merkitty peruskartalle ilman, että mitään arkistomainintoja niistä olisi olemassa.

Muut kulttuurihistorialliset kohteet

Ryhmään "muut kulttuurihistorialliset kohteet" kuuluu suurin osa inventoinnissa rekisteröidyistä kohteista. Kuvaavaa on, että muinaisjäännösrekisterissä mainitaan esimerkiksi Moilasenvaaran Alanteenniemen vastarannan kiuaskiveys Alanteen pyyntikuoppien (777010307) yhteydessä, mutta muuten sitä ei ole noteerattu lainkaan. Tämä kertoo yleisemminkin arkeologisten inventointien ongelmasta: On totuttu inven-

toimaan nimenomaan esihistoriaa, jolloin kaikki kulttuurihistoriallinen perinne jää tutkimuksen ulkopuolelle.

Osittain asiantila juontaa juurensa muinaisjäännöshallinnosta, jossa esihistorialliset ja historialliset muinaisjäännökset on eriytetty omille osastoilleen Museovirastossa. Vaikka mitä ilmeisimmin viime vuosina näiden hallinnollisten yksiköiden arkistoja on pyritty synkronoimaan, on tilanne edelleen se, että maastossa tutkija pääasiallisesti inventoi ns. jompaakumpaa aikaa. Tämä on tietysti absurdia, sillä monesti maastossa on täysin mahdotonta määrittää muinaisjäännöksen ikää. Lisäksi on huomattava, että monin paikoin - erityisesti Kainuussa - rajanveto esihistoriallisen ja historiallisen ajan välille on keinotekoinen.

Kulttuurihistoriallisen inventoinnin määrällisesti suurin anti muodostui niittykulttuurin synnyttämistä rakenteista. Erilaisia yöpymispaikkoja löytyi neljä, samoin niittylato-kohteita. Näistä mittavimmassa oli yksittäisiä latoja kuusi kappaletta. Tällaisesta yhteydestä löytyi myös jäänteitä patorakennelmasta, jolla vettä on ilmeisesti nostettu niitylle.

Moilasenvaaran Aittojoen toiminnallinen kokonaisuus oli merkittävin yksittäinen aktiviteettialue. Vaikka kaikkia rekisteröityjä kohteita ei välttämättä voi pitää täysin samanaikaisina, kertoo tämä kulttuurimaisema liikuttavalla tavalla ihmisen utteruudesta. Aittojoella oli niittylatojen lisäksi kaksikin eri yöpymispaikkaa, joista toinen oli perinteinen niittytukikohta saunoineen, toinen oli vaatimattomampi laavurakennelma. Niittysaunan vierellä oli myös tervahauta. Vajaan puolentoista kilometrin päässä joelta oli Aittojärven rannalla kalasauna, muutaman sadan metrin päässä Saarijärven rannalla toinen. Järvien välillä erottuu edelleen selvästi, kuinka kannaksen yli on kaivettu veneenvetotaival.

Saarijärven aarnialueella puolestaan erottuu pitempi sukkessio alueen nautinnassa. Erityisesti alueen länsipuoliosissa osissa voi edelleenkin nähdä jälkiä metsän palamisesta, aluettahan on kaskettu intensiivisesti 1800-luvun alkuun. Kaskeamisen tyrehtyttyä oli tervanpoltto seuraava vaihe alueen hyödyntämisessä. Tämä jatkui tavallaan aina toiseen maailmansotaan saakka Hallan ukon tärpättitehtaal-la, jossa tosin täysikasvuisten puiden sijasta tervaa ja tärpättiä tehtiin kannoista. Viime vuosisadan alusta kertovat niin uittopadon jäänteet Saarijoen suulla kuin Hallan

ukon rakentama jääkäripirttikin. Myös Saarijärvellä on alueella liikkumisesta kertova vanha tienpohja.

Oman mielenkiintoisen lisänsä tuloksissa muodostavat perinnebiotooppialueet. Vaikka rakenteet paikoin ovat olleetkin ainakin biologeille tuttuja, ei niitä ole aiemmin systemaattisesti rekisteröity. Siinä mielessä ovat raportin talon- tai torpanpaikat ja muut yöpymispaikat uusia kohteita. Myös näillä alueilla oli hyvin pienellä alalla runsaasti rakenteita, jotka kertovat omaa tarinaansa pienen ihmisen vaelluksesta Kainuun korvissa 1800- ja 1900-luvuilla.

1.6 Raportin rakenne

Raportissa kohteet on jaoteltu kahteen pääryhmään, kiinteisiin muinaisjäännöksiin ja kulttuuriperintökohteisiin. Lisäksi mukana on muutama irtolöytö- ja tentatiivikohte. Näistä jälkimmäiset on varustettu kysymysmerkillä kohdekuvausluettelossa. Suojelukohdeluettelo käsittää vain kiinteät, lain suojaamat muinaisjäännökset. Kaikki muut kohteet esitellään kohdekuvauskuvausluettelossa.

Inventoitujen kohteiden joukossa on runsaasti sellaisia, joita voidaan pitää lähinnä kulttuurihistoriallisina kohteina, mutta ei varsinaisesti muinaismuistolain suojaamina kiinteinä muinaisjäännöksinä. Rajanvedon apuna on käytetty Museoviraston julkaisua Arkeologinen inventointi, Opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen (2000) sekä Museoviraston Rakennushistorian osaston monistetta Historiallisen ajan muinaisjäännökset, ohje määrittelyyn ja suojeleluun (28.2.2006).

Hieman ongelmallista niin suojelukohde- kuin kohdekuvausluetteloidenkin kannalta on Museoviraston ilmeisen horjuva käytäntö, mitä muinaisjäännösrekisterin asiasanoihin tulee. Rakennushistorian osaston ohjeistuksessa asiasanoja ei ole kovin tarkoin määritetty, eikä osastolla vakiintunut käytäntö näytä kantautuneen muinaisjäännösrekisteriin saakka. Tässä inventointikertomuksessa on selvyyden vuoksi käytetty ainoastaan muinaisjäännösrekisterin asiasanastoa siinä muodossa kuin se on ilmoitettu teoksessa Arkeologinen inventointi.

Erityisesti viimeisten parin sadan vuoden kuluessa syntyneet jäänteet ihmisen toiminnasta muodostavat sangen ongelmallisen ryhmän suojelullisesti. Olen tulkinut Museoviras-

ton ohjeistusta siten, että inventoinnissa löytyneet tervahaudat on tulkittava lain suojaamiksi kiinteiksi muinaisjäännöksiksi, kun taas puolestaan todennäköisesti 1800-luvulta peräisin olevat niittykulttuurin perintönä syntyneet niittyladot eivät sitä ole. Tervahautojen muinaisjäännösstatus on sikäli horjuva, että yllämainitun monisteen ohjeistuksen perusteella vain merkittävimmät tervahaudat kuuluisivat suojelun piiriin, kun puolestaan suullisessa ohjeistuksessa (yli-intendentti Helena Taskinen) niitä on pidettävä kiinteinä muinaisjäännöksinä. Kainuussa tällaisen arvottamisen perusteita on vaikea hahmottaa. Tervahautoja on sadoittain, säilyneitä niittylatoja merkkeinä hävinneestä, aikanaan erittäin merkityksellisestä elinkeinon muodosta, on huomattavasti vähemmän. Lopullinen rajanveto jää Museovirastolle.

Vaikka historiallisen ajan materiaalista perinnettä ei käsiteltäisikään pistemäisenä tietona (Niukkanen 2000: 217) vaan osana laajempaa kulttuurimaisemaa, jäävät inventoinnissa dokumentoidut, Metsähallituksen perinnebiotooppialueilla sijaitsevat talonpaikat ja muut elinkeinon harjoittamiseen liittyvät rakenteet vaille kiinteän muinaisjäännöksen statusta todennäköisen myöhäisen käyttöajankohdan perusteella. Itse asuinpaikat voivat olla alun pitäen useamman sadan vuoden takaa, mutta koska kohteita ei inventoinnissa voi juurikaan ajoittaa - lukuun ottamatta joissakin kohteissa löytyneen esineistön mahdollistamaa terminus ante quem - ajoitusta - on niitä yleisesti pidettävä 1800-1900 -lukujen aikana asutettuina. Toisaalta itse kohteiden säilymisen kannalta muinaisjäännösstatuksen puuttuminen ei ole ongelma, sillä alueet ovat luontotyyppinsä puolesta rauhoitettuja, eikä rakenteita uhkaa muu kuin orgaanisen aineksen normaali hiljainen lahoaminen.

Muinaisjäännösstatuksen puuttuminen ei muutenkaan ole varsinainen uhka tässä raportissa kuvatuille kulttuurihistoriallisille jäänteille, sillä ne kaikki sijaitsevat joko suojelualueilla tai alueilla, joiden suojelustatus on työn alla. Lisäksi inventoinnin teettäjä, Metsähallitus, on omista suojelullisista intresseistään johtuen teetättänyt maastotyöt. Tämän vuoksi voidaan kaikkien inventoinnissa rekisteröityjen kohteiden suojelua pitää tavallaan jo varmistettuna.

Suojelukohdeluettelo on laadittu helpottamaan kohteiden viemistä muinaisjäännösrekisteriin. Historiallisten kohteiden

den osalta on siis tapauskohtaista harkintaa tehty raportointivaiheessa.

Tässä raportissa on juokseva numerointi ainoastaan suojelukohdeluettelossa, kulttuuriperintökohteet ovat numeroimattomia. Suojelukohdeluettelon numerointi pätee ainoastaan tässä raportissa, sillä muinaisjäännösrekisterissä ne saavat viralliset rekisteritunnukset, jotka valitettavasti eivät ole raportinlaatijan käytettävissä. Lisäksi entuudestaan tunnetuilla kohteilla on muinaisjäännösrekisterin 777-alkuinen tunnus (Suomussalmen vanha kuntatunnus) tai 100000-alkuinen uusi tunnus. Suojelukohdeluettelossa on kirjattuna ainoastaan ns. lyhyt kohdekuvaus.

Kukin kohde esitetään raportin Kohdekuvauksissa omana kokonaisuutenaan. Tässä yhteydessä on lyhyt luonnehdinta inventoidusta alueesta, sekä yleiskartta alueen sijainnista sekä dokumentoiduista kohteista. Kukin yksittäisen kohteen perässä on ao. peruskarttaote pääsääntöisesti 1:10 000. Kohteista esitetään perustiedot, joita ovat etäisyys-, peruskartta- ja koordinaattitiedot, laajuus-, löytö- ja tutkimustiedot. Näiden lisäksi tässä osuudessa on sekä kohde- ja tutkimuskuvaus sekä luettelo liitteistä.

Inventoinnissa kerätyt löydöt on luettelointi Kansallismuseon kokoelmiin päänumeroille KM 36989 - 37001. Alkuperäinen löytöluettelo on Museoviraston arkeologian osaston arkistossa. Digitaalikuvat on luettelointi Metsähallituksen Pohjois-Pohjanmaan luontopalveluille juoksevilla numeroinnilla, liitteissä mukana luettelo digitaalikuvista.

Kiinteät muinaisjäännökset ovat perinteiseen tapaan luokiteltu kolmeen rauhoitusluokkaan, jotka ovat:

1. Arvokas muinaisjäännös, jonka säilyminen on turvattava kaikissa olosuhteissa. Tieteellisesti tai maisemallisesti merkittävä, hyvä tyyppinsä edustaja.
2. Muinaisjäännöksen luonnetta tai ajoitusta ei voida selvittää ilman tarkempia tutkimuksia.
3. Täysin tuhoutunut muinaisjäännös tai kohde, jota tarkastuksen perusteella ei voi pitää rauhoituksen piiriin kuuluvana kiinteänä muinaisjäännöksenä.

Tässä raportissa on tyydytty merkitsemään vanhoille kohteille jo muinaisjäännösrekisterissä oleva tunnus, uusille kohteille on kaikille annettu tunnuksiksi 2. Ainoa poikkeama on kohteen 777010089 Salonsaari kohdalla. Täällä Museovirasto on purkanut suojelun vuoden 1997 kaivaustutki-

musten jälkeen. Kesällä 2007 muinaisjäännösalueen itäpuolelta löytyi runsaasti merkkejä siitä, että asuinpaikka jatkuu tänne. Tätä uutta aluetta ei voida pitää suojelusta vapautettuna, joten kohteen suojelustatukselle on annettu numerointi 2/3.

Ämmänsaarella 26. marraskuuta 2007

Oili Forsberg, FM arkeologi

2. Luettelot

2.1 Suojelukohdeluettelo

1. Suomussalmi Pahamaailma Tuohipuro

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 08

Koordinaatit: 7265829, 3621914, z 225 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 68.757 km koilliseen.

Laajuus: Tervahaudan halkaisija on noin 12 m, vallien ulkopuolella jonkin verran kuoppia, juoksutusura luoteeseen muutamia metrejä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg, tarkastus 2007.
Kohde on merkitty peruskartalle.

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde Pahanmaailman soidensuojelualueella, Suomussalmen kunnan koillisnurkassa, pienen Tuohipuron itäpuolella, suosta nousevalla mäntyvaltaisella kankaalla, viitisen kymmentä metriä suon reunasta itään. Tervahaudan halkaisija on noin 12 metriä, sen keskellä on painauma. Juoksutusura suuntautuu suolle päin, ja se on vain muutamia metrejä pitkä. Tervahaudan vallin ulkoreunalla on jonkin verran pieniä kaivantoja.

2. Suomussalmi Housuvaara Tulijärven autiotupa

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 09
Koordinaatit: 7248639, 3621850, z 226 -227.5 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 53.470 km koilliseen.
Laajuus: 20x20 m koordinaattipisteen ympärillä

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi. KM 36989, tasoiskentäydin, kvartssia.

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Housuvaaran soidensuojelualueella, Suomussalmen koillisosassa, Hossanjokeen kaakosta laskevan Myllyjoen kaakkoispäässä sijaitsevan Tulijärven länsirannalla. Paikalla on Metsähallituksen autiotupa.

Paikalta löytyi kvartsinen tasoiskentäydin (koordinaattipiste) rannan ja tuvan väliltä, sekä joitakin epämääräisiä kvartsi-iskoksia, joita ei kuitenkaan otettu talteen. Asuinpaikka lienee pienialainen, vain noin 20x20 m.

3. Suomussalmi Vieremänsuo Kortelamminkangas

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 07
Koordinaatit: 7259157, 3623219, z 220 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 63.579 km koilliseen
Laajuus: Tervahaudan halkaisija on noin 13 m, sen ulkovallien ulkopuolella kiertää kauttaaltaan nauha kuoppamaisia kaivantoja. Pohjoiseen suuntautuva juoksutusura on viitisen metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen koillisosassa, Vieremänsuon soidensuojelualueen pohjoispuolella, Vieremänjärven itäpuolella. Tervahaudan pohjoispuolella sijaitsee Alimmainen Kortelampi, josta johtaa suolaitainen puro länteen kohti Vieremänjärveä.

Tervahauta sijaitsee kankaan reunassa, puron kaakkoispuolella, loivassa rinteessä. Tervahauta on halkaisijaltaan noin 13 metriä, ja sen vallit ovat 5-6 metriä leveät. Haudan keskellä on loiva painauma, joka on reilun metrin vallien harjaa matalammalla. Haudan ulkoreunaa kiertää kuoppien jono. Juoksutusura on pohjoista kohden, missä rinne laskee lammen suuntaan.

4. Suomussalmi Moilasenvaara Alanne, 777 01 0307

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 8

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263704, 3603382 (mj-rekisterin koordinaattitieto)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 61.845 km pohjoiskoilliseen.
Laaajuus: Pyyntikuoppien koordinaatit:
1. 7263706, 3603406
2. 7263702, 3603391
3. 7263710, 3603425
4. 7263691, 3603442
5. 7263660, 3603431
6. 7263565, 3603384
7. 7263496, 3603332
8. 7263700, 3603368 (uusi)

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1999, tarkastus
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Pyyntikuopat sijaitsevat Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueeseen rajautuvalla Moilasenvaaran Natura-alueella. Matkaa Taivalkosken rajalle on noin 3.5 km. Pyyntikuopat muodostavat selkeän systeemin kahden pienehkön järven, Saarijärven ja Aittojärven välisellä kannaksella. Kannas on lounas-koillinen -suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja muutaman sadan metrin levyinen kaistale.

Kuopista valtaosa sijaitsee kannasta halkovan tien pohjoispuolella, kohdassa, jossa kannas on kapeimmillaan. Kohdalla maantieltä kääntyy pohjoiseen, Saarijärven rantaan pieni kärrytie, jonka päässä on vajarakennus. Vajasta joitakin kymmeniä tämän vajan ympärillä sijaitsevat pyyntikuopat 1-4 sekä tässä inventoinnissa rekisteröity pyyntikuoppa 8. Loput kuopista (5-7) sijaitsevat enemmän hajallaan maantien eteläpuolella.

5. Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenvirta, 777 01 0292

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 3

Peruskartta: 4514 02
Koordinaatit: 7263937, 3603839, z 230 mpy (mj-
rekisterissä)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 62.440 km pohjois-
koilliseen.
Laajuus: Pyyntikuoppien koordinaatit:
1. 7263922, 3603844
2. 7263923, 3603850
3. 7263913, 3603842
Tutkimukset ja löydöt: Oili Räihälä 1998, inventointi
Esa Suominen 2005, inventointi
KM 35758, kaksi kvartsi-iskosta
Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Pyyntikuopat sijaitsevat Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueeseen rajautuvalla Moilasenvaaran Natura-alueella, Saarijärven ja Aittojärven välisellä kannaksella. Kannas on lounas-koillinen -suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja muutaman sadan metrin levyinen kaistale. Pyyntikuopat sijaitsevat kannaksen leveimmällä kohdalla, pari sataa metriä järviä yhdistävän Aittosalmen eteläpuolella, Aittojärven puoleisella rantatörmällä.

Aittojärven rantaan vie kohdalla pieni kärrytie, joka päättyy rannan tuntumassa nuotiopaikkaan. Nuotiopaikan eteläpuolelta on entuudestaan tunnettu kaksi pyyntikuoppaa, keuhon 2007 inventoinnin yhteydessä rekisteröitiin vielä yksi mahdollinen kuoppa lisää. Kuopat ovat erittäin loivia ja heikosti erottuvia. Nuotiopaikalta on löytynyt aiemmin pari kvartsi-iskosta.

6. Suomussalmi Moilasenvaara Valkealampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - terva-
haudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1
Peruskartta: 4514 01
Koordinaatit: 7261472, 3603781, z 225 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 59.575 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: Tervahaudan halkaisija on 8 metriä, itään suuntautuva juoksutusura 3-4 metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Moilasenvaaran Natura-alueen eteläpuolella, Hossan retkeilyalueella. Tervahaudan länsipuolella on Valkealampi, Lavajärvelle etelässä on matkaa 700 metriä.

Tervahauta on pienehkö, halkaisijaltaan noin kahdeksanmetrinen. Sen vallit ovat korkeat. Juoksutusura on suunnattu alarinteeseen, kohden Lavajärveen laskevaa Aittojokea, ja se on 3-4 metriä pitkä ja jopa pari metriä syvä. Välittömästi tervahaudan pohjoispuolelta alkaa niitty latojen jono pitkin Aittojoen rantoja.

7. Suomussalmi Hossa Huosilampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05

Koordinaatit: 7265923, 3616135, z 215 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 67.052 km koilliseen.

Laajuus: 3x2 metriä suuruinen kuoppa koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven pohjoispuolella sijaitsevan Huosilammen länsipuolella. Hossan opastuskeskus sijaitsee reilu 700 metriä itään pyyntikuopalta.

Kohde on kapean, Huosilammen ja nimettömän lammen välisen kannaksen notkelmassa, erittäin pyyntikuopalle tyypillisellä paikalla. Kuoppa on suorakaiteen muotoinen, 3x2 metrin ja 80 cm syvyinen. Siinä ei ole havaittavissa reunavalleja, mikä voi myös johtua siitä, että maan pinta on erodoitunut, ja useiden polkujen halkomaa. Kuopan maannos on podsoloitunut, joten sitä voidaan pitää esihistoriallisena. Ympäristö on hiekkapohjaista, kuivaa ja kivetöntä mäntykangasta.

8. Suomussalmi Hossa nimetön lampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7265997, 3615982, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.999 km koilliseen.
Laaajuus: Pyyntikuoppa on 2.5x2 m koordinaattipisteessä. Pituusakseli kannaksen suuntainen, alarinteen puolella noin metrin levyinen reunavalli.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven pohjoispuolella sijaitsevan Huosilammen länsipuolella olevan nimettömän lammen luoteispäässä. Hossan opastuskeskus sijaitsee noin 900 metriä itään pyyntikuopalta.

Kohde on nimettömän lammen ja Huosiusjärven välisen kannaksen notkelmassa, erittäin pyyntikuopalle tyypillisellä paikalla. Kuoppa on loivemmalla kannaksella kuin yli nimettömän lammen näkyvä Huosilammen pyyntikuoppa (katso yllä). Kuoppa on mitoiltaan 2.5x2 metriä, ja sen syvyys on noin metrin. Alarinteen puolella erottuu noin metrin levyinen, matalahko valli. Kuopan pituusakseli on kannaksen suunta-

nen. Kuopan maannos on podsoloitunut, joten sitä voidaan pitää esihistoriallisena.

9. Suomussalmi Hossa Huosiharju, 1000005419

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyynti-
kuopat
Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7265929, 3615882
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 66.894 km koilliseen.
Laajuus: Pyyntikuoppa on 3x2 metrinen,
koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven pohjoispuolella sijaitsevan Huosiharjun päällä. Huosilampi jää kuopan itäpuolelle. Hossan opastuskeskus sijaitsee noin kilometrin itään pyyntikuopalta.

Kuoppa on komea ja selvästi maastossa erottuva. Sen mitat ovat 3x2 metriä, syvyys noin 80 cm. Se on kaivettu harjun päällä olevaan notkelmaan. Kohdalla kulkee tällä kohden harjun poikki polku. Kuopassa on todettu podsoloitunut maannos, joten sitä voidaan pitää ajoitukseltaan esihistoriallisena. Ympäröivä maasto on kuivaa, mäntyvaltaista kangasta.

10. Suomussalmi Hossa Nurmiselkä 1, 1000005414

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7265493, 3616349, z 215
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.519 km koilliseen.
Laajuus: 80 metrin vyöhyke rannalla, molemmin puolin kohteen koordinaatiksi ilmoitettua pistettä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 2005, inventointi KM 35765:1-2, kvartssia, palanutta luuta Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36992, kvartsikaavin, iskoksia

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven Nurmiselän koillisnurkkauksessa, 700 metriä Hossan opastuskeskuksesta lounaaseen. Asuinpaikkalöytöjä on tehty rantatörmältä, Keihäslammen kohdalta, sähkölinjan itäpuolelta.

Vuoden 2005 löydöt on poimittu kahdesta pisteestä (7265503, 3616319 ja 7265493, 3616349) ja ne käsittävät kvartssia sekä palanutta luuta. Kesän 2007 löydöt, kvartsikaavin sekä -iskoksia, löytyivät nelisenkymmentä metriä aiempien löytöjen kaakkoispuolelta, noin kymmenen metrin säteeltä koordinaattipisteen 7265477, 3616379 ympäriltä. Kaikki löydöt ovat pintapoisuuden tulosta, eikä koekuoppia alueelle tehty.

Alueen maasto on mäntyvaltaista, kuivaa kangasta. Ranta on tuulen ja jään erodoimaa hietikkoa, törmä sortuu muutaman metrin leveydeltä rantaa kohti. Löydöt poimittiin tämän törmän päältä, noin 1.5 metriä järven pinnan yläpuolelta.

Löytöpisteitä tarkasteltaessa voidaan huomata, että löytöalue on pesäkkeinen, noin 80 metrin mittainen vyöhyke. Koska maanpinta rantatörmän yläpuolella on jossain määrin aluskasvillisuuden peitossa, ei asuinpaikka-alueen jatkumista koilliseen voida tarkkaan määrittellä.

11. Suomussalmi Hossa Papintien suu, 1000005417

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen

Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05 *Koordinaatit:*
7265581, 3616209, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.732 km koilliseen.
Laajuus: 5x5 metriä koordinaattipisteen ympärillä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1987, tarkastus
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi
KM 36993, kvartsi-iskoksia

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven Nurmiselän koillisnurkkauksessa, 770 metriä Hossan opastuskeskuksesta lounaaseen. Opastuskeskuksesta tulevan tien eteläpuolella on tällä kohden pysäköintialue, jolta lähtee tie Seipiniemeen. Joitakin kymmeniä metrejä pysäköintipaikalta etelään on pieni venevalkama, jonka rannalta poimittiin huomattava määrä kvartsi-iskoksia sangen suppealta alalta.

Kohteen rajautuminen tien puolella jää selvittämättä, sillä tien pinnalle on ajettu sepeliä. Itse löytökohta on noin metrin järvenpintaa ylempänä.

Kohde on muinaisjäännösrekisterissä merkitty moniperiodiseksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi, mikä on harhaanjohtavaa. Paikalla on toki kelottunut merkkipuu (7265592, 3616217), jolla ei kuitenkaan ole mitään tekemistä asuinpaikan kanssa. Kohteet pitäisikin muinaisjäännösrekisterissä mielestäni erottaa kahdeksi eri kohteeksi, sillä minäkäänlaista toiminnallista kokonaisuutta ne eivät muodosta.

12. Suomussalmi Hossa Huosiusjärvi E, 777 01 0202

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05

Koordinaatit: 7266295,3615737, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 67.268 km koilliseen.
Laajuus: Löytöjä koordinaattipisteestä, tarkempi laajuus selvittämättä.

Tutkimukset ja löydöt: Matti Huurre 1981, tarkastus KM 21013:1-2, kvartsikaavin ja -iskoksia
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36994, kvartsi-iskos

Lyhyt kohdekuvaus:

Asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Huosiojärven itäpäässä, noin 1.2 km länsiluoteeseen Hossan opastuskeskuksesta. Muinaisjään-
nösrekisterissä annetut koordinaatit (7266238, 3615774) osoittavat Huosiusjärveen pistävän, noin 250 metriä pitkän niemen kärjen etelärantaan. Asuinpaikaksi soveltuisi kuitenkin paremmin niemen kärjen pohjoisranta, josta kesän 2007 inventoinnin yhteydessä löytyi kvartsi-iskos.

Niemi on mäntyä kasvava, 60 -110 metriä leveä kaistale. Niemen kärjessä on korkeahko, vyöryvä hiekkainen törmä. Aivan niemen pohjoiskärjessä maasto on matalampi ja tasaisempi. Sortuvien törmien ulkopuolella maasto on rikkoutumaton.

13. Puolanka Hepoköngäs, 620010003

Muinaisjäänöstyyppi: raaka-aineen hankintapaikat - louhokset
Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3444 01
Koordinaatit: 7181682, 3541810, z 195 mpy
Sijainti: Puolangan luterilaisesta kirkosta 10.895 km kaakkoon.
Laajuus: Potentiaalista kvartsilouhosta ovat koko könkään alueen kvartsisuonipaljastumat.

Tutkimukset ja löydöt: Heikki Rytkölä 1983, irtolöytö

vuolukiveä

KM 20945:1-2, kvartsi-iskoksia,

Katrimaija Mäkivuoti 1984, inventointi

Oili Forsberg 2007, inventointi

KM 36995, kvartsia

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Puolangan kunnan kaakkoisosassa, Hepokönkään suojelualueella. Hepoköngäs on yksi maamme korkeimmista luonnonvaraisista vesiputouksista, joka sijaitsee Puolanka-Kajaani -tieltä 3 km itään ja Kytömäen tieltä 2.4 km etelään. Jylhän rotkon pohjalla polveilee Heinijoki, jonka putouskorkeus könkään kohdalla on noin 24 metriä. Heinijokilaakso on rehevä ja lehtomainen. Kallioreunat putouksen ympäristössä ovat jyrkät, ja runsaasti kvartsisuonia on näkyvillä maan pinnalla.

Kohde on merkitty muinaisjäännösrekisteriin kivikautiseksi asuinpaikaksi, itse kuvaustekstissä kuitenkin epäillään kohteen asuinpaikkaluonnetta. Kvartsi-iskoksia epäillään luontaisesti lohjenneiksi. Muinaisjäännösrekisterin koordinaatit osoittavat könkään alapuolelle, putouksen suvannon rannalle.

Kesän 2007 inventoinnissa kvartsi-iskoksia tavattiin useasta pisteestä, lähinnä putouksen päältä, aivan rakennetun näköalatasanteen alapuolelta. Asuinpaikaksi kohde on ehkä hieman hankala, todennäköisemmin kyseessä on ollut paikka, josta on käyty louhimassa kvartsia.

14. Suomussalmi Saarijärven aarnialue Pikku Uhku

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04

Koordinaatit: 7192178, 3575063, z 182.5 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 22.218 km länsi-lounaaseen.

Laajuus: Tervahaudan halkaisija on noin 15 metriä koordinaattipisteessä,

juoksutusura haudan kaakkois-
päässä noin 6 metriä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee Saarijärven aarnialueella, Suomussalmen kunnan puolella, Saarijärven pohjoispäässä, noin 250 metriä rannasta. Se on rakennettu havupuita kasvavaan rinteeseen, jonka alapuolella maasto muuttuu kosteaksi ja soiseksi rannan tuntumassa.

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 15 metriä, sen vallien leveys on noin 3 metriä. Vallit ovat noin puoli metriä korkeat, ja niiden ulkopuolella on paikoin erotettavissa matalaa kaivantoa. Tervahaudan keskus on noin metrin vallin harjaa matalammalla. Tervahaudan juoksutusura on suunnattu alarinteeseen, kohden kaakkoa, ja se on noin 6 metriä pitkä, syvimmillään haudan päässä noin 1.5 metriä.

15. Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lumilampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 06

Koordinaatit: 7190185, 3576073, z 167.5-170 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 22.324 km kaakkoon.

Laajuus:

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee Saarijärven aarnialueen Suomussalmen puoleisessa osassa, Saarivaaran eteläpuolella, reilu 600 metriä kaakkoon Saarijärvestä alkavan Saarijoen niskalta. Pieni Lumilampi on noin 300 metrin päässä idässä kohteelta, ja kohteen kaakkoispuolella, vajaan 300 metrin päässä on soistuva Kortejärvi.

Tervahauta on sangen suuri, sen halkaisija on noin 18 metriä. Se on rakennettu loivaan alarinteeseen, ja juoksu-
tusura on suunnattu kohti länttä, Lumisuolle päin. Ura on
viitisen metriä pitkä ja syvimmillään noin metrinen. Terva-
haudan vallit ovat viitisen metriä leveät ja puoli metriä
korkeat. Haudan keskus on laakea, ja se on noin 60-70 cm
vallin harjoja matalammalla. Tervahaudan ulkoreunalla on
useita epämääräisiä kaivantoja.

16. Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Kirkkaanlamminsärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyynti-
kuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 06
Koordinaatit: 7189869, 3575385, z 172.5 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkos-
ta 13.443 km koilliseen.
Laajuus: Koordinaattipisteen ympärillä vii-
den metrin säteen sisällä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Saarijärven aarnialueen Hyrynsalmen
puoleisessa osassa, Saarijärven eteläpäässä sijaitsevan
Kirkkaanlamminsärkän länsipäässä, noin 80 metriä itään laa-
vulta. Pyyntikuopan eteläpuolella, muutaman kymmenen metrin
päässä on pieni Kirkaslampi, sen pohjoispuolella aukenee
suo, joka jatkuu Saarijoen rantaan.

Pyyntikuoppa on kaivettu särkän länsipäähän, pieneen not-
kelmaan, lammen puoleiseen alarinteeseen. Kuopan yläreuna
on hieman valunut kuoppaan. Sen mitat ovat 4x2 metriä,
kuoppa on pitkittäin harjun suuntaisesti. Kuoppa on 40 cm
syvä. Alarinteessä voi erottaa noin 50 cm leveän ja 20 cm
korkean vallin.

17. Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lahnasärkät

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Lukumäärä:</i>	1
<i>Peruskartta:</i>	4422 04
<i>Koordinaatit:</i>	7190963, 3576973, z 190 mpy
<i>Sijainti:</i>	Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 21.191 km kaakkoon.
<i>Laajuus:</i>	Koordinaattipisteen ympärillä 14-metrinen rakennelma, jonka ulkopuolella muutaman kymmenen metrin säteellä useita tervan polttoon liittyviä maakuoppia.
<i>Tutkimukset ja löydöt:</i>	Oili Forsberg 2007, inventointi Kohde on merkitty peruskartalle.

Lyhyt kohdekuvaus:

Peruskartalle merkitty tervahauta sijaitsee Saarijärven aarnialueen itäreunalla, Suomussalmen kunnan puolella, Saarivaaran kaakkoispuoleisella kankaalla, joka idässä rajautuu suohon. Tervahauta on rakennettu tasaiselle kankaalle.

Tervahaudan halkaisija on 14 metriä, ja siinä on 3-4 metriä leveät, 30-40 cm korkeat vallit. Vallien ulkoreunalla on runsaasti pienempiä kaivantoja, hieman kauempana tervahaudasta on myös useita kuoppia. Tervahaudan keskus on laakea ja 60-70 cm vallinharjaa matalampana. Haudan juoksutusura johtaa tasaiselle kankaalle ja se on suunnattu länteen. Ura on noin 8 metriä pitkä ja syvimmillään 1.2 metriä.

Tervahaudan ympäristö kasvaa sekametsää.

18. Hyrynsalmi Halla Kirkkoaho

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	taide- ja muistomerkit - kaiverukset
<i>Ajoitus:</i>	1820
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Lukumäärä:</i>	1

Peruskartta: 4421 06
Koordinaatit: 7186305, 3574353, z 190 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 9.727 km pohjoiskoilliseen.
Laajuus: Puu koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi
Kohde on merkitty peruskartalle.

Lyhyt kohdekuvaus:

Merkipuu sijaitsee Saarijärven aarnialueen eteläpuolella, Hyrynsalmen kunnan pohjoisosassa. Se on joitakin metrejä Hallan talolta Hyryn kirkolle vievän tien reunasta itään kasvava kilpikuorinen mänty. Hallan tieltä haarautuu vajaat 150 metriä etelään puusta tie, joka vie Lietejoen ja Emäjoen yhtymäkohtaan pohjoisessa.

Puuhun on kaiverrettu vuosiluku 1820, sekä nimikirjaimia ja tervamerkki. Kaiveruksella on osoitettu tervapuualueen rajaa. Kyseessä on vanhin nykyään Hyrynsalmen alueelta tunnettu, vuosiluvulla varustettu tervamerkipuu.

19. Hyrynsalmi Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - raudanvalmistuspaikat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 06
Koordinaatit: 7182762, 3558829, z 210 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 14.499 km luoteeseen.
Laajuus: Vähintään 20x20 m koordinaattipisteiden ympärillä. Suo rajaa muinaisjäännöksen N, E, ja S, jatkuminen länteen epävarmaa.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1991, kaivaus
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohde on merkitty peruskartalle.

Lyhyt kohdekuvaus:

Hyttisuon rautahytti sijaitsee Hyrynsalmen kunnan länsiosassa, Vorlokin suojelualueen luoteispuolella, vajaa parisataa metriä suojelualueen pohjoispuolella. Kohteen pohjoispuolinen Järvenpäänsuo rajoittuu pohjoisessa Syväjärveen, jonka kaakkoisrinteillä, suojelualueen pohjoispuolella sijaitsee Ukko-Hallan laskettelukeskus.

Rautahytin jäänteet ovat nelisnurkkainen kivirakennelma, jonka sivut ovat noin 1.3 metriä pitkät, kiviä on vähintään kolmessa kerroksessa maan pinnalla. Se on kumpareella, jota ympäröi etelässä, idässä ja pohjoisessa suo, ja joka jatkuu kankaana lännessä. Muutaman metrin päässä hytistä on kankaan laitaa rouhittu ilmeisesti kotitarvesoranotossa. Samalla on tuhottu jonkin verran kulttuurikerrosta, jossa sorakuopan profiilissa on runsaasti hiiltä, palaneita kiviä ja suuria rautakuonan kappaleita.

Kainuun museo on suorittanut kaivauksia hytin paikalla kahdena vuonna 1990-luvun alussa. Silloin paikalla todettiin raudansulatusuuni, hiilivarasto sekä kaksi malmikasaa. Kerptomuksen mukaan paikalla on myös ollut hiilimiilu, joka ilmeisesti on tuhottu soranotossa. Kaivauksissa ei paikalla todettu malmin esipolttopaikkaa tai alasinta. Samalla todetaan, että paikalta löytyi omituisen vähän kuonaa. Hytti on ollut nelikulmainen, hirsisalvoksin ympäröity, vähintään 80 cm korkea rakennelma. Se on ympäröity suurilla kivillä ja vuorattu pienemmällä kivillä sekä savella. Kivien ja salvoksen väli on ollut hiekalla täytetty. Hytin itäpuolella ollutta hiilialuetta reunustaneista hirsistä päätellen hiilillä on ollut jonkinlainen vaja suojanaan.

Kangaskumpare, jolla rautahytti on sijainnut, on moreenipohjainen ja se kasvaa pääasiassa kuusta.

20. Hyrynsalmi Vorlokki Vortikka

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	raaka-aineen hankintapaikat - louhokset
<i>Ajoitus:</i>	esihistoriallinen
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Lukumäärä:</i>	1

Peruskartta: 3443 09
Koordinaatit: 7180592, 3561331, z 250 ± 5 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 11.403 km länsi-luoteeseen.
Laajuus: Kalliohalkeaman reuna koordinaattipisteen molemmin puolin aina halkeaman mutkaan saakka etelässä, pohjoisessa noin sata metriä halkeamasta N.
Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi
Kvartssia paikalta ei kerätty talteen.

Lyhyt kohdekuvaus:

Vortikan kalliohalkeama sijaitsee Hyrynsalmen kunnan länsiosassa sijaitsevan Vorlokin suojelun alueen kaakkoisosassa. Vorlokki sijaitsee Hyrynsalmen kirkolta noin 12 km länsiluoteeseen, alue rajoittuu pohjoisessa Syväjärveen ja Ukko-Hallan laskettelukeskukseen.

Vortikka on L-kirjaimen muotoinen kalliorepeämä Pienen Tuomivaaran etelärinteessä. Kalliorepeämän koillis- ja kaakkoisreunalla on runsaasti lohjennutta kalliopintaa. Kallio-perässä on kvartsi- ja kvartsiittijuonteita, joista osa on murskaantuneita, mahdollisesti murskattuja. Erityisesti parissa kohdassa näyttäisi kvartsipaljastumia isketyntarkoituksella. Koordinaattien osoittamassa kohdassa tämä kvartsi on levällään täysin halkeaman reunaa seuraavan polun ulkopuolella, eikä se siten ole ainakaan ihmisaskelista murskaantunutta. Halkeaman mutkan kohdalla maassa on runsaasti kvartsi-iskosten näköistä sälää ilman, että paikalla olisi paljastuneita kvartsisuonia.

Halkeaman pohjoispäässä on ns. luonnonseita. Suurehko siirtolohkare lepää pienempien irtokivien päällä. Halkeama ympäristöineen on erikoinen luonnonmuodostelma, joka on varmasti kautta aikojen herättänyt ihmisen mielenkiinnon. Paikalta on mahdollisesti louhittu kvartssia ja kvartsiittia jossain esihistorian vaiheessa pientyökalujen tarveaineeksi.

21. Hyrynsalmi Vorlokki Suolilammit

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyynti-
kuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 09
Koordinaatit: 7180168, 3560000, z 192.5 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkos-
ta 12.497 km länsi-luoteeseen.
Laajuus: Koordinaattipisteen ympärillä
3x1.5 metrin laajuinen kuop-
pa, jonka itäreunalla vallia.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Suolilammit sijaitsevat Hyrynsalmen kunnan länsiosassa si-
jaitsevan Vorlokin suojelualueen eteläosassa. Vorlokki si-
jaitsee Hyrynsalmen kirkolta noin 12 km länsiluoteeseen,
alue rajoittuu pohjoisessa Syväjärveen ja Ukko-Hallan las-
kettelukeskukseen. Suolilampien pohjoispuolella on muutamia
Metsähallituksen varauskämppejä, joiden itäpuolisella har-
janteella, sen alarinteessä, on yksittäinen pyyntikuoppa.

Pyyntikuoppa on pitkittäin harjanteen alarinteessä ja se on
noin 3 x 1.5 metriä kooltaan. Kuopan syvyys on noin 30-40
cm. Kuopan alareunassa, idän puolella, on selkeä, 20-30 cm
korkea reunavalli. Kuopan pohjoispäässä on sammalen alla
kanto, mikä hieman sotkee yleisvaikutelmaa. Matkaa kämpille
on viitisenkymmentä metriä.

22. Hyrynsalmi Lammaskoski 1000006854

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 05
Koordinaatit: 7178724, 3559933, z 190 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkos-
ta 12.285 km länsi-luoteeseen.

Laajuus: Löydöt suppealta alalta koordinaattipisteen ympäriltä. Topografian perusteella paikka tosin voi olla laajempikin.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 2006, tarkastus KM 36458, kvartssia
Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36996, kvartssia

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Hyrynsalmen kunnan länsiosassa sijaitsevan Vorlokin suojelualan eteläpuolella, Emäjokeen laskevan Lietejoen Lammaskosken koillispuolella, joen pohjoisrannalla. Lietejoen niskalta Lietejärveltä on matkaa kohteelle 2.6 km.

Lammaskosken rannat ovat kuivaa hiekkaista mäntykangasta, joka kohoaa yli viisi metriä joen pinnan yläpuolelle välittömästi jokirannassa. Asuinpaikka sijaitsee kankaan itäpäässä, kohdassa, jonka pohjoispuolella maasto laskee ja muuttuu soiseksi. Alueelle johtaa ajoura, joka kankaan päässä haarautuu kahtia. Asuinpaikkalöytöjä on tavattu eteläisemmän tienhaaran päästä, tien pinnalta hiekasta.

Kesän 2007 löydöt, joitakin kvartsi-iskoksia, on poimittu suppealta alalta noin kymmenen metrin säteeltä koordinaattipisteen ympäriltä.

23. Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 8

Peruskartta: 4421 12

Koordinaatit: 7189550, 3598065, z 195 - 200 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 13.002 km etelä- kaak- koon.

Laajuus: kuoppa 1, 7189.550, 3598.065
kuoppa 2, 7189.541, 3598.077
kuoppa 3, 7189.519, 3598.104

kuoppa 4, 7189.527, 3598.072
kuoppa 5, 7189.620, 3598.075
kuoppa 6, 7189.527, 3597.996
kuoppa 7, 7189.505, 3597.965
kuoppa 8, 7189.492, 3597.969

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Syväjärvensärkän pyyntikuoppajärjestelmä sijaitsee Säynäjäsuo soidensuojelualueen eteläpäässä, Syväjärven ja Särkkäjärven välisellä harjujaksolla. Syväjärven itäpuolelta kohden etelää kulkeva harju jakautuu kahtia järven lounaispään tasalla muodostaen jyrkän notkelman harjujaksoon. Pyyntikuopat sijaitsevat tämän notkelman pohjalla ja pohjoisemman harjuosuuden etelärinteillä. Notkelman molemmin puolin on suota, reilu 500 metriä länteen pyyntikuoppajärjestelmästä kohoaa Säynäjävaara. Ämmänsaaren kyläkeskus jää kohteen luoteispuolelle vajaan 13 kilometrin päähän.

Pyyntikuopat sijaitsevat ideaalissa paikassa notkelmassa, mutta vielä särkän puolella soistuneen alueen etelä- ja pohjoispuolilla. Maaperä kuoppien alueella on pääasiassa kuivaa tai hieman kosteaa hiekkapohjaista kangasta, jossa notkelman alueella kasvaa sekametsää. Kuoppien koot vaihtelevat pääasiassa 2-3 metrin välillä syvyyden vaihdellessa muutamista kymmenistä sentteistä metriin.

24. Suomussalmi Säynäjäsuo Ruunasärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: ajoittamaton

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 2

Peruskartta: 4421 12

Koordinaatit: 7188634, 3597864, z 215-220 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 13.810 km etelä- kaakkoon.

Laajuus: Kuoppa 1: 7188634, 3597864

Kuoppa 2: 7188637, 3597858

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Ruunasärkän vaatimattomat pyyntikuopat sijaitsevat Vuokkijärven länsipuolisen Säynäjäsuo soidensuojelualueen eteläpuolella, Särkkjärven pohjoispuolisen harjun etelärinteellä. Särkkjärven itäpäässä on suuria hiekanottoalueita, itse järvi sijaitsee nelisen kilometriä länteen Vuokkijärvestä.

Kuopista ensimmäinen on pitkänmallinen, kolmimetrinen 60 cm syvä kuoppa, jossa on hieman reunavallia. Toinen kuopista on pienempi, pyöreä ja valliton. Kuoppien sijainti harjun alarinteessä on tavallaan otollinen, vaikka mitään notkelmaa ei paikalla olekaan. Etelässä, vajaan 50 metrin päässä, on Särkkjärvi ja pohjoisessa kohoaa Ruunasärkkä sangen jyrkkänä.

25. Suomussalmi Säynäjäsuo Syvänjärvenkangas

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Lukumäärä:</i>	1
<i>Peruskartta:</i>	4421 12
<i>Koordinaatit:</i>	7190284, 3598013, 195 mpy
<i>Sijainti:</i>	Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 12.245 km etelä- kaakkoon.
<i>Laajuus:</i>	Tervahauta on koordinaattipisteessä halkaisijaltaan 2 metriä, ulkosyrjää kiertää kapea kaivanto. Juoksutusura, joka suuntautuu lounaaseen on viitisen metriä pitkä.
<i>Tutkimukset ja löydöt:</i>	Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Säynäjäsuo soidensuojelualueen keskellä, Syväjärven rannasta noin 80 metriä pohjoiseen ja vajaan kilometrin Säynäjärveltä kaakkoon. Merkitty retkeilyreitti Syväjärven rannalle kulkee tervahaudan länsipuolelta. Rannalle, noin 120 metrin päähän tervahaudasta, on rakennettu Metsähallituksen ylläpitämä nuotiopaikka varustuksineen.

Tervahauta on suuri, halkaisijaltaan 20 metrinen, selkeästi maastossa erottuva rakennelma. Poikkeuksellista tervahaudassa on se, että sen vallien ulkosyrjillä on runsaasti isoja maakiviä, jotka näyttäisivät kuuluvan vallin rakenteisiin. Kiviä on ilmeisesti raivattu pois haudan keski-osista reunoille.

Tervahauta on laakea, eikä sen keskus ole juurikaan maanpinnan tasoa matalammalla. Vallit ovat 4-5 metriä leveät, ja niiden korkeus vaihtelee 30-80 cm välillä. Juoksutusuraa suuntautuu lounaaseen, maaston muotoja noudatellen. Se on noin viisi metriä pitkä, syvimmillään lähes 1.8 metriä syvä.

Maasto alueella on kumpuilevaa mäntyvaltaista kangasta. Täysi-ikäisiä mäntyjä kasvaa kaikkialla tervahaudan alueella. Maanpinta on sammal-puolukka-kanerva - kasvillisuuden peittämää.

26. Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 1

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 12

Koordinaatit: 7190004, 3597687, z 200 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 12.474 km etelä-kaakkoon.

Laajuus: Tervahauta on koordinaattipisteessä noin 10 metrinen halkaisijaltaan, ulkosyrjällä juoksee kapea kaivantto. Ei juoksutusuraa.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee keskellä Säynäjäsuo soidensuojelualueella, Syväjärven länsipuolisen harjun läntisellä alarinteellä, viitisenkymmentä metriä suon reunasta itään. Harju kohoaa sangen jyrkkänä tervahaudan itäpuolella. Maasto alu-

eella on kuivahkoa, mäntyvaltaista kangasta ja metsä vanhaa.

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 10 metriä, ja sen keski-osa on 20-30 cm maanpinnan tason alapuolella. Vallit ovat selvärajaiset, kolmisen metriä leveät ja 50 cm korkeat. Tervahaudan ulkoreunaa kiertää 30-40 cm syvä kaivanto. Tervahaudassa ei erotu selvää juoksutusuraa.

27. Suomussalmi Peranka Peranganharju

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4512 10

Koordinaatit: 7257068, 3594508, z

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 54.541 km pohjoiseen.

Laajuus: Tervahauta on koordinaattipisteen ympärillä kymmenmetrinen, länteen suuntautuva juoksutusura on kuusi metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi. Kohde on merkitty peruskartalle.

Lyhyt kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Perangan kylän pohjoispuolella, 180 metriä 5-tien länsipuolella. Matkaa Perangan risteyksestä tervahaudalle on linuntietä kolmisensataa metriä luoteeseen. Alue on hiekkaista kangasta, jota halkoo hiekkatie tervahaudan ja maantien välissä.

Tervahauta on rakennettu rinteeseen suon reunalle. Se on halkaisijaltaan noin 10 metriä ja siinä on leveät nelimetriset vallit. Tervahaudan keskellä on pieni kuoppa, vallien korkeus on 40 cm. Tervahaudan juoksutusura suuntautuu suolle, länsi-lounaaseen, ja sen pituus on kuusi metriä. Syvimillään ura on pari metriä.

28. Suomussalmi Peranka Saunalamminaho

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Lukumäärä:</i>	1
<i>Peruskartta:</i>	4512 10
<i>Koordinaatit:</i>	7256961, 3598178, z 240 mpy
<i>Sijainti:</i>	Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 54.800 km pohjoiseen.
<i>Laajuus:</i>	Tervahauta on koordinaattipisteen ympärillä halkaisijaltaan 15 metriä. Juoksutusura suuntautuu etelään, suolle, ja on lähes 10 metriä pitkä.
<i>Tutkimukset ja löydöt:</i>	Oili Forsberg 2007, inventointi Kohde on merkitty peruskartalle

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Perangan itäpuolella, vajaa 3.5 km Perangalta Hossaan kääntyvän tien risteyksestä itään. Tervahauta on tämän tien eteläpuolella, kohdassa, jossa Hossan tieltä risteävät hiekkatiet Saunalamminaholle etelään ja Kaakkokankaalle pohjoiseen. Tervahauta on viimeksi mainitusta risteyksestä vajaat sata metriä lounaaseen.

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 15 metriä. Se on laakea, keskusosa on suunnilleen ympäröivän maanpinnan tasalla. 5 metriä leveät vallit ovat lähes metrin korkuiset. Tervahaudan juoksutusura suuntautuu suolle, etelään, loivaan alarinteeseen. Ura on sangen kookas - se on lähes 10 metriä pitkä ja syvimmillään 2.5 metriä. Selväpiirteinen tervahauta tekee massiivisen vaikutelman.

29. Suomussalmi 777 01 0290 Keräsensalmi

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
------------------------------	--

Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 1 (mj-rekisterissä)
Lukumäärä: 24 + 3

Peruskartta: 4423 12
Koordinaatit: 7188681, 3636031, z 212.5 mpy (mj-rekisterissä)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 43.123 km itä-kaakkoon.

Laajuus: Uudet pyyntikuopat:
 pyyntikuoppa 25, 7188.374,
 3637.132
 pyyntikuoppa 26, 7188.344,
 3637.138
 pyyntikuoppa 27, 7188.329,
 3637.132

Tutkimukset ja löydöt: Oili Räihälä 1998, inventointi (mj-rekisterissä inventointivuosi merkitty virheellisesti 1992)
 Oili Forsberg 2007, tarkastus

Lyhyt kohdekuvaus:

Keräsensalmen pyyntikuoppakohde sijaitsee Suomussalmen kunnan kaakkoisosassa, 2.5 km Venäjän rajalta etelään. Kapea kannas katkaisee Aittojärven lähes kahtia, ja vain vajaa kymmenen metriä leveä Keräsensalmi yhdistää järven eteläisen ja pohjoisen puoliskon toisiinsa.

Inventoin Keräsensalmen pyyntikuoppakohteen ensimmäistä kertaa kesällä 1998. Tällöin alueelta oli ilmoitettu Museovirastoon 13 pyyntikuoppaa. Tässä yhteydessä dokumentoin yhteensä 24 pyyntikuoppaa pitkin järveä halkovaa kannasta. Joitakin pyyntikuoppia oli myös kannaksen länsipuolisella metsäalueella. Heinäkuussa 2007 Keräsensalmen pyyntikuoppa numero yhden (7188.375, 3637.128) läheisyydestä löytyi vielä kolme aiemmin rekisteröimätöntä kuoppaa, jotka ovat kooltaan ja ulkoiselta olemukseltaan yhtä vaatimattomia kuin aiemmatkin Keräsensalmen tunnetut pyyntikuopat.

30. Suomussalmi Aittojärvi Tiililahti

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4223 12
Koordinaatit: 7188.322, 3637.132, z 212.5 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 44.256 km itä-kaakkoon.
Laajuus: Kvartsi-iskoksia on löytynyt noin 20 metrin säteellä koordinaattipisteen ympäriltä.

Tutkimukset ja löydöt: Kruununvouti A.H.Sandströmin kuolinpesä 1918, irtolöytö
KM 7488:4, kehdonjalaskuokka
Oili Forsberg 2007, tarkastus
KM xxx kvartssia, kvartsiittia

Lyhyt kohdekuvaus:

Aittojärven Tiililahden kivikautinen asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan kaakkoisosassa, 2.5 km Venäjän rajalta etelään. Tiililahti on suojaisa lahdenpoukama, jonka rannalla erottuu vanha rantatörmä noin metrin nykyrantaa ylempänä. Tämän terassin päältä, venevalkamasta, pienen vajan edustalta, on poimittu kvartssia ja kvartsiittia noin 20 metrin säteeltä. Jostakin Aittojärven rannalta on jo ammoin löytynyt ns. kehdonjalaksenmuotoinen hakku (KM 7488:4).

31. Suomussalmi Aittojärvi Tiilikangas

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 2

Peruskartta: 4423 12
Koordinaatit: 7188.305, 3637.273, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 44.363 km itä-kaakkoon.
Laajuus: tervahauta 1, 7188.305, 3637.273
tervahauta 2, 7188.316, 3637.290

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Aittojärven Tiilikankaan tervahaudat sijaitsevat Suomussalmen kunnan kaakkoisosassa, 2.5 km Venäjän rajalta etelään. Maisema on kumpuilevaa kangasmaastoa järven itäpäässä.

Tervahaudat ovat suuria ja komeita, ja ne erottuvat hyvin maastossa. Polku kulkee toisen tervahaudan reunaa, ja erodoituneessa maanpinnassa näkyy runsaasti suuriakin hiilen kappaleita. Haudat on tehty maastoon siten, että juokсутurat on saatu suunnattua tervahautojen alapuolelle.

32. Suomussalmi 777010089 Salonsaari

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: moniperiodinen
Rauhoitusluokka: 2/3
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4424 03
Koordinaatit: 7219783, 3601975, z 199 mpy (mj-rekisterin koordinaatit)

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 19.109 km pohjois-koilliseen.

Laajuus: entuudestaan tunnettu alue:
7219609, 3600810 - 7219969,
3602265
uusi alue:7219890, 3602427 -
7219861, 3602498

Tutkimukset ja löydöt: Matti Huurre 1976, tarkastus
KM 19899, asuinpaikkalöytöjä
Matti Huurre ja Mikko Perkko 1978,
tarkastus
KM 20376, asuinpaikkalöytöjä
Kalevi Tauriainen 1983, irtolöytö
KM 22053, reikäkivi
Oili Räihälä 1997, koekaivaus
KM 30320, asuinpaikkalöytöjä
Oili Forsberg 2007, tarkastus
KM xx, kvartsia

Lyhyt kohdekuvaus:
Salonsaaren moniperiodinen asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan keskiosissa, Kiantajärven rannalla, Horsmanselän

pohjoispuolella. Paikalta on irto- ja tarkastuslöytöjä 1970- ja 1980 - luvuilta. Asuinpaikkaa kavettiin 1997, jolloin maanomistaja, Metsähallitus, oli kaavoittamassa kesämökkitontteja Salonsaaren etelärannalle.

Aiemmin tutkitun alueen itäpuolella, rantaan Virtasalmen länsipuolella vievän tien ja venevalkaman itäpuolella, on noin 60 metrin matkalla, pisteen 7219886, 3602424 tuntumassa, erittäin runsaasti kvartsi-iskoksia, -ytimiä sekä raaka-ainekappaleita. Löytöalue liittyy kiinteästi Salonsaaren jo entuudestaan tunnettuun asuinpaikkaan.

33. Suomussalmi 777010025 Kalmosärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: moniperiodinen
Rauhoitusluokka: 1
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 05
Koordinaatit: 7237045, 3614621, z 199 mpy (mj-rekisterin koordinaatit)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 40.020 km koilliseen.
Laaajuus: löytöpisteet:
7237.553, 3614.954
7237.462, 3614.895
7236.653, 3614.360

Tutkimukset ja löydöt: Kts. muinaisjäännösrekisteri
Oili Forsberg 2007, tarkastus

Lyhyt kohdekuvaus:

Kalmosärkän moniperiodinen asuinpaikka sijaitsee Juntusrannassa, Juntus- eli Kylmäjärven länsirannalla, Nuolesta puolitoinen kilometriä koilliseen. Särkkäalue rajautuu länsessä suohon, jolla kulkee Metsähallituksen ylläpitämä polku pitkoksineen. Aluetta on tutkittu useaan otteeseen aina 1950-luvun lopulta saakka, jolloin Matti Huurre teki ensimmäiset kaivaukset paikalla. Viimeksi aluetta on kaivanut Juha Lauren 1993.

Paikalla käytiin, koska Metsähallitus oli uudistamassa alueelle vievän polun varren opasteita. Löytöjä poimittiin va-

luvista hiekkaisista törmistä niin alueen etelä- kuin pohjoispäässäkin.

34. Suomussalmi 777010053 Tormuansärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: moniperiodinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 06
Koordinaatit: 7245553, 3615819, z 201 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 48.019 km koilliseen.

Laajuus: Löytöjä kolmenkymmenen metrin matkalta koordinaattipisteen ympäriltä rantahiekalta, sekä mökin pihalta.

Tutkimukset ja löydöt: Matti Huurre 1959, inventointi
KM 14389, asp.löytöjä
Matti Huurre 1969, tarkastus
KM 18059, asp.löytöjä
Matti Huurre 1970, kaivaus
KM 18322, asp.löytöjä
Matti Huurre 1980, tarkastus
KM 21014, asp.löytöjä
Oili Forsberg 2007, tarkastus
KM xxx, varhaismetallikautista asbestikeramiikkaa, kvartsi iskoksia, palanutta luuta

Lyhyt kohdekuvaus:

Tormuansärkän asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, noin kahdeksan kilometriä pohjoiseen Juntusrannan kylältä, Tormuanjärven pohjoisrannalla. Täällä pistää Tiensuun paikkeilla kohden rantaa erittäin kaunis ja selvärajainen harju, jonka länsipäässä asuinpaikka sijaitsee. Paikalle on rakennettu kesämökki ilmeisesti vuonna 1970 tapahtuneiden kaivausten jälkeen. Mökkirakennus pihapiireineen on tuhonnut asuinpaikan keskeistä osaa.

Löytöjä poimittiin rantahiekalta sekä särkän kärkeen rakennetun kesämökin pihapiiristä pisteen 7245.558, 3615.823 ympäriltä noin kolmenkymmenen metrin säteeltä. Löytöjä oli runsaimmin rannalla näkyvissä palaneiden kivien keskittymissä, joita oli useampia. Ne lienevät jäänteitä liesikiveyksistä.

2.2 Kuvaluettelo digitaalikuvista

Kaikki kuvat Oili Forsberg/Metsähallitus, Pohjois-Pohjanmaan luontopalvelut

1. Pahamaailma Tuohipuro Tervahauta Tuohipuron itäpuolella. Kuvattu idästä länteen.13.8.2007.
2. Pahamaailma Kaunislampi Poroerotusaidan (?) jäänteitä Kaunislammen lounaispäädyssä, rajavyöhykelinjalla. Maatuvassa aidassa on käytetty rautanauvoja rakentamisessa. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 7.8.2007.
3. Pahamaailma Valkealampi Hirsinen erämaja lammen rannalla. Kuvattu pohjoisesta etelään. 7.8.2007.
4. Pahamaailma Valkealampi Hirsinen erämaja lammen rannalla. Ovessa vuosiluku 1936.Kuvattu koillisesta lounaaseen.7.8.2007.
5. Pahamaailma Valkealampi Yksityiskohta Valkealammen hirsimajan nurkkasalvoksesta. Kuvattu 7.8.2007.
6. Pahamaailma Valkealampi Yksityiskohta Valkealammen hirsimajan oveen kaiverretusta vuosiluvusta, 1936.Kuvattu 7.8.2007.
7. Pahamaailma Valkealampi Valkealampi erämajan edustalta katsottuna. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 7.8.2007.
8. Pahamaailma Jysmänlampi Väylärakennelmaa Jysmänlammen länsipäässä. Kuvattu lännestä itään. 13.8.2007.
9. Pahamaailma Jysmänlampi Väylärakennelma vie Vasalammen ja Jysmänlammen väliseltä kannakselta alas Jysmänlampeen. Kuvattu lännestä itään. 13.8.2007.

10. Pahamaailma Jysmänlampi Vaikka väylärakennelman funktio jäi epäselväksi, ei rakenteesta sinänsä jäänyt epäselvyyttä. Kuvattu 13.8.2007.
11. Pahamaailma Jysmänlampi Väylärakennelmasta rauenneita, pyällettyjä hirsiiä. Kuvattu 13.8.2007.
12. Pahamaailma Jysmänlampi Väylärakennelmaa lammelta kannakselle päin. Kannaksella rakennelma jatkuu raivattuna ja kaivettuna väylänä kohti Jysmänlammen ja Vasalammen erottavaa siltaa. Kuvattu 13.8.2007.
13. Pahamaailma Jysmänlampi Väylärakennelman jatkoksi raivattua ja kaivettua uomaa Jysmänlammen ja Vasalammen välisellä kannaksella. Kuvattu idästä länteen. 13.8.2007.
14. Pahamaailma Hoiluanlammit Maatuvan airon ja puisen sauvan löytöpaikan lähellä kapea, soinen joki yhdistää Hoiluanlampia. Kuvattu lounaasta koilliseen. 8.8.2007.
15. Pahamaailma Hoiluanlammit Ammoin hylätyt airo ja puinen sauva kertovat ihmisen liikkumisesta Hoiluanlammilla. Kuvattu 8.8.2007.
16. Housuvaara Tulijärven autiotupa Jälkiä kivikautisesta asuinpaikasta Tulijärven autiotuvan edustalta, polulta, joka vie rantaan. Kuvattu lännestä itään. 11.9.2007.
17. Housuvaara Tulijärven autiotupa Kvartsinen tasoiskentäydin Tulijärven autiotuvan edustalta. Kuvattu 11.9.2007.
18. Housuvaara Kaiskonkangas Kiviröykkiö Kaiskonkankaalla, mahdollinen rajapyykki. Kuvattu idästä länteen. 6.9.2007.
19. Tormua Mustalamminlahti Mahdollinen kivikautinen asuinpaikka Muosärkän länsipäässä, niemen nokassa, korkean harjun päässä. Kuvattu pohjois-koillisesta etelälounaaseen. 5.9.2007.
20. Vieremänsuo

- Kortelamminkangas Tervahauta Alimmaisen Korttelammen eteläpuolella. Kuvattu lounaasta koilliseen. 3.9.2007.
21. Vieremänsuo Louhivaara Poroaitaa Naavavaaran eteläpuolella suolla. Aita kulkee pitkosten itäpuolta. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 30.8.2007.
22. Vieremänsuo Louhivaara Aita on paremmin säilynyt suon eteläpuolella, Louhivaaran länsipuolella. Aidan jäännökset jatkuvat katkeamatta toista kilometriä Louhilammen lounaispuolelle. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 30.8.2007.
23. Vieremänjärvi Mahdollinen kivikautinen asuinpaikka Vieremänjärven kaakkoisrannalla. Löytöjä kuvan etualalta, polun varrelta. Kuvattu idästä länteen. 9.4.2007.
24. Moilasenvaara 777010307
Alanne Pyyntikuoppa numero kolme, kuvattu koillisesta lounaaseen. 23.7.2007.
25. Moilasenvaara 777010292
Alanteenvirta Pyyntikuoppien maastoa Hossan Aittojärven rannalla. Kuvattu lounaasta koilliseen. 23.7.2007.
26. Moilasenvaara Alanne 3 Salvottu hirsi sekä maatonut kiuaskiveystä Saarijärven rannalla Moilasenvaarassa. Kuvattu lounaasta koilliseen. 23.7.2007.
27. Moilasenvaara Alanne 3 Salvottu hirsi sekä maatonut kiuaskiveystä Saarijärven rannalla Moilasenvaarassa. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 23.7.2007.
28. Moilasenvaara
Alanteenniemen vastaranta Kiuaskiveys Aittojoen suulla, Alanteenvirran länsipuolella. Kiuas on hajotettu, ja siitä on otettu kiviä rannan tulipaikalle. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 23.7.2007.
29. Moilasenvaara
Alanteenniemen vastaranta Lähikuva kiukaasta. 23.7.2007.
30. Moilasenvaara
Alanteenniemen vastaranta Alanteenvirta, etualalla pyyntikuoppa viiden hahmoa, kiuas rannalla. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 23.7.2007.

31. Moilasenvaara Alanteenvirran pohjoisranta
Veneenvetotaival Moilasenvaaran Aittojärven ja Saarijärven välissä. Maastossa erottuu selvänä nelisen metriä leveä, metrin syvyinen väylä. Kuvattu maantieltä Alanteenvirran suuntaan, pohjoisesta etelään. 2.8.2007.
32. Moilasenvaara Aittojoki
Aittojoki mutkittellee noin viiden kilometrin matkan Aittojärvestä Lavajärveen. Se muuttaa uomaansa hiekkaisessa maastossa kevättulvien johdosta edelleenkin. Luonnonniittynä alue on ollut tuottoista. Joen varrelta löytyi inventoinnissa kuuden niitty-ladon jäänteet. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 1.8.2007.
33. Moilasenvaara Aittojoki
Niittylato numero yksi Aittojoella, Aittojärven itäpäähän vievän tien eteläpuolella. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 1.8.2007.
34. Moilasenvaara Aittojoki
Niittylato numero kaksi Aittojoen mutkassa sijaitsee jokirannan kosteikon ja metsän välisellä rajalla. Kuvattu lounaasta koilliseen. 1.7.2007.
35. Moilasenvaara Aittojoki
Toisessa niittyladossa oli jäljellä ilmeisesti katon jäänteitäkin. Kuvattu 1.8.2007.
36. Moilasenvaara Aittojoki
Yksityiskohta veistetyistä nurkka-hirrestä Aittojoen toiselta niittyladolta. Kuvattu 1.8.2007.
37. Moilasenvaara Aittojoki
Yksityiskohta sisänurkasta ja lattian jäänteistä Aittojoen toiselta niittyladolta. Kuvattu 1.8.2007.
38. Moilasenvaara Aittojoen eteläpää
Niittytukikohta Aittojoen eteläpäässä, Valkealammen koillispuolella. Aluskasvillisuuden seasta erottuu kiuas korkeana kekona. Kuvassa takalalla oikealla häämöttää Aittojoki. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 1.8.2007.
39. Moilasenvaara Aittojoki
Neljäs niittylato oli hyvin säilynyt, jopa kattorakenteita oli jäljellä. Latoa on jossain vaiheessa

- korjailtu rautanauloin. Kuvassa kengitysseppä Jussi Räihälä. Kuvattu pohjoisesta etelään. 1.8.2007.
40. Moilasenvaara Porkkakoski Patorakenteita Aittojoen Porkkakoskessa. Niitylle on padon avulla nostatettu vettä kevättulvien aikaan. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 2.8.2007.
41. Moilasenvaara Aittojoki Viides niittylato Aittojoella, lähellä Pillupuron suuta. Kaikki Aittojoen ladot on rakennettu metsän ja kosteikon rajalle. Kuvattu lännestä itään. 2.8.2007.
42. Moilasenvaara Pillupuro Laukopuolien jäännöksiä Aittojoen rannan tuntumassa, Pillupuron suulla. Kuvattu lounaasta koilliseen. 2.8.2007.
43. Moilasenvaara Pillupuro Yksityiskohta paremmin säilyneen laavurakennelman nurkasta. Kuvattu 2.8.2007.
44. Moilasenvaara Aittojoki Ravistunut kuudes niittylato Aittojoen ja Laihajoen yhtymäkohdan tuntumassa. Kuvattu pohjoisesta etelään. 2.8.2007.
45. Hossa Huosilampi Pyyntikuoppa Huosilammen ja sen länsipuolisen nimettömän lammen välisellä kannaksella. Ympäristön maanpinta on erodoitunut paljaaksi, kuoppa erottuu hyvin siinä kasvavi- en varpujen ansiosta. Kuvattu lounaasta koilliseen. 12.9.2007.
46. Hossa Huosilampi Huosilammen pyyntikuoppa kahden lammen välissä, panoraamakuva. Kuvattu lounaasta koilliseen. 12.9.2007.
47. Hossa nimetön lampi Pyyntikuoppa nimettämän lammen luoteisrannalla, Huosilammen länsipuolella. Kuvassa etualalla kuoppa, jossa on risu pystyssä, taustalla tämä nimeä vailla oleva lampi. Kuvattu lännestä itään. 12.9.2007.
48. Hossa 100005414
Nurmiselkä 1 Kvartsia kuluneesta rantatörmästä Hossanjärven Nurmiselän itärannalta. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 12.9.2007.

49. Hossa 1000005417
Papintien suu
Kivikautinen asuinpaikka Hossanjärven Nurmiselän koillisrannalla, venevalkamassa. Kvartsia löytyi runsaasti välittömästi veneiden vierestä. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 12.9.2007.
50. Hossa 1000005417
Papintien suu
Kvartsikeskittymä Papintien suun kivikautisella asuinpaikalla. Yksityiskohta löytöalueesta, kvartsit in situ.12.9.2007.
51. Hossa Huosiusjärvi E
Kvartsi-iskoksen löytöpaikka avoimessa törmässä Huosiusjärven itäpäässä olevalla niemellä, niemen nokan pohjoispäässä. Kohde on muinaisjäännösrekisterissä merkitty löytöpaikalta satakunta metriä etelään, mutta oletettavasti asuinpaikka on sijainnut kuvassa näkyvällä alueella. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 12.9.2007.
52. Hossa Puukkojärvi Talassalmi Entisöity niittylato Puukkojärven Talassalmen perinnebiotooppialueella. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 11.10.2007.
53. Hossa Puukkojärvi
Talassalmi
Yksityiskohtakuva Talassalmen niittyladon sisätiloista. Kuvattu 11.10.2007.
54. Puolanka 620010003
Hepoköngäs
Hepoköngäs on yksi maamme korkeimpia vapaita vesiputouksia. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 18.7.2007.
55. Puolanka 620010003
Hepoköngäs
Kvartsi-iskoksia löytyi könkään läpuolelta, näköalapaikan edustalta. Kuvattu idästä länteen. 18.7.2007.
56. Puolanka 620010003 Hepoköngäs
Hepoköngään alueen peruskalliossa on runsaasti kvartsipaljastumia, joista on joko murentunut tai isketty kvartsia. Kuvattu 18.7.2007.
57. Saarijärven aarnialue

- Pikku Uhku
- Tervahauta Saarijärven pohjoispäässä, polun varrella. Hauta on kasvillisuuden peitossa, etualalla juoksutusura. Kuvattu idästä länteen. 19.9.2007.
58. Saarijärven aarnialue
Pikku Uhku
- Tuulenskaato oli avannut maanpintaa Pikku-Uhkun tervahaudan äärellä. Vahva hiili- ja nokikerros on nähtävillä turpeen alla. Kuvattu 19.9.2007.
59. Saarijärven aarnialue
Kirkkaanlamminsärkkä
- Pyyntikuoppa sijaitsee Kirkkaanlamminsärkän länsipäässä, notkelmassa. Taustalla lampi. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 19.9.2007.
60. Halla Kirkkoaho
- Hyrnsalmen vanhin tällä hetkellä tiedossa oleva tervamerkkipetäjä on vuodelta 1820. Kuvattu 18.10.2007.
61. Halla Kirkkoaho
- Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen (Hyrnsalmi) sekä rakennustutkija Päivi Tervonen (Kainuun Museo/Metsähallitus) Hallan tervamerkkipetäjällä. Kuvattu 18.10.2007.
62. Saarijärven aarnialue, Jääkärisaaren jääkäripirtti
- Vuonna 1915 rakennettu jääkäripirtti Jääkärisaaren pohjoisosassa. Kuvattu rannalta, lounaasta koilliseen. 18.9.2007.
63. Saarijärven aarnialue, Jääkärisaaren jääkäripirtti
- Jääkärisaaren rakennuksen maastoutuvat hyvin saaren rantamaisemaan. Järven rannalla on 1920-luvulla rakennettu sauna. Jääkäri liikkeen aikoihin saunominen hoidettiin muualta. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 18.9.2007.
64. Saarijärven aarnialue Matosuo Hallan rahtitie
- Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen (Hyrnsalmi) sekä rakennustutkija Päivi Tervonen (Kainuun Museo/Metsähallitus) Hallan rahtitien kohdalla. Tien väylä erottuu heidän

- takanaan selvänä aukkona metsässä.
Kuvattu kaakosta luoteeseen.
18.10.2007.
65. Löytöjoen tärpättitehdas
Löytöjoen tärpättitehtaan raunioita, kuvassa retorttiuuni. Kuvattu
18.9.2007.
66. Löytöjoen tärpättitehdas
Tärpättitehtaan raunioita Löytöjoen
rannalla. Kuvattu luoteesta kaak-
koon. 18.9.2007.
67. Löytöjoen tärpättitehdas
Yksi paikalle pystytetyistä kuva-
tauluista kertoo tehtaan työmene-
telmistä tervan ja tärpätin valmis-
tuksessa. 18.9.2007.
68. Löytöjoki
Löytöjoki virtaa tärpättitehtaan
eteläpuolella. Kuvattu idästä län-
teen. 18.9.2007.
69. Saarijärven aarnialue Saarijoki
Patorakennelman jäännöksiä Saari-
järvestä Löytöjokeen virtaavan Saa-
rijoen varrelta. Vedestä nousee
veistetty hirsi, jonka vieressä -
kuvassa vasemmalla - erottuu ohuem-
pien hirsien pätkiä kymmenkunta
senttiä vedenpinnan yläpuolella.
Kuvattu kaakosta luoteeseen.
13.10.2007.
70. Saarijärven aarnialue Saarijoki
Patorakennelmaa Saarijoella. Pak-
summan veistetyn hirren oikealla
puolella erottuu rivi pienempiä
pystypuita. Kuvattu idästä länteen.
13.10.2007.
71. Saarijärven aarnialue Saarijoen eteläranta
Maakuoppa Saarijoen tammen vierei-
sellä kankaalla. Kuopassa seisoo
tutkija Laura Juntunen. Kuvattu
etelästä pohjoiseen. 13.10.2007.
72. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo
Tutkittu rautahytti ennallistettuna
kaivausten jälkeen. Kuvattu luo-
teesta kaakkoon. 25.9.2007.
73. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo

Rautahytin ympäristö on kuivaa kangasta, jota ympäröi pohjoisessa Järvenpäänsuo ja etelässä Hyttisuo. Kuvattu lännestä itään. 25.9.2007.

74. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo
Rautahytin itäpuolinen kankaan reuna on tuhottu soranotossa. Kuopan profiilissa on runsaasti palaneita kiviä, kuonaa ja hiiliä. Kuvattu idästä länteen. 25.9.2007.
75. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo
Rautakuonaa Hyttisuolla. 25.9.2007.
76. Vorlokki
Luontomatkailua? Moottorikelkkaura Vorlokin maastossa. Kuvattu 25.9.2007.
77. Vorlokki Vortikka
Vortikan kalliohalkeama Pienen Tuomivaaran kaakkoisrinteellä on vaikuttava ilmestys. Se lienee syntynyt maanjäristyksen seurauksena. Kuvattu 26.9.2007.
78. Vorlokki Vortikka
Vortikan kalliohalkeama Pienen Tuomivaaran kaakkoisrinteellä on vaikuttava ilmestys. Se lienee syntynyt maanjäristyksen seurauksena. Kuvattu 26.9.2007.
79. Vorlokki Vortikka
Vortikan kallioilla on runsaasti kvartsisuonia, joista on joko murskaantunut tai tietoisesti isketty kvartsia. Kuvattu 26.9.2007.
80. Vorlokki Vortikka
Paikoitellen kvartsipaljastumat näyttivät sellaisilta, että todennäköisesti niistä oli isketty iskukiven avulla isompia lohkkareita. Kuvattu 26.9.2007.
81. Vorlokki Vortikka
Paikalla on järissyt todennäköisesti jossain vaiheessa, sillä suuria irtolohkkareita on pitkin halkeaman reunustoja. Tämä siirtolohkare lepää pikkukivien päällä, aivan kalliohalkeaman läheisyydessä. Kuvattu 26.9.2007.
82. Vorlokki Suolilammit
Pyyntikuoppa Suolilampien pohjoispuolisen harjanteen alarinteessä, lähellä vuokrakämppeä. Kuvattu lännestä itään. 26.9.2007.

83. Vorlokki
Hirvi ihmettelee inventointia Vorlokin alueen eteläpuolella, Lietejoen etelärannalla. Kuvattu 25.9.2007.
84. Saarijärven aarnialue Uhkunsuo
Ihmisen kulku Saarijärven tuntumassa on jatkunut satoja vuosia. Kolmet eri-ikäiset pitkokset vierieressä Uhkunsuolla, alueen pohjoisosassa. Kuvattu 24.9.2007.
85. Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä
Syväjärvensärkän pyyntikuoppajärjestelmän kuopista suurin osa sijaitsee särkkäjonon keskellä olevan notkelman pohjoisemman osan alarinteessä. Kuvattu pohjoisesta etelään. 28.6.2007.
86. Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä
Pyyntikuoppa 1. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 5.7.2007.
87. Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä
Pyyntikuoppa 2. Kuvattu lounaasta koilliseen. 5.7.2007.
88. Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä
Pyyntikuoppa 5. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 5.7.2007.
89. Säynäjäsuo Syvänjärvenkangas
Tervahauta Syväjärven rannalla, lounaaseen. 10.10.2007.
90. Säynäjäsuo Syvänjärvenkangas
Tervahaudan komea juoksutusura kuvattu lounaasta koilliseen. 10.10.2007.
91. Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 1
Tervahauta hiekkaisella tasanteella, rinteiden reunassa. Tervahaudassa ei erotu selvää juoksutusuraa, sitä vastoin sen vallissa on useita ketunpesiä. Kuvattu idästä länteen. 10.10.2007.
92. Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 2
Mahdollinen pyyntikuoppa Syväjärven länsipuolisella harjulla, sen länsirinteessä. Kuvattu pohjoisesta etelään. 10.10.2007.

93. Alangon niitty Alangon niitty on avoin, pääosin heinää kasvava aukio, jonka reunoilla on usean rakennuksen jäännöksiä sekä peltoraunioita. Kuvassa takavasemmalla olevan metsän siimeksessä on jäljellä pieni pätkä aitaa. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 12.10.2007.
94. Alangon niitty Alangon niityn keskellä kasvavan kuusikon sisällä voitiin erottaa jäänteitä jostakin rakennelmasta. Puusto oli kuitenkin niin tiheää, ettei tarkempaa selvyyttä rakennuksen luonteesta voitu saada. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 12.10.2007.
95. Alangon niitty Niityn pohjoisosassa, aivan metsän rajassa, oli jäänteitä ilmeisesti hajotetusta rakennuksesta. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 12.10.2007.
96. Alangon niitty Rakennuksen jäännösten viereisessä jätetasassa oli erinäistä roinaa, muun muassa kenkiä. Tämä todennäköisesti suutarin tekemä kenkä on kuulunut lapselle. Kuvattu 12.10.2007.
97. Alangon niitty Niittyalueen lounaispäässä metsikössä oli jäljellä jonkin matkaa vanhaa aitaa. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 12.10.2007.
98. Alangon niitty Niittysaunan jäännöksiä alueen kaakkoispäässä. Nurkassa erottuu suurehko kiuaskiveys. Kuvattu pohjoisesta etelään. 12.10.2007.
99. Alangon niitty Peltoraunio niittyalueen itäpäässä. Kuvattu 12.10.2007.
100. Losonvaaran laidun Loson autio. Oikealla betoniperusteisen navetan rauniot, kuvan vasemmassa reunassa hämmöttää tuvan savupiipun raato. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 11.10.2007.
101. Raiskion Rutju Niittylato pisteessä 7177098, 3561858 Raiskion Rutjun länsipäässä, Metsähallituksen maalla. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 10.10.2007.

102. Raiskion Rutju Huonommin säilynyt niittylato pisteessä 7177059, 3561094. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 10.10.2007.
103. Raiskion Rutju Niittylato pisteessä 7177095, 3561220. Kuvattu lounaasta koilliseen. 10.10.2007.
104. Raiskion Rutju Huolella tehtyä oviaukkoa Raiskion Rutjun ladossa, pisteessä 7177095, 3561220. Kuvattu 10.10.2007.
105. Nutilan taloaution niitty Nutilan taloaution niitty. Kuvattu lännestä itään. 17.10.2007.
106. Nutilan taloaution niitty Hirsirakennuksen jäännöksiä niityn pohjoisosassa. Kuvattu lännestä itään. 17.10.2007.
107. Nutilan taloaution niitty Samaisen rakennuksen tuuletusaukko on veistetty kahteen peräseinän hirteen. Kuvattu 17.10.2007.
108. Nutilan taloaution niitty Yksityiskohta saman rakennuksen nurkkasalvoksesta. Kuvattu 17.10.2007.
109. Nutilan taloaution niitty Koivurykelmä on kasvanut kiuaskiveyksen päälle. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.
110. Nutilan taloaution niitty Syvä maakuoppa, ehkäpä kellarin pohja, torpan länsipuolella. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 17.10.2007.
111. Nutilan taloaution niitty Torpan savupiipun jäännöksissä on nähtävissä eriaikaisia elementtejä. Uunia on ilmeisesti paranneltu useaan otteeseen. Uunin edustalla nuorimmaksi ajoittuvat löydöt paikalta - siniset emalikipot ajoittanevat paikan viime vuosisadan puolen välin tietämille. Kuvattu pohjoisesta etelään. 17.10.2007.
112. Nutilan taloaution niitty Nutilan saunan jäännökset torpan pohjoispuolella. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 17.10.2007.

113. Nutilan taloaution niitty
Saunan edustalla puun juurella oli rautainen kattila. Kuvattu 17.10.2007.
114. Nutilan taloaution niitty
Suhteellisen hyvin säilyneet kellarin rauniot Nutilan taloaution niityn lounaisosassa. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 17.10.2007.
115. Nutilan taloaution niitty
Pienen, kiukaallisen rakennuksen jäännökset metsänpuolella, taloaution niityn länsipuolella. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.
116. Tiaisen torppa
Entistetyt Tiaisen torpan pihapiiri. Kuvattu koillisesta lounaaseen, kohti Kalhamajärveä. 17.10.2007.
117. Suolijärvi Hallavaaran niityt
Maatuneen ja ilmeisesti myös puretun rakennuksen pohjaa Hallavaaran niityn lounaiskulmauksessa, lähellä metsänreunaa. Rakennus on ollut joko kaksihuoneinen tai sitten kaksi erillistä, kivijalallista rakennusta on sijainnut aivan vieressä. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 17.10.2007.
118. Suolijärvi Hallavaaran niityt
Lähes tyystin hävinnyt rakennuksen pohja Hallavaaranniityn lounaispäässä. Mahdollisesti saunan pohja. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.
119. Suolijärvi Hallavaaran niityt
Hallavaaran niityn lounaispäässä, jossa sijaitsee kahden rakennuksen pohjat. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 17.10.2007.
120. Suolijärvi Hallavaaran niityt
Metsän puolella, niityn luoteispuolella, on hajotetun saunarakennuksen pohja. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.
121. Suolijärvi Hallavaaran niityt

- Kiviaitaa niittyalueen itäpäässä, niityn alarinteessä. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 17.10.2007.
122. Suolijärvi Hallavaaran niityt
Kiviaitaa oli myös metsän puolella, niittyalueen kaakkoispäässä. Kuvattu lounaasta koilliseen. 17.10.2007.
123. Aittojärvi Tiililahti
Kivikautinen asuinpaikka Vuokin Aittojärven rannassa, kuvassa vajan vasemmalla puolella, rantatörmällä. Kuluneelta törmältä on löytynyt kvartsi-iskoksia. Kuvattu idästä länteen. 3.7.2007.
124. 777010089 Salonsaari
Salonsaaren asuinpaikan aiemmin tuntematonta itäpäätä Virtasalmen länsipuolella. Erittäin runsaasti kvartsia poimittiin pitkin paljastunutta hiekkaista rantaa. Kuvattu idästä länteen. 8.8.2007.
125. 777010089 Salonsaari
Kvartsiytimiä asuinpaikan edustalla, osittain rantavedessä. 8.8.2007.
126. 777010025 Kalmosärkkä
Kalmosärkkän reunat valuvat edelleen, pengerrysrityksistä huolimatta. Löytöaineistoa valuu pitkin rinnettä alas järveen. Kuvassa särkän pohjoispää, taustalla Kylmäjärvi. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 10.8.2007.
127. 777010053 Tormuansärkkä
Tormuansärkkän rantaa löytöalueelta itään. Kuvattu lännestä itään. 14.9.2007.
128. 777010053 Tormuansärkkä
Rantahiekalla oli kaksi selvää huuhtoutunutta liesikiveystä, joiden ympäristöstä suurin osa löydöistä - kvartsia, palanutta luuta, sekä varhaismetallikautisen asbestikeramiikan muru - löytyi. Kuvattu 14.9.2007.

129. Hepoköngäs, 620010003
Kärpässienet kasvoivat kauniisti Hepokönkään päällä, kalliolla. Kuvattu 18.7.2007.
130. Kivijoen Saarikoski, Hossa
Kivijoki laskee luoteen suunnalta Moilasenvaaran Aittojärveen. Se on kivikkoinen ja koskinen pikku joki, joka kiemurtelee osin kalliohalkeamassa. Kuvattu 2.8.2007.
131. Pahamaailma Kaunislampi
Kauniin lammen rantaa rajavartios-
ton majalta katsottuna. Kuvattu
7.8.2007.
132. Pahamaailma
Pahamaailman kalliorepeämät ovat paikoin syvät, ja pitkänomaiset lammet luikertelevat repeämien pohjilla. Kuvattu 7.8.2007.
133. Pahamaailma Pikku-Hoilua
Pikku-Hoiluan kallioista rantaa.
Kuvattu 9.8.2007.
134. Pahamaailma
Polttamalla ennallistettua metsää suojelualueen länsipäässä. Kuvattu 13.8.2007.
135. Vieremänsuo Louhilampi
Yksinäinen vene Vieremänsuon Louhilammen rannalla. Kuvattu 30.8.2007.
136. Vieremänsuo
Itärajan retkeilyreitti. Kuvattu 4.9.2007.
137. Vieremänsuo Ukkolansuo
Ukkolansuota kuvattuna Ukkolansärkältä. Kuvattu 4.9.2007.
138. Housuvaara
Suomussalmelaista maisemaa. Moukkorinsärkän kaakkoispuolella sijaitseva suo, jota halkoo Kaiskonpuro. Kuvassa vasemmalla rajavyöhyke. Kuvattu 5.9.2007.
139. Saarijärven aarnialue
Erityisesti Saarijärven länsipuolella oli vähän joka puolella nähtävissä vanhoja palojälkiä puissa. Lieneekö kyseessä metsäpalo, vai vieläkö kaskeamisen jäljet ovat näkössä? Kuvattu 18.9.2007.

140. Saarijärven aarnialue

Metsään on hakattu aikoinaan Hyrynsalmen ja Suomussalmen välinen kunnanraja. Kuvassa oikealla Hyrynsalmi, vasemmalla Suomussalmi. Kuvattu Saarijärven pohjoispäässä.
19.9.2007.

2.3 Luettelo kohteista peruskarttalehdittäin

4423 12 Suomussalmi 777 01 0290 Keräsensalmi
 Suomussalmi Aittojärvi Tiililahti
 Suomussalmi Aittojärvi Tiilikangas
4424 02 Suomussalmi Alangon niitty
4424 03 Suomussalmi 777010089 Salonsaari
4513 05 Suomussalmi 777010025 Kalmosärkkä
4513 06 Suomussalmi Tormua Mustanlamminlahti
 Suomussalmi 777010053 Tormuansärkkä
4513 09 Suomussalmi Housuvaara Tulijärven autiotupa
 Suomussalmi Housuvaara Kaiskonkangas
4514 01 Suomussalmi Moilasenvaara Valkealampi
 Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoki
 Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoen eteläpää
 Suomussalmi Moilasenvaara Porkkakoski
4514 02 Suomussalmi Moilasenvaara Alanne,777 01 0307
 Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenvirta,777 01 0292
 Suomussalmi Moilasenvaara Alanne 2
 Suomussalmi Moilasenvaara Aittosalmi etelä
 Suomussalmi Moilasenvaara Alanne 3
 Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenniemen vasta-
 ranta
 Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenlampi
 Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenvirran pohjois-
 ranta
 Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoki
 Suomussalmi Moilasenvaara Pillupuro
 Suomussalmi Moilasenvaara Joutensuo
4514 05 Suomussalmi Hossa Huosilampi
 Suomussalmi Hossa nimetön lampi
 Suomussalmi Hossa Huosiharju,1000005419
 Suomussalmi Hossa Nurmiselkä 1,1000005414
 Suomussalmi Hossa Papintien suu, 1000005417
 Suomussalmi Hossa Huosiusjärvi E,777 01 0202
 Suomussalmi Hossa Puukkojärvi Talassalmi
 Suomussalmi Hossa Laukunharju
4514 07 Suomussalmi Pahamaailma Kaunislampi W
 Suomussalmi Pahamaailma Kaunislampi NW
 Suomussalmi Vieremänsuo Kortelamminkangas
 Suomussalmi Vieremänsuo Louhivaara
 Suomussalmi Vieremänjärvi
4514 08 Suomussalmi Pahamaailma Tuohipuro
 Suomussalmi Pahamaailma Valkealampi
 Suomussalmi Pahamaailma Jysmänlampi
 Suomussalmi Pahamaailma Hoiluanlammit
 Suomussalmi Pahamaailma Latvajoki Palosarak-
 senahot
4421 06 Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lumilampi

Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Kirkkaanlammin-
 särkkä
 Hyrynsalmi Halla Kirkkoaho
 Hyrynsalmi Löytöjoen tärpättitehdas
4421 12 Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä
 Suomussalmi Säynäjäsuo Ruunasärkkä
 Suomussalmi Säynäjäsuo Syvänjärvenkangas
 Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 1
 Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 2
4422 04 Suomussalmi Saarijärven aarnialue Pikku Uhku
 Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lahnasärkät
 Suomussalmi (Hyrynsalmi) Saarijärven aarnialue,
 Jääkärisaaren jääkäripirtti
 Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Matosuo Hallan
 rahtitie
 Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Saarijoki
 Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Saarijoen etelä-
 ranta
4222 12 Suomussalmi Losonvaaran laidun
4512 10 Suomussalmi Peranka Peranganharju
 Suomussalmi Peranka Saunalamminaho
3443 05 Hyrynsalmi Lammaskoski 1000006854
3443 06 Hyrynsalmi Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo
3443 08 Hyrynsalmi Raiskion Rutju
3443 09 Hyrynsalmi Vorlokki Vortikka
 Hyrynsalmi Vorlokki Suolilammit
3444 01 Puolanka Hepoköngäs, 620010003
 Puolanka Hepoköngäs Lohipuro
3444 07 Hyrynsalmi Nutilan taloaution niitty
3533 01 Puolanka Suolijärvi Hallavaaran niityt
3442 06 Puolanka Tiaisen torppa

2.4 Kohdehakemisto

luette- lon nu- mero	Mj- tunnus	Kohteen nimi	tyyppi	ajoitus	PK	sivu
----------------------------	---------------	-----------------	--------	---------	----	------

1	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Tuohipuro	Tervahauta	historiallinen	4514 08	xxxxxx
-	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Kaunislampi W	Poroaitaa	historiallinen	4514 07	
-	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Kaunislampi NW	maakuoppa	historiallinen	4514 07	
-	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Valkealampi	Erämaja	historiallinen	4514 08	
-	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Jysmänlampi	Kulkuväylä	historiallinen	4514 08	
-	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Hoiluanlammit	irtolöytöpaikka	historiallinen	4514 08	
-	-	Suomussalmi Pahamaa- ilma Latvajoki Pa- losaksenahot	Niittylato	historiallinen	4514 08	
2.	-	Suomussalmi Housu- vaara Tulijärven autiotupa	asuinpaikka	kivikautinen	4513 09	
-	-	Suomussalmi Housu- vaara Kaiskonkangas	kivirakenne	ajoittamaton	4513 09	
-	-	Suomussalmi Tormua Mustalamminlahti	asuinpaikka?	kivikautinen	4513 06	
3.	-	Suomussalmi Viere- mänsuo Kortelamin- kangas	tervahauta	historiallinen	4514 07	
-	-	Suomussalmi Viere- mänsuo Louhivaara	poroaitaa	historiallinen	4514 07	
-	-	Suomussalmi Viere- mänjärvi	asuinpaikka?	kivikautinen	4514 07	
4.	777010307	Suomussalmi Moi- lasenvaara Alanne	Pyyntikuoppia	ajoittamaton	4514 02	
5.	777010292	Suomussalmi Moi- lasenvaara Alanteen- virta	Pyyntikuoppia	esihistoriallinen	4514 02	
6.	-	Suomussalmi Moi- lasenvaara Valkea- lampi	tervahauta	historiallinen	4514 01	
-	-	Suomussalmi Moi- lasenvaara Alanne 2	irtolöytöpaikka	ajoittamaton	4514 02	

-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Aittosalmi etelä	irtolöytöpaikka	ajoittamaton	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Alanne 3	yöpymispaikka	historiallinen	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Alanteeniemen vastaranta	kiuaskiveys	historiallinen	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Alantelampi	maakuoppia	ajoittamaton	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenvirran pohjoisranta	Veneenveto- taival	historiallinen	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoki	niitty latoja	historiallinen	4514 01+ 4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoen eteläpää	yöpymispaikka	historiallinen	4514 01	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Pillupuro	yöpymispaikka	historiallinen	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Porkkakoski	niittypato	historiallinen	4514 02	
-	-	Suomussalmi Moilasenvaara Joutensuo	Metsäkämpän pohja	historiallinen	4514 02	
7.	-	Suomussalmi Hossa Huosilampi	pyyntikuoppa	esihistoriallinen	4514 05	
8.	-	Suomussalmi Hossa nimetön lampi	pyyntikuoppa	esihistoriallinen	4514 05	
9.	1000005419	Suomussalmi Hossa Huosiharju	pyyntikuoppa	esihistoriallinen	4514 05	
10.	1000005414	Suomussalmi Hossa Nurmiselkä 1	asuinpaikka	kivikautinen	4514 05	
11.	1000005417	Suomussalmi Hossa Papintien suu	asuinpaikka	kivikautinen	4514 05	
12.	777010202	Suomussalmi Hossa Huosiusjärvi E	asuinpaikka	kivikautinen	4514 05	
-	-	Suomussalmi Hossa Puukkojärvi Talassalmi	niittylato	historiallinen	4514 05	
-	-	Suomussalmi Hossa Laukunharju	Pyyntikuoppa?	ajoittamaton	4514 05	
13.	620010003	Puolanka Hepoköngäs	kvartsilouhos	esihistoriallinen	3444 01	
-	-	Puolanka Hepoköngäs Lohipuro	irtolöytöpaikka	ajoittamaton	3444 01	
14.	-	Suomussalmi Saarijärven aarnialue Pikku Uhku	tervahauta	historiallinen	4422 04	
15.	-	Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lumilampi	tervahauta	historiallinen	4421 06	
16.	-	Hyrnsalmi Saarijärven aarnialue Kirkkaanlamminsärkkä	pyyntikuoppa	ajoittamaton	4421 06	
17.	-	Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lahnasärkkä	tervahauta	historiallinen	4422 04	

18.	-	Hyrnsalmi Halla Kirkkoaho	Tervamerkki-petäjä	1820	4421 06	
-	-	Suomussalmi Saarijärven aarnialue Jääkärisaaren jääkäripirtti	piilopirtti	1915	4422 04	
-	-	Hyrnsalmi Saarijärven aarnialue Matosuo Hallan rahtitie	tienpohja	1800-luku?	4422 04	
-	-	Hyrnsalmi Löytöjoen tärpättitehdas	Terva- ja tärpättitehdas	1900-luvun alku	4421 06	
-	-	Hyrnsalmi Saarijärven aarnialue Saarijoki	uittopato	1900-luku	4422 04	
-	-	Hyrnsalmi Saarijärven aarnialue Saarijoen eteläranta	Maakuoppa	ajoittamaton	4422 04	
19.	-	Hyrnsalmi Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo	rautahytti	historiallinen	3443 06	
20.		Hyrnsalmi Vorlokki Vortikka	kvartsilouhos	esihistoriallinen	3443 09	
21.	-	Hyrnsalmi Vorlokki Suolilammit	pyyntikuoppa	ajoittamaton	3443 09	
22.	1000006854	Hyrnsalmi Lammaskoski	asuinpaikka	kivikautinen	3443 05	
23.	-	Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven särkkä	pyyntikuoppia	esihistoriallinen	4421 12	
24.	-	Suomussalmi Säynäjäsuo Ruunasärkkä	pyyntikuoppia	ajoittamaton	4421 12	
25.	-	Suomussalmi Säynäjäsuo Syvänjärven kangas	tervahauta	historiallinen	4421 12	
26.	-	Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 1	tervahauta	historiallinen	4421 12	
-	-	Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 2	Pyyntikuoppa?	ajoittamaton	4421 12	
-	-	Suomussalmi Alangon niitty	yöpymispaikka	historiallinen	4424 02	
-	-	Suomussalmi Losonvaaran laidun	Talon paikka	historiallinen	4422 12	
27.	-	Suomussalmi Peranka Peranganharju	tervahauta	Historiallinen	4512 10	
28.	-	Suomussalmi Peranka Saunalamminaho	tervahauta	historiallinen	4512 10	
-	-	Hyrnsalmi Raiskion Rutju	niittylatoja	historiallinen	3443 08	
-	-	Hyrnsalmi Nutilan taloaution niitty	Talon paikka	historiallinen	3444 07	
-	-	Puolanka Tiaisen torppa	Talon paikka	historiallinen	3442 06	
-	-	Puolanka Suolijärvi Hallavaaran niityt	Talon paikka	historiallinen	3533 01	
29.	777010290	Suomussalmi Keräensalmi	pyyntikuoppia	esihistoriallinen	4423 12	
30.	-	Suomussalmi Aittojärvi Tiililahti	Asuinpaikka	kivikautinen	4423 12	
31.	-	Suomussalmi Aittojärvi Tiilikangas	tervahautoja	historiallinen	4423 12	

32.	777010089	Suomussalmi Salon- saari	asuinpaikka	moniperiodinen	4424 03	
33.	777010025	Suomussalmi Kal- mosärkki	asuinpaikka	moniperiodinen	4513 05	
34.	777010053	Suomussalmi Tormuan- särkki	Asuinpaikka	moniperiodinen	4513 06	

3. Kohdekuvaukset karttaotteineen

Kulttuurihistorialliset kohteet ja kiinteät muinaisjäännökset alueittain

KALEVALAPUISTOT

Kulttuuriperintöinventointien
4018/41/2007

asianhallintanumero

PAHANMAAILMAN LUONNONSUOJELUALUE

Pahanmaailman luonnonsuojelualue käsittää yli 2000 hehtaaria soiden, harjujen, pienten vesistöjen ja metsän muodostamaa maisemaa Suomussalmen kunnan koillisnurkassa. Metsäalueiden nykyinen rakenne on metsäpalojen, kaskeamisen ja hakkuiden tulosta, vanhimmat metsät muodostuvat yli 300 vuotta vanhasta puustosta. (Kerttu Härkönen 2005:50.)

Alueen eteläosassa kulkee useiden kilometrien mittainen kalliohalkeama, jossa on nauhana useita pitkänomaisia, itä-länsi - suuntaisia lampia. Halkeama lienee syntynyt muinoin maanjäristyksessä, ja se on vaikuttavan näköinen muodostuma tänäkin päivänä. Paikoitellen kalliot kohoavat äkkijyrkästi useiden kymmenien metrien korkeuteen. Maasto on täällä, suojelualueen eteläosissa, muutenkin jyrkkärinteistä, louhikkoista ja kumpuilevaa. Jääkauden päättyminen on muovannut myös maastoa siten, että alueella on runsaasti suppia ja siirtolohkareita.

Pahanmaailman kaakkoisnurkassa on runsaasti kumpuilevia, kuivia mäntyvaltaisia kankaita, joita piristävät pienet,

vihreävetiset lammet. Porojen tallaamat polut risteilevät maastossa. Alueen pohjoisosa on suovoittoista maisemaa, täällä sijaitsevat Pahanmaailman suurimmat altaat, Ölkynlampi sekä Ylimmäinen ja Keskimmäinen Latvalampi. Latvalammista virtaa kiemurrellen kapea Latvajoki, joka laskee länessä Poikkeusjärveen. Joen eteläpuolella, suojelualueen länsiosissa, soiden keskeltä kohoaa yhtenäisempiä kangasalueita.

Alue on ollut todennäköisesti hieman syrjässä niin esihistoriallisen kuin historiallisenkin asutuksen kannalta, sillä varsinaisia vesireittejä ei Pahanmaailman alueella pikkuista Latvajokea lukuun ottamatta ole. Alueella on kuitenkin liikuttu - lähinnä metsästyksestä ja kalastuksesta kertovia jäänteitä voidaan paikoitellen erottaa. Myöhempien aikojen toimia alueella ovat olleet poronhoito ja metsätyöt. Maasto on rikkomatonta lähes kauttaaltaan alueella, eivätkä satunnaiset leiripaikat paljastu kuin hyvällä onnella.

Lähteet:

Härkönen, Kerttu 2005. Kalevalapuiston kohteet. **Kalevalapuistot - rajan elämää ja erämaan luontoa.** Toim. Päivi Teronen ja Kerttu Härkönen. Kajaani.

1. Suomussalmi Pahamaailma Tuohipuro

<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	valmistuspaikat - tervahaudat
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Lukumäärä:</i>	1
<i>Peruskartta:</i>	4514 08
<i>Koordinaatit:</i>	7265829, 3621914, z 225 mpy
<i>Sijainti:</i>	Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 68.757 koilliseen.
<i>Laajuus:</i>	Tervahaudan halkaisija on noin 12 m, vallien ulkopuolella jonkin verran kuoppia, juoksutusura luoteeseen muutamia metrejä.
<i>Tutkimukset ja löydöt:</i>	Oili Forsberg, tarkastus 2007. Kohde on merkitty peruskartalle.
<i>Kohdekuvaus:</i>	

Kohde sijaitsee Pahanmaailman soidensuojelualueella, Suomussalmen kunnan koillisnurkassa, pienen Tuohipuron itäpuolella, suosta nousevalla mäntyvaltaisella kankaalla, viittisen kymmentä metriä suon reunasta itään.

Tervahaudan halkaisija on noin 12 metriä, sen keskellä on painauma. Juoksutusura suuntautuu suolle päin, ja se on vain muutamia metrejä pitkä. Tervahaudan vallin ulkoreunalla on jonkin verran pieniä kaivantoja.

Kohde tarkastettiin 13.8.2007. Tarkastus tapahtui ripeästi, sillä jostain syystä paikalla oli käsittämättömän paljon sääskiä. Vaikka tervahauta on merkitty peruskartalle, ei sitä ole merkitty muinaisjäännösrekisteriin.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 08, 1:10000

Yleiskartta Pahanmaailman suojelualueesta 1:100 000

Valokuvat:

1. Pahamaailma Tuohipuro. Tervahauta Tuohipuron itäpuolella. Kuvattu idästä länteen. 13.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Pahamaailma Kaunislampi W

Muinaisjäännöstyyppi: poroaitaa - ei kiinteä muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 07

Koordinaatit: 7262410, 3626277, 240 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 67.947 km koilliseen.

Laaajuus: Aitarakenteita koordinaattipisteestä parikymmentä metriä pohjoiseen.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan koillisosassa, raja-
vyöhykkeellä, vajaat 600 metriä valtakunnan rajasta, Pahan-

maailman suojelualueen kaakkoispäässä. Paikalle johtaa Hossaan vievältä tieltä hiekkainen tie, joka päättyy Kaunislammen länsipuolella rajavyöhykkeen reunaan. Kaunislammen etelärannalla, 150 metriä itä-kaakkoon aidan jäännöksistä, on Rajavartiolaitoksen partiomaja ulkorakennuksineen.

Kaunislampi on pieni, laajimmillaankin vain noin 200 metrinen, jyrkkätörmäinen lampi. Se on vihreävetinen ja kivipohjainen, ja lammen pohjoisreunalla nousevat jyrkät kalliit suoraaan vedestä. Maasto lammen tuntumassa on kuivaa, kivikoista kangasta. Ympäristö on hyvin luonnonkaunista seutua.

Koordninaattipisteestä (yllä) alkavat aidan jäännökset, jotka jatkuvat kohti pohjoista suhteellisen maatuneina parin kymmenen metrin matkalla. Aitaa ei varsinaisesti enää ole pystössä lainkaan, vaan se on romahtanut. Veistetyissä puupaaluissa on näkyvillä rautanauvoja, joten rakenne ei liene kovin vanha. Sijaintinsa puolesta aitaus voisi hyvinkin olla käytöstä jäänyt poroaitaus. Toisaalta se on saattanut kuulua myös rajavartiolaitoksen aiempiin rakennelmiin paikalla.

Kohde tarkastettiin 7.8.2007 ihanassa kesäsäässä. Havainnointiolot olivat mainiot, ja alueen pikkulampien ympäristöjä kierrettiinkin suhteellisen laajasti.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 07 ja 4514 08 1:10 000
Yleiskartta Pahanmaailman sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

2. Pahamaailma Kaunislampi. Poroerotusaidan (?) jäänteitä Kaunislammen lounaispäädyssä, rajavyöhykelinjalla. Maatuvassa aidassa on käytetty rautanauvoja rakentamisessa. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 7.8.2007.
131. Pahamaailma Kaunislampi. Kauniin lammen rantaa rajavartioston majalta katsottuna. Kuvattu 7.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Pahamaailma Kaunislampi NW

Muinaisjäännöstyyppi: maakuoppa - ei kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 07
Koordinaatit: 7262538, 3626275, z 235 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 68.079 km koilliseen.
Laajuus: Kuopan halkaisija 2 metriä koordi-
naattipisteessä.□

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan koillisosassa, rajavyöhykkeellä, reilu 550 metriä valtakunnan rajasta, Pahanmaailman suojelualueen kaakkoispäässä. Paikalle johtaa Hossaan vievältä tieltä hiekkainen tie, joka päättyy Kaunislammen länsipuolella rajavyöhykkeen reunaan. Kaunislammen etelärannalla, 150 metriä itä-kaakkoon aidan jäännöksistä, on Rajavartiolaitoksen partiomaja ulkorakennuksineen.

Kaunislampi on pieni, laajimmillaankin vain noin 200 metri-
nen, jyrkkätörmäinen lampi. Se on vihreävetinen ja kivipoh-
jainen, ja lammen pohjoisreunalla nousevat jyrkät kalliot
suoraan vedestä. Maasto lammen tuntumassa on kuivaa, kivik-
koista kangasta, jossa risteilevät porojen tallaamat polut.

Kaunislammen ja sen pohjoispuolella sijaitsevan Kapealammen
välillä kulkee kannas, jonka notkelmassa oli mahdollinen
pyyntikuoppa. Kuoppa on vaatimattoman kokoinen, hal-
kaisijaltaan alle 2 metrinen, ja 40 cm syvä. Sen reunat
olivat kuitenkin osittain siinä määrin resentin näköiset,
ettei sitä varmuudella voi pitää pyyntikuoppana.

Kohde tarkastettiin 7.8.2007 hienolla säällä, kirkaassa
auringonpaisteessa.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 07 ja 4514 08 1:10 000
Yleiskartta Pahanmaailman sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Pahanmaailma Valkealampi

Muinaisjäännöstyyppi: vartiotupa/erämaja - ei kiinteä
muinaisjäännös
Ajoitus: 1936
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 08
Koordinaatit: 7262688, 3625992, z 225 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 68.243 km koilliseen.
Laajuus: Rakennus 4x4 metriä koordinaatti-
pisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Vartiotupa tai eräsija sijaitsee Suomussalmen kunnan koillisosassa, Pahanmaailman suojelualan kaakkoispäässä, reilu 800 metriä valtakunnan rajasta, rajavyöhykkeen länsipuolella. Paikalle johtaa Hossaan vievältä tieltä hiekkainen tie, joka päättyy Kaunislammen länsipuolella rajavyöhykkeen reunaan. Kaunislammen etelärannalla, 150 metriä itä-kaakkoon aidan jäännöksistä, on Rajavartiolaitoksen partiomaja ulkorakennuksineen.

Valkealampi, jonka kaakkoisrannalla tupa sijaitsee, on noin 400 metriä luoteeseen Kaunislammelta. Rakennus on salvottu hirsistä ja se on kooltaan 4x4 metriä. Sen oveen on kaiverrettu vuosiluku 1936. Rakennuksen lautakatto on romahtamaisillaan. Huonetila on jaettu kahtia siten, että molemmilla seinustoilla ovat leveät lavitsat, ja niiden keskellä jäävässä tilassa on peltinen kamina. Ainakin osin lattia on tehty halkaistuista hirsistä, mutta vaikuttaa siltä, että keskiosassa kaminan kohdalla olisi ollut maalattia. Rakennuksen lounaisseinässä on pieni, lasinen ikkuna. Ovi suuntautuu koilliseen, muilla seinillä (SE ja NW) on pienet ikkunattomat luukut.

Majan alkuperäinen tarkoitus ei varmuudella käy selville, mutta se on voinut liittyä metsästyksen alueella. Myös poromiesten tai rajavartioiden tukikohtana se on voinut toimia.

Kohde löytyi 7.8.2007 inventoinnissa. Keli oli mitä ihanin, havainnointiolot mainiot. Ympäristö on mitä luonnonkaunein-

ta kuivaa hossalaista kangasmaastoa, jossa vihreävetiset, kivipohjaiset pikkulammet tuovat vaihtelua yleisilmeeseen.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 07 ja 4514 08 1:10000

Yleiskartta Pahanmaailman sijainnista 1:100000

Valokuvat:

3. Pahamaailma Valkealampi. Hirsinen erämaja lammen rannalla. Kuvattu pohjoisesta etelään. 7.8.2007.

4. Pahamaailma Valkealampi. Hirsinen erämaja lammen rannalla. Ovesa vuosiluku 1936. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 7.8.2007.

5. Pahamaailma Valkealampi. Yksityiskohta Valkealammen hirsimajan nurkkasalvoksesta. Kuvattu 7.8.2007.

6. Pahamaailma Valkealampi. Yksityiskohta Valkealammen hirsimajan oveen kaiverretusta vuosiluvusta, 1936. Kuvattu 7.8.2007.

7. Pahamaailma Valkealampi. Valkealampi erämajan edustalta katsottuna. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 7.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Pahamaailma Jysmänlampi

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät - tienpohjat
väylärakennelma/talvitie? - ei
kiinteä muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 08

Koordinaatit: 7262955, 3621309, z 228 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.163 km koilliseen.

Laajuus:

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Väylärakennelma sijaitsee Suomussalmen kunnan koillisosassa, Pahanmaailman lounaispäädyssä, Jysmänlammen ja Vasalammen välissä, Jysmänlammen länsirantaan rajautuen. Alue sijaitsee noin 2.5 km Suomussalmelta Hossaan vievän tien itäpuolella.

Lampien välillä on noin 80 metriä leveä matalahko kannas, jonka halki kulkee ilmeisesti 1970-luvulla Metsähallituksen

rakentama tie. Tässä vaiheessa tien pohjaa on huomattavasti korotettu, ja lampien väliin on rakennettu silta. Jysmänlammen puolella erottuu maastossa noin pari metriä leveä kaivettu väylä, joka johtaa lammen rantaan. Vasalammen puolella ei väylää näy, ja vaikuttaakin siltä, että tien ja sillan rakentaminen on aikanaan tuhonnut mahdollisen väylän tässä päässä.

Väylä päättyy Jysmänlammen rannassa puiseen siltarakennelmaan noin kymmenen metrin päässä rannasta. Rakennelma jatkuu osittain lampeen. Rakennelmassa on kaksinkertaiset, pitkittäiset, sahatut hirret, joiden lomiin on ohuemmasta puusta poikittain asetettuna pohjan omainen pinta. Rakennelmassa on käytetty joissain paikoin rautalankaa sitomaan hirssiä, mutta rautanauvoja ei havaittu.

Rakennelma on rauennut veteen, ja vaikutelmaa sotkevat vielä veteen kaatuneet ja kasautuneet puun rungot. Kyseessä on kuitenkin selvä rakennelma, sillä hirssiä on myös veistetty koloamalla kiinnityskohtia. Koska kyseessä ovat lammet, ei rakennelma varmastikaan ole liittynyt uittoon. Sitä vastoin ympäristön puolesta todennäköisesti väylää on käytetty metsätöiden yhteydessä. Jos rakennelma liittyy esimerkiksi talvitien väylään, voitaisiin ajatella, että puuta olisi kuljetettu lampien halki niiden lounaispuolella sijaitsevia soita pitkin Hossanjärven Niskaselän rantaan, jonne matkaa tulee noin 2.3 km. Tässä skenaariossa oletetaan, että kyse nimenomaan on talvitiestä, ja ajasta, jolloin puun kuljetus tapahtui hevospelillä. Rakenteen säilyneisyys ja yksityiskohdatkin viittaavat lähinnä 1900-luvun ensimmäiselle puoliskolle.

Kohde löytyi inventoinnissa 3.9.2007. Sää oli sateinen, mutta havainnointiolosuhteet suhteellisen hyvät.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 07 ja 4514 08 1:10 000
Yleiskartta Pahanmaailman sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

8. Pahamaailma Jysmänlampi. Väylärakennelmaa Jysmänlammen länsipäässä. Kuvattu lännestä itään. 13.8.2007.
9. Pahamaailma Jysmänlampi. Väylärakennelma vie Vasalammen ja Jysmänlammen väliseltä kannakselta alas Jysmänlampeen. Kuvattu lännestä itään. 13.8.2007.
10. Pahamaailma Jysmänlampi. Vaikka väylärakennelman funktio jäi epäselväksi, ei rakenteesta sinänsä jäänyt epäselvyyttä. Kuvattu 13.8.2007.

11. Pahamaailma Jysmänlampi. Väylärakennelmasta rauenneita, pyällettyjä hirssiä. Kuvattu 13.8.2007.
12. Pahamaailma Jysmänlampi. Väylärakennelmaa lammelta kannakselle päin. Kannaksella rakennelma jatkuu raivattuna ja kaivettuna väylänä kohti Jysmänlammen ja Vasalammen erottavaa siltaa. Kuvattu 13.8.2007.
13. Pahamaailma Jysmänlampi. Väylärakennelman jatkoksi raivattua ja kaivettua uomaa Jysmänlammen ja Vasalammen välisellä kannaksella. Kuvattu idästä länteen. 13.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Pahamaailma Hoiluanlammit

Muinaisjäännöstyyppi: löytöpaikka - ei kiinteä muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 08

Koordinaatit: 7263401, 3625397, z 230 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 68.318 km koilliseen.

Laajuus: Löydöt koordinaattipisteestä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi puinen mela, puinen, veistetty sauva

Kohdekuvaus:

Löytöpaikka sijaitsee Suomussalmen koillisosassa, Pahanmaailman suojelualueella, sen eteläosassa, aluetta halkovat maaperärepeämän eteläpuolisten Hoiluanlampien alueella, Pitkä-Hoiluan eteläpuolella.

Pahanmaailman kalliohalkeamat ovat rajuja, notkoissa on soita ja pitkänomaisia lampia. Maasto on täällä, suojelualueen eteläosissa, jyrkkärinteistä, louhikkoista ja kumpuilevaa. Jääkauden päättymisen on muovannut myös maastoa siten, että alueella on runsaasti suppia ja siirtolohkareita. Alue on ollut varmaankin hieman syrjässä niin esihistoriallisen kuin historiallisenkin asutuksen kannalta, sillä varsinaisia vesireittejä ei Pahanmaailman alueella juurikaan ole. Alueella on kuitenkin liikuttu - lähinnä metsästyksestä ja kalastuksesta kertovia jäänteitä voidaan paikoitellen erottaa. Myöhempien aikojen toimia alueella ovat olleet poronhoito ja metsätyöt. Maasto on kuitenkin niin

rikkumatonta lähes kauttaaltaan alueella, etteivät satunnaiset leiripaikat paljastu kuin hyvällä onnella. Hoiluanlampien veistetyt puut, mela ja sauva, kuitenkin osoittavat ihmisen liikkumista alueella.

Kohde tarkastettiin 9.8.2007 kauniissa ja lämpimässä kesäsäässä. Havainnointiolosuhteet olivat sään puolesta hyvät. Kaikki lampien rannat ovat tosin kasvillisuuden peittämiä, mikä hankaloittaa erityisesti mahdollisten pienempien leiripaikkojen löytymistä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 07 ja 4514 08 1:10 000
Yleiskartta Pahanmaailman sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

14. Pahamaailma Hoiluanlammit. Maatuvan airon ja puisen sauvan löytöpaikan lähellä kapea, soinen joki yhdistää Hoiluanlampia. Kuvattu lounaasta koilliseen. 8.8.2007.

15. Pahamaailma Hoiluanlammit. Ammoin hylätyt airo ja puinen sauva kertovat ihmisen liikkumisesta Hoiluanlammilla. Kuvattu 8.8.2007.

133. Pahamaailma Pikku-Hoilua. Pikku-Hoiluan kallioista rantaa. Kuvattu 9.8.2007.

Löydöt: Puinen mela, puinen, veistetty sauva pohjoisemman Hoiluanlammen etelärannalta. Esineet kuvattiin, mutta jätettiin rannalle.

Suomussalmi Pahamaailma Latvajoki Palosaraksenahot

Muinaisjäännöstyyppi: niitty lato - ei kiinteää muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 08

Koordinaatit: 7265230, 3623200 ±100 metriä

Sijainti: sijaintitieto tarkastamatta

Laajuus: -

Tutkimukset ja löydöt: Merkitty kulttuurikohteeksi Metsähallituksen kartta-aineisosta laadittuun karttaan.

Kohdekuvaus:

Niitty lato sijaitsee Suomussalmen koillisosassa, Pahanmaailman suojelualueella, Latvalampien läpi virtaavan Latvajoen rannalla, noin 600 metriä Keskimmäisestä Latvalammesta lounaaseen. Ladon paikka on merkitty yllä suurin piirtein, sillä paikalle ei päästy kesän 2007 inventoinnin yhteydessä. Lato sijaitsee erittäin vaikeakulkuisen maaston keskellä, eikä karttatiedoista käy ilmi, kummalla puolen Latvajokea se sijaitsee. Kohteen tarkastamisesta luovuttiin, sillä koston kesän seurauksena suot alueella olivat erittäin vaikeakulkuisia.

Poikkeusjärveen laskevan Latvajoen varrella on varmasti ollut runsaasti niitty latoja ja niitty kulttuurua on harjoitettu tällä suotuisalla alueella. Hossan kantatila on syntynyt Poikkeusjärven rannalle jo ennen suuren Pohjansodan päättymistä (Oiva Turpeinen 1992:94), joten niityistä riippuvaista asutusta alueella on ollut jo satojen vuosien ajan.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 08 1:10 000

Yleiskartta Pahanmaailman sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: -

Lähteet: *Turpeinen, Oiva* 1992. Suomussalmi 1500-luvulta 1900-luvulle. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

HOSUVAARAN LUONNONSUOJELUALUE

Hosuvaaran luonnonsuojelualue kattaa lähes 800 hehtaarin suuruisen alueen Suomussalmen koillisosissa, kymmenkunta kilometriä Juntusrannasta koilliseen. Alue rajautuu itäisimmässä osissaan valtakunnan rajaan.

Hosuvaaran suurin järvi on sen pohjoisosissa sijaitseva Tulijärvi, joka laskee pienenä Tulipurona soiden halki kohti länttä ja Hossanjokea. Tulijärven itä- ja kaakkoispuolelle, valtakunnan rajalle, jäävät Tulivaara ja Varpavaara. Jälkimmäisen länsipuolella on pitkänomainen Varpalampi, joka laskee Varpapurona suojelualueen kaakkoiskulmassa si-

jaitsevaan Iso-Moukkoriin. Iso-Moukkorin tuntumasta alkaa harjujakso, joka jatkuu lähes kuuden kilometrin matkan itä-länsi - suuntaisena korkeahkona kankaana päättyen Tormuassa Muojärveen. Tämän harjun eteläpuolta seurailee myös puro, joka laskee Lahnalammen kautta Muojärveen. Housuvaaran repaleista keskiosaa karakterisoivat vaarat ja niiden väleihin jäävät soiset lammet. Soita onkin kaikkialla matalammissa maastopaikoissa. Metsät ovat usein sekametsiä, joissa kuuset ja lehtipuut ovat vallalla.

Alueella ei ole juurikaan rakennettu ennen metsätöiden mukana ilmestyneitä teitä. Maasto on pääasiassa ehjää, ja vain poikkeustapauksissa jäljet ihmiset vuosituhantisesta oleilusta näilläkin seuduilla voidaan havaita. Viimeisten satojen vuosien aikaisista aktiviteeteista kertovia tervahautoja tai niittylatoja ei inventoinnissa löytynyt, mutta niitä varmasti alueella jonkin verran on. Kesän 2007 korkeat vedenpinnat aiheuttivat sen, että aivan kaikkiin niihin suoniittypaikkoihin, joita oli aikomus tarkastaa, ei kosteuden takia päästy. Onnekkana sattumana voidaan pitää Tulijärven kivikautisen asuin- tai leiripaikan löytymistä. Tulijärvellä oli nykyihminen valinnut saman retkipaikan kuin esi-isä joskus tuhansia vuosia sitten.

Lähteet:

Härkönen, Kerttu 2005. Kalevalapuiston kohteet. **Kalevalapuistot - rajan elämää ja erämaan luontoa**. Toim. Päivi Ter-
vonen ja Kerttu Härkönen. Kajaani.

2. Suomussalmi Housuvaara Tulijärven autiotupa

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 09
Koordinaatit: 7248639, 3621850, z 226 -227.5 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 53.470 km koilliseen.
Laajuus: 20x20 m koordinaattipisteen ympä-
rillä

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi.

KM 36989, tasoiskentäydin, kvart-
sia.

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Housuvaaran soidensuojelualueella, Suomus-
salmen koillisosassa, Hossanjokeen kaakosta laskevan Mylly-
joen kaakkoispäässä sijaitsevan Tulijärven länsirannalla.
Alue on havumetsävaltaista ja soiden ympäröimää seutua.
Paikalla on Metsähallituksen autiotupa, hirsinen halkovaja
sekä käymälä. Tulijärven rannat ovat soiset, mutta tuvan
tietämällä rinne nousee pari metriä järven pinnan yläpuo-
lelle. Aivan järven rannan tuntumassa on nuotiopaikka.

Tuvan ja rannan välillä aluskasvillisuus on vähäistä osin
kuluneisuuden vuoksi, osin maata peittää erittäin tiivis
sammalkerros. Tällaisesta sammalesta pilkisti pieni kulma
kvartsisesta tasoiskentäytimestä (koordinaattipiste). Ydin
on komea, ja sen toista päätä on tuettu alustaa vasten is-
kettäessä. Ydintä on isketty kauttaaltaan, iskujäljet ovat
selvät. Raaka-aine vaikuttaa suhteellisen hyvältä.

Tein alueelle pelkällä muutamia pieniä koekuoppia, mutta
juurien takia se oli hankalaa - tuvan pihalla kasvaa useita
suuria havupuita. Näistä kuopista löytyi epämääräisiä
kvartseja, joita ei kuitenkaan otettu talteen. Asuinpaikka
lienee pienialainen, vain noin 20x20 m. Määrittely perustuu
kohteen topografiaan, sillä aivan löytöpaikan tuntumassa
ranta muuttuu kosteaksi ja louhikkoiseksi.

Kohde tarkastettiin 11.9.2007 hieman sateisessa syyssäessä.
Havainnointiolosuhteet olivat kuitenkin hyvät.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4513 09, 1:10 000
Yleiskartta Housuvaaran suojelualueesta 1:100 000

Valokuvat:

16. Housuvaara Tulijärven autiotupa. Jälkiä kivikautisesta asuinpaikas-
ta Tulijärven autiotuvan edustalta, polulta, joka vie rantaan. Kuvattu
lännestä itään. 11.9.2007.
17. Housuvaara Tulijärven autiotupa. Kvartsinen tasoiskentäydin Tuli-
järven autiotuvan edustalta. Kuvattu 11.9.2007.
138. Housuvaara. Suomussalmelaista maisemaa. Moukkorinsärkän kaakkois-
puolella sijaitseva suo, jota halkoo Kaiskonpuro. Kuvassa vasemmalla
rajavyöhyke. Kuvattu 5.9.2007.

Löydöt: KM 36989, tasoiskentäydin, kvartsia

Suomussalmi Housuvaara Kaiskonkangas

Muinaisjäännöstyyppi: kivirakenteet - tunnistamattomat
kivilatomukset
ei kiinteää muinaisjäännös

Ajoitus: ?

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 09

Koordinaatit: 7245747, 3620122, z 222.5 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 50.185 km koilliseen.

Laajuus: Rakennelma noin 2x2 metriä koordinaattipisteessä

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kivirakennelma sijaitsee Kaiskonkankaalla, Housuvaaran suojelun alueen lounaisnurkassa. Housuvaaran alue sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Juntusrannasta Hossaan vievän tien itäpuolella, Tormuan kylän ja valtakunnan rajan välisellä alueella.

Kaiskonkangas on osa harjujaksoa, joka alkaa valtakunnan rajan pinnasta, Moukkorinjärven kaakkoispuolelta, ja jatkuu Tormualla, aina Muojärven tuntumaan saakka. Harju on kokonaisuudessaan lähes kuusi kilometriä pitkä.

Kivirakennelma sijaitsee nelisenkymmentä metriä länteen suojelun alueen ja valtion omistaman maan reunasta, ja kyseessä voikin olla joku varhempi rajapyykki. Kiveys on halkaisijaltaan noin kaksi metriä, hieman epämääräisen muotoinen, mutta suhteellisen selvästi ihmisen kokoama. Tosin harju on aika kivikkoinen, mutta tämä kasa erottuu maastosta jo senkin vuoksi, että kivet ovat suhteellisen tasakokoisia eikä suuria maakiviä ole näkösällä. Kasa on noin 60-70 cm korkea.

Kaiskonkankaan eteläpuolella kulkevan Kaiskonpuron pohjoisrannalle, noin 1.3 km kohteesta kaakkoon, on peruskartalle merkitty tervahauta. Sitä ei kuitenkaan inventoinnissa kyetty paikantamaan. GPS:n pohjakartalle samainen tervahauta on merkitty joitakin satoja metrejä itään, Olkivaarasta Moukkorinaholle kulkevan tien itäpuolelle. Täällä on kui-

tenkin tehty metsätöitä raskailla koneilla, eikä jälkeäkään mahdollisesta tervahaudasta kyetty täällä paikantamaan. Tervahaudan sijainti ja mahdollinen olemassaolo jäi siten varmistamatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4513 06 ja 4513 09, 1:10 000
Yleiskartta Housuvaaran suojelualueesta 1:100 000

Valokuvat:

18. Housuvaara Kaiskonkangas. Kiviröykkiö Kaiskonkankaalla, mahdollinen rajapyykki. Kuvattu idästä länteen. 6.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Tormua Mustanlamminlahti

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat?
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 06
Koordinaatit: 7245208, 3617105, z alle 205 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 48.195 km koilliseen.
Laajuus: Löytöjä sortuvasta rantatörmästä vajaan kymmenen metrin matkalta.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi KM 37001, kvartsia, palanutta luuta

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen koillisosassa, Tormuanjärven itäpuolella sijaitsevan Muojärveen pistävän Muosärkän län-sikärjessä. Täällä poimittiin vesirajasta 3-4 metriä nousevan sortuvan rantatörmän paljastumista muutamia epämääräisiä kvartsi-iskoksia sekä palaneen luun siru. Paikalla oli jonkin verran palaneita kiviä.

Muosärkkä jatkuu kohden itää aina Housuvaaran suojelualueen puolelle, josta se jatkuu valtakunnan rajalle saakka Mouk-korinsärkkänä ja Moukkorinkankaana. Mahdollinen kivikauti-nen asuinpaikka löytyi 5.9.2007 juuri tämän harjujakson tarkastamisen yhteydessä.

Sekä Muinaisjäännösrekisterissä että Metsähallituksen paikkatietojärjestelmissä on mitä ilmeisimpiä virheitä ja epäselvyyksiä Muojärven ympäristön muinaisjäännösten koordinaateissa. Mj-rekisterin mukaan Muosärkäksi ristitty kohde (777010280)

"sijaitsee Muojärven länsipään pohjoisrannalla. Rannalta on tullut esille kvartsi-iskoksia ja noin 100 m:n päästä rannasta on rautakuonaa. Sen itäpuolella olevan särkänpäällä on pyyntikuoppia ja särkän päässä on Havukkasärkän kivikautinen asuinpaikka (Suomussalmi 76). Lähellä rantaa on lisäksi tervahaudan pohja."

Kohde on merkitty rekisteriin pyyntikuoppakohteeksi, joka on moniperiodinen. Tästä voi päätellä, ettei rekisterinpitäjä ole päässyt itsensä kanssa yksimielisyyteen, olisiko kohdetta pidettävä pyyntikuoppakohteena vai (varhaismetallikautisena) asuinpaikkana. Kuvaustekstistä tämä käy selvästi ilmi, sillä rekisterissä ilmoitetut kohteen koordinaatit osoittavat ilmeisesti pyyntikuoppaa särkällä, mutta kvartsi-iskosten ja erityisesti rautakuonan löytöpaikka jäävät hämäräksi. Lopullisen niitin sekavuuteen antaa se, että kohde on jostain syystä nimetty Muosärkäksi, joka sijaitsee useiden satojen metrien päässä kohteesta, järven takana.

Metsähallituksen paikkatietojärjestelmiin on kohde 777010280 merkitty seitsemisen sataa metriä liian pohjoiseksi, ja kohde 777010077 Keihäsniemi on sijoitettu keskelle Tormuanjärveä, kilometrin liiaksi länteen. Näissä on ilmeisesti tapahtunut yksinkertainen koordinaattivirhe. Kohteita Muosärkkä 777010280, Havukkasärkkä 777010076 ja Keihäsniemi 777010077 ei inventoinnin yhteydessä tarkastettu.

Mustalamminlahden mahdollinen kivikautinen asuinpaikka löytyi Housuvaaran alueen inventoinnin yhteydessä 5.9.2007. Inventointiolosuhteet olivat suotuisat.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4513 06 1:10 000

Yleiskartta Housuvaaran suojelualueen sijainnista

Valokuvat:

19. Tormua Mustalamminlahti. Mahdollinen kivikautinen asuinpaikka Muosärkän länsipäässä, niemen nokassa, korkean harjun päässä. Kuvattu pohjois-koillisesta etelä-lounaaseen. 5.9.2007.

Löydöt: KM 37001, kvartssia, palanutta luuta. Lisäksi paikalla todettu palaneita kiviä rantatörmässä.

VIEREMÄNSUON SOIDENSUOJELU- JA LUONNONSUOJELUALUE

Vieremänsuon suojelualue koostuu vanhemmasta soidensuojelualueesta ja siihen liitetyistä pienistä vanhojen metsien suojeluohjelman alueista. Valtakunnan rajan tuntumassa alue on vaarojen ja kankaiden peittämää, lampien puhkomaa. Kaakkoiskulman Palosesta virtaa pieni joki, Palosenpuro, kohti länttä ja Hossanjokea. Jokivarsi on suota, samoin kuin suurin osa koko suojelualueen läntistä puolta. Vieremänsuon metsät ovat pääosin reheviä, tuoreita kankaita. Valtakunnan rajan tuntumassa on metsiä kaskettu, ja ne ovat nykyisellään sekametsiä. Alueen yleisilme on kostea. Ehkä vaikutelmaan osaltaan on myös syynä kesän 2007 vedenpintojen korkea taso.

Ihmisen liikkumista ja toimia alueella on vaikea havainnoida jo siitäkkin syystä, että alueella on vähän minkäänlaisia rakennelmia tai maanpinnan paljastumia. Käytännössä Louhivaaraan etelästä päätyvä tie on ainoa tie koko alueella. Tällaisissa oloissa mahdollisten vanhojen leiripaikkojen löytyminen on usein sattumanvaraista. Alueella ei myöskään Palosen lisäksi ole varsinaisia vesireittejä, joten todennäköisesti Vieremänsuon seutu on aina muodostanut enemmänkin nautinta-alueen kuin varsinaisen asuinsijan.

Varsinaiselta suojelualueelta ei tervahautoja löytynyt, alueen pohjoispuolelta, Vieremänjärven läheisyydestä kylläkin. Palosenpuron varrelta etsittiin mahdollisia niittylattoja niitä kuitenkaan löytämättä. Varsinkin alueen lounaisosissa, Surmanniemen tienoilla, joenvarsiniityt ovat niin houkuttelevan näköisiä, että tuskinpa näitä niittyjä on aikaan jätetty hyödyntämättä. Monin paikoin suoniityt olivat kuitenkin niin kosteita, ettei kulkeminen ilman kohtuutonta ponnistusta ollut mahdollista.

Lähteet:

Härkönen, Kerttu 2005. Kalevalapuiston kohteet. **Kalevalapuistot - rajan elämää ja erämaan luontoa**. Toim. Päivi Teronen ja Kerttu Härkönen. Kajaani.

3. Suomussalmi Vieremänsuo Korttelamminkangas

Muinaisjäännöstyyppi: valmistuspaikat - tervahaudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 07
Koordinaatit: 7259157, 3623219, z 220 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 63.579 km koilliseen
Laajuus: Tervahaudan halkaisija on noin 13 m, sen ulkovallien ulkopuolella kiertää kauttaaltaan nauha kuoppamaisia kaivantoja. Pohjoiseen suuntautuva juoksutusura on viitisen metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen koillisosassa, Vieremänsuon soidensuojelualueen pohjoispuolella, Vieremänjärven itäpuolella. Tervahaudan pohjoispuolella sijaitsee Alimmainen Korttelampi, josta johtaa suolaitainen puro länteen kohti Vieremänjärveä. Vieremänjärvestä mutkittellee edelleen Vieremänjoki kohti länttä, missä se laskee Hossanjokeen. Tervahaudan sijainti on siten erittäin hyvin suunniteltu myös valmiin tervan kuljetuksen puolesta.

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 13 metriä, ja sen vallit ovat 4-5 metriä leveät. Haudan keskellä on loiva painauma, joka on reilun metrin vallien harjaa matalammalla. Haudan ulkoreunaa kiertää kuoppien jono. Juoksutusura on pohjoista kohden, missä rinne laskee lammen suuntaan.

Tervahauta sijaitsee kankaan reunassa, välittömästi suon yläpuolella. Suo jatkuu 30-40 metriä loppuen Alimmaisen Korttelammen rantaan. Lampi sijaitsee vajaat puoli kilometriä Vieremänjärven itäpuolella. Lampea ja järveä yhdistää soinen joki. Maasto Vieremänsuon soidensuojelualueen pohjoispuolella on hossamaisen kuivaa ja karua mäntykangasta. Itse suojelualue on lampien lävistämää kosteikkoa, jossa on paikoitellen kuivempiakin kohtia.

Kohde tarkastettiin 3.9.2007 tihkusateessa, mikä ei juuri havainnointia haitannut.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 07, 1:10 000
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

20. Vieremänsuo Kortelamminkangas. Tervahauta Alimmaisen Kortelammen eteläpuolella. Kuvattu lounaasta koilliseen. 3.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Vieremänsuo Louhivaara

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - poroaidat

ei kiinteä muinaisjäännös

Ajoitus: 1900 -luku

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 07

Koordinaatit: 7256.783, 3624.510 - 7255.676,
3624.719

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 61.749 km koilliseen.

Laaajuus: Aitaa koordinaattipisteiden välillä noin 1.2 km matkalla

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Vieremänsuon suojelualue sijaitsee Suomussalmen koillisosassa, Juntusranta-Hossa -tien ja siihen lännestä yhtyvän Selkoskylän tien risteyksestä 3.5 km kaakkoon. Alue rajautuu idässä valtakunnan rajaan.

Lahoavaa aitaa, joka ilmeisesti on poroaidan jäännöstä, tavattiin suojelualueen keskiosissa, Louhivaaran länsipuolella, lähes 1.2 kilometrin matkalla. Aidan säilyneisyysaste vaihtelee, suokohdissa se on paremmin säilynyt, mutta paikoitellen metsässäkin aita on lähes pystyssä. Sen rakentamisessa on käytetty rautanauvoja, minkä vuoksi ajoitusarvio on asetettu viime vuosisadan ajalle.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 07 1:10 000
Yleiskartta Vieremänsuon suojelun alueen sijainnista

Valokuvat:

21. Vieremänsuo Louhivaara. Poroaitaa Naavavaaran eteläpuolisella suolla. Aita kulkee pitkosten itäpuolta. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 30.8.2007.

22. Vieremänsuo Louhivaara. Aita on paremmin säilynyt suon eteläpuolella, Louhivaaran länsipuolella. Aidan jäännökset jatkuvat katkeamatta toista kilometriä Louhilammen lounaispuolelle. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 30.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Vieremänjärvi

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat?
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 07
Koordinaatit: 7259133, 3622651, z
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 62.969 km koilliseen.
Laaajuus: Kvartsi-iskos koordinaattipisteestä, palaneita kiviä polun varrella noin 20 metrin matkalla pisteen lounaispuolella.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36990, kvartssia

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Vieremänsuon suojelun alueen pohjoispuolella, Vieremänjärven kaakkoispäässä, vajaa 150 metriä rannan tulistelupaikalta koilliseen. Vieremänjärvi oli kolmisen kilometriä itään Juntusranta-Hossa -tieltä, Perangan tien ja Hossan tien risteyksen tasolla.

Vieremänjärven ranta on pääosin kosteaa, mutta sen pohjoisrannalla ja kaakkoispäädyssä kuiva kangasmaasto yltää rantaan saakka. Puusto kankailla on nuorta männikköä, aluskasvillisuus vähäistä ja porojen kavioiden alla kulunutta,

mutta polkujen ulkopuolella maan pinta on rikkomatonta. Maaperä on hienoa hiekkaa.

Polun varrelta, koordinaattipisteen osoittamasta paikasta, löytyi kvartsi-iskos. Polun tuntumaan tehtiin muutamia löydöttömiä koekuoppia. Polku on neulasten peitossa, eikä siten mahdollisten esihistoriallisten merkkien löytyminen käy juuri muuten kuin kuopittamalla. Polun varrella oli kuitenkin noin parin kymmenen metrin matkalla koordinaattipisteestä lounaaseen jonkin verran palaneita kiviä. Paikalla on mahdollisesti jäänteitä esihistoriallisesta asuinpaikasta. Täyttä varmuutta asiasta ei kuitenkaan ole. Sijaintinsa ja topografiansa puolesta paikka tosin soveltuisi hyvin asuinpaikaksi.

Kohde löytyi inventoinnissa 3.9.2007. Paikalla käytiin vielä 4.9.2007, sillä edellisenä päivänä loppui GPS:n paristot harmillisesti kesken kaiken, eikä tarkkoja koordinaatteja tuolloin saatu. Ensimmäistä kertaa paikalla käydessä tultiin Vieremänjärven rantaan Kortepuron rantoja pitkin, jälkimmäisellä kerralla Kortelamminkankaan eteläreunaa noudattelevaa polkua pitkin. Havainnointiolot olivat hyvät, vaikka jälkimmäisenä päivänä hieman satelikin.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 07 1:10000
Yleiskartta Vieremänsuon suojelualueen sijainnista

Valokuvat:

23. Vieremänjärvi. Mahdollinen kivikautinen asuinpaikka Vieremänjärven kaakkoisrannalla. Löytöjä kuvan etualalta, polun varrelta. Kuvattu idästä länteen. 9.4.2007.

Löydöt: KM 36990, kvartsi-iskos

MOILASENVAARAN NATURA-ALUE

Moilasenvaaran Natura-alue, lähes tuhat hehtaaria, sijaitsee Hossan retkeilyalueen länsipuolella, pääosin Hossan retkeilyalueen ja Lehtovaaran tien välisellä kaistaleella. Moilasenvaara on ilmeisesti suunniteltu liitettäväksi Hossan retkeilyalueeseen (Kerttu Härkönen 2005: 55). Alue on metsien, rimpisten soiden ja pienvesien muodostama kokonaisuus. Vaikka Moilasenvaaran aluetta on harsittu paikoin

voimakkaastikin 1900-luvun alkupuolella, kaikissa metsissä on runsaasti luonnonmetsien piirteitä.

Alueen länsireunassa sijaitsevat Aittojärvi ja Saarijärvi laskevat etelään Aittojokea pitkin Lavajärven kautta Hossan vesiin. Aittojoki on suoniittyrantainen, meanderoiva pikkujoki, jolla on pituutta reilut neljä kilometriä. Aittojärveen laskevat myös pohjoisesta, Moilasenvaaran kupeelta, useat pienemmät kostearantaiset järvet. Aittojärven ja Saarijärven välinen kannas sitä vastoin on hiekkainen ja kuiva, pääosin mäntyvaltainen kangas. Täältä tunnettiin entuudestaan kaksikin pyyntikuoppajärjestelmää, Alanne, 777 01 0307 ja Alanteenvirta, 777 01 0292.

Moilasenvaara alueen pohjoisosassa kohoaa lähes 300 mpy. Sen rinteet ovat louhikkoiset ja paikoin kosteat. Vaaran eteläpuolella, Aittojärven pohjoispuolella, sekä suojelualueen itäosissa on maasto hyvin kosteaa. Kesän 2007 pintavesitilanne oli sellainen, että soiden kosteuden vuoksi ei kaikkialle toivottuihin kohteisiin päästy inventoimaan. Tästä syystä muun muassa Metsähallituksen paikkatietojärjestelmiin merkittyä vanhaa kämpän pohjaa (koordinaatit suunnilleen 7265500, 3606150) ei päästy dokumentoimaan.

Moilasenvaaran kesällä 2007 rekisteröidyt kohteet keskittyvät Aittojärven kannakselle sekä Aittojoen varsille. Muutama mahdollista kivikautista asuinpaikkaa lukuun ottamatta kohteet ovat jäänteitä pääosin 1800 -luvun ja viime vuosisadan alun toimista. Niittylatojen ja yöpymispaikkojen lisäksi alueella on veneenvetotaival ja kalasauna. Vaikka syntyneiden kantatilojen kartoissa 1800 -luvulta (Oiva Turpeinen 1992:94-106) on taloja Hossan ja Moilasenvaaran eteläpuolisen Selkoskylän suunnallakin, jää toistaiseksi arvailujen varaan, mille talolle nämä rakennelmat ovat kuuluneet. Runsaasti työtä ja vaivaa on Aittojärven tuntumassa tehty ja nähty leivän perään.

Karjankasvatus on savolaisasutuksen ilmaantumisen jälkeen ollut merkittävä elinkeinonharjoituksen muoto Suomussalmella. Varsinainen maanviljely oli karuista luonnonoloista johtuen sangen vähäpätöistä, mutta karjalla oli suurempi merkitys toimeentulon kannalta. Karja laidunsi vapaasti ke-sääjat, ja talveksi eläimille kerättiin ruokaa luonnonniityiltä. Jokienvarsiniityt olivatkin usein tuottoisimmat, sillä kevättulvat toivat kasvualustalle ravinteita. Suonniityiltäkin heinää kerättiin, vaikka sato oli usein huomattavasti vaatimattomampi. Viljelyn ja karjankasvatuksen lisäk-

si - niin kuin Moilasenvaaran kalasaunanakin jäännöksistä voi päätellä - vanhoilla pyyntielinkeinoilla oli kuitenkin erittäin keskeinen merkitys toimeentulon turvana.

Lähteet:

Härkönen, Kerttu 2005. Kalevalapuiston kohteet. **Kalevalapuistot - rajan elämää ja erämaan luontoa**. Toim. Päivi Ter-
vonen ja Kerttu Härkönen. Kajaani.

Turpeinen, Oiva 1992. Suomussalmi 1500-luvulta 1900-
luvulle. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

4. Suomussalmi Moilasenvaara Alanne, 777 01 0307

Muinaisjäännöstyyppi: työpaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 8

Peruskartta: 4514 02
Koordinaatit: 7263704, 3603382 (mj-rekisterin
koordinaattitieto)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 61.845 km pohjois-
koilliseen.

Laajuus: Pyyntikuoppien koordinaatit:
1. 7263706, 3603406
2. 7263702, 3603391
3. 7263710, 3603425
4. 7263691, 3603442
5. 7263660, 3603431
6. 7263565, 3603384
7. 7263496, 3603332
8. 7263700, 3603368 (uusi)

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1999, tarkastus
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Pyyntikuopat sijaitsevat Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueeseen rajautuvalla Moilasenvaaran Natu-
ra-alueella. Matkaa Taivalkosken rajalle on noin 3.5 km. Pyyntikuopat muodostavat selkeän systeemin kahden pienehkön järven, Saarijärven ja Aittojärven välisellä kannaksella.

Kannas on lounas-koillinen -suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja muutaman sadan metrin levyinen kaistale.

Kuopista valtaosa sijaitsee kannasta halkovan tien pohjoispuolella, kohdassa, jossa kannas on kapeimmillaan. Kohdalla maantieltä kääntyy pohjoiseen, Saarijärven rantaan pieni kärrytie, jonka päässä on vajarakennus. Vajasta joitakin kymmeniä tämän vajan ympärillä sijaitsevat pyyntikuopat 1-4 sekä tässä inventoinnissa rekisteröity pyyntikuoppa 8. Loput kuopista (5-7) sijaitsevat enemmän hajallaan maantien eteläpuolella.

Kuoppa 1 on halkaisijaltaan noin 3.5 metriä ja sen syvyys on noin 40 cm. Siinä ei ole selkeitä reunavalleja.

Kuoppa 2 on halkaisijaltaan noin 3 metriä, 30-40 cm syvä. Siinä ei ole selkeitä valleja, mutta paikalla maasto nousee rantatörmältä.

Kuoppa 3 on halkaisijaltaan 3.5 metriä, sen syvyys on noin 60 cm. Kuoppa erottuu maastossa hyvin. Sen länsireunalla on selkeä noin metrin levyinen valli, joka on 15-20 cm korkea.

Kuoppa 4 on hieman epämääräinen, eikä sen koon määrittäminen ole helppoa, sillä vajalle kulkeva kärrypolku on tuhonnut kuoppaa.

Kuoppa 5 on halkaisijaltaan 3 metrin ja lähes metrin syvyinen. Siinä on erotettavissa vallia rannan puoleisella reunalla.

Kuoppa 6 on halkaisijaltaan 3 metrin, syvyyttä kuopalla on metri. Kuopan lounaispäässä on erotettavissa vallia. Kuoppa sijaitsee mäntyisen rinteiden yläreunalla, parinkymmen metrin päässä rannasta, aivan polun vieressä.

Kuoppa 7 on epämääräinen, halkaisijaltaan noin kaksimetrisen. Sen syvyys on noin 30-40 cm. Kuopan ympärillä ei erotu valleja.

Kuoppa 8 on laakea, vain noin 20 cm syvä painauma, jonka halkaisija on noin 3 metriä. Se sijaitsee viitisen metrin rantatörmän harjalta. Siinä ei erotu vallirakenteita.

Kohde tarkastettiin 27.6.2007 mitä mainioimmassa kesäsäässä.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000

Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran kohteita

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

24. Moilasenvaara 777010307 Alanne. Pyyntikuoppa numero kolme, kuvattu koillisesta lounaaseen. 23.7.2007.

Löydöt: ei löytöjä

5. Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenvirta, 777 01 0292

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 3

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263937, 3603839, z 230 mpy (mj-rekisterissä)

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 62.440 km pohjoiskoilliseen.

Laaajuus: Pyyntikuoppien koordinaatit:

4. 7263922, 3603844

5. 7263923, 3603850

6. 7263913, 3603842

Tutkimukset ja löydöt: Oili Räihälä 1998, inventointi
Esa Suominen 2005, inventointi
KM 35758, kaksi kvartsi-iskosta
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Pyyntikuopat sijaitsevat Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueeseen rajautuvalla Moilasenvaaran Natura-alueella, Saarijärven ja Aittojärven välisellä kannaksella. Kannas on lounas-koillinen - suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja muutaman sadan metrin levyinen kaista-

le. Pyyntikuopat sijaitsevat kannaksen leveimmällä kohdalla, pari sataa metriä järviä yhdistävän Aittosalmen eteläpuolella, Aittojärven puoleisella rantatörmällä.

Aittojärven rantaan vie kohdalla pieni kärrytie, joka päättyy rannan tuntumassa nuotiopaikkaan. Nuotiopaikan eteläpuolelta, noin kymmenen metriä siitä, on entuudestaan tunnettu kaksi pyyntikuoppaa. Kohdassa rantatöyrään päällinen tasanne alkaa laskea kohti etelää. Kesän 2007 inventoinnin yhteydessä rekisteröitiin vielä yksi mahdollinen kuoppa lisää.

Pyyntikuopat ovat erittäin loivia ja heikosti erottuvia. Kuoppa 1 on mitoiltaan 2x1.5 metriä, 30-40 cm syvä. Vaatimattomasta koostaan huolimatta se erottuu hyvin kuivassa, mäntyä kasvavassa maastossa. Maaperä paikalla on hiekkainen, ja kasvaa pääasiassa puolukkaa. Pyyntikuopan pohjoisreunalla voi erottaa hieman vallin jäännettä.

Pyyntikuoppa 2 sijaitsee viitisen metriä itä-koilliseen ja rannan suuntaan kuopalta yksi. Kuopalta matkaa rantatöyräälle on muutama metri. Kuopan mitat ovat 2.5x1.5 metriä, ja se on laakea, noin 30-40 cm syvä. Kuoppa erottuu suhteellisen hyvin maastossa suorakaiteen muotoisena painaumanä, joka on pitkittäin rannan suuntaisesti. Kuopan ympärillä ei ole havaittavissa valleja. Matkaa nuotiopaikalle on viitisen metriä.

Kolmas, kesällä 2007 havaittu mahdollinen pyyntikuoppa sijaitsee edellisten eteläpuolella, vajaan kymmenen metrin päässä. Tämä lähes rantatöyrään päällä sijaitseva kuoppa on sangen vaatimaton, lähes pyöreä, ja halkaisijaltaan noin 1.5 metriä. Se on hyvin laakea, vain noin 20 cm syvyinen.

Nuotiopaikalta on löytynyt aiemmin pari kvartsi-iskosta. Kesän 2007 inventoinnissa alueelta ei havaittu lisää löytöjä.

Kohde tarkastettiin 24.7.2007 kauniissa ja aurinkoisessa säässä, havainnointiolot olivat mainiot.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000

Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran rekisteröidyt kohteet

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

25. Moilasenvaara 777010292 Alanteenvirta. Pyyntikuoppien maastoa Hossan Aittojärven rannalla. Kuvattu lounaasta koilliseen. 23.7.2007.

Löydöt: ei löytöjä

6. Suomussalmi Moilasenvaara Valkealampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 01

Koordinaatit: 7261472, 3603781, z 225 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 59.575 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: Tervahaudan halkaisija on 8 metriä, itään suuntautuva juoksurata 3-4 metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Moilasenvaaran Natura-alueen eteläpuolella, Hossan retkeilyalueella. Moilasenvaaran puolella, Aittojoen rannoilla alkava niitty latojen nauha patorakennelmiseen jatkuu aina tervahaudalle saakka. Tervahautaa voidaan pitää samaan toiminnalliseen kokonaisuuteen kuuluvana, kuin Moilasenvaaran muitakin, ilmeisesti 1800-luvulle ajoittuvia kulttuurihistoriallisia kohteita, jotka eivät ole mukana suojelukohdeluettelossa. Näitä kohteita ovat niitty latojen lisäksi kalasaunan pohja, niitty tukikohdan pohja, laukopuolet, määrittelemätön rakennuksen pohja, veneen vetotaival sekä muutamat epämääräiset maakuopat.

Tervahaudan länsipuolella on Valkealampi, idässä kiemurtelee Aittojoki, joka laskee etelässä Lavajärveen. Lavajärvelle puolestaan on tervahaudalta matkaa 700 metriä. Rakennelma on jokirantaan laskevan töyrään päällä.

Tervahauta on pienehkö, halkaisijaltaan noin kahdeksanmetrinen. Sen vallit ovat korkeat. Juoksutusura on suunnattu alarinteeseen, kohden Lavajärveen laskevaa Aittojokea, ja se on 3-4 metriä pitkä ja jopa pari metriä syvä.

Kohde, joka on merkitty peruskartalle, tarkastettiin 1.8.2007. Mukana maastossa oli kengitysseppä Jussi Räihälä. Havainnointiolosuhteet olivat sään puolesta hyvät, joenrantaan tuntuessa tosin sääskiä ja mäkäräisiä oli riittämiin.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 01 1:10 000, Aittojoen varren kohteita

Ote peruskartoista 4514 01 ja 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran rekisteröidyt kohteet

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Alanne 2

Muinaisjäännöstyyppi: löytöpaikat - irtolöytöpaikat

Ajoitus: ajoittamaton

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263720, 3603435, z 230 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 62.055 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: Yksittäinen kvartsi-iskos koordinaattipisteestä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36991, kvartsi-iskos

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueen länsipuolella, Moilasenvaaran Natura-alueella. Paikalla on hiekkainen kannas, joka erottaa toi-

sistaan Saarijärven ja Aittojärven. Kannas on lounas-koillinen - suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja parin sadan metrin levyinen. Alueella sijaitsevat pyyntikuoppakohteet 777010292 Alanteenvirta ja 777010307 Alanne, sekä runsaasti jäänteitä 1800-luvun ja 1900-luvun alun aktiiviteeteista alueella.

Kvartsi-iskos löytyi Saarijärven rannalta aivan pyyntikuoppakohteen 777010307 Alanne vierestä. Löytöpaikka on hiekaista rantaa, ja sen vieressä on epävirallinen nuotiopaikka sekä vajarakenus. Paikka soveltuisi topografiansa puolesta hyvinkin esihistorialliseksi asuinpaikaksi, mutta yhden iskoksen lisäksi ei muuta asuinpaikkamateriaalia rannalta löytynyt.

Kohde tarkastettiin 23.7.2007 miellyttävässä kesäsäässä. Havainnointiolot olivat hyvät.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000
Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran kohteita
Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: KM 36991, kvartsi-iskos

Suomussalmi Moilasenvaara Aittosalmi etelä

Muinaisjäännöstyyppi: löytöpaikat - irtolöytöpaikat

Ajoitus: ajoittamaton

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263934, 3603530, z 230 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 62.129 km pohjoiseen.

Laajuus: Kvartsi- ja liuskeiskokset koordinaattipisteestä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueen länsipuolella, Moilasenvaaran Natura-alueella. Paikalla on hiekkainen kannas, joka erottaa toisistaan Saarijärven ja Aittojärven. Kannas on lounas-koillinen -suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja parin sadan metrin levyinen. Alueella sijaitsevat pyyntikuoppakohteet 777010292 Alanteenvirta ja 777010307 Alanne, sekä runsaasti jäänteitä 1800-luvun ja 1900-luvun alun aktiiviteeteista alueella.

Kannaksen länsireunalta, Saarijärven rannantuntumasta, kohdasta, jonne kulkee kannasta halkovalta tieltä kärrypolku, löytyi koordinaattipisteestä kvartsi-iskos ja mahdollinen liuskeiskos. Niitä ei otettu talteen. Paikalla on epävirallinen tulistelupaikka ja venevalkama. Järven rannalla on tällä kohden hiekkainen kumpare, joka topografiansa puolesta sopisi hyvin kivikautiseksi asuinpaikaksi. Vähäisten löytöjen perusteella asia jäi kuitenkin varmentamatta.

Kohde tarkastettiin 23.7.2007 hienossa kesäsäässä. Havainnointiolot olivat hyvät.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000

Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran kohteita

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei talteen otettuja löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Alanne 3

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - yöpymispaikat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263699, 3603354, z 230 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 61.811 km pohjoiseen.
Laaajuus: Koordinaattipisteessä maatunut
liesikiveys, seinähirsiä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueen länsipuolella, Moilasenvaaran Natura-alueella. Paikalla on hiekkainen kannas, joka erottaa toisistaan Saarijärven ja Aittojärven. Kannas on lounas-koillinen -suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja parin sadan metrin levyinen. Alueella sijaitsevat pyyntikuoppakohteet 777010292 Alanteenvirta ja 777010307 Alanne, sekä runsaasti jäänteitä 1800-luvun ja 1900-luvun alun aktiiviteeteista alueella.

Koordinaattipisteen kohdalla on kasvillisuuden osin peittävä, matalahko liesikiveys. Sen ympärillä on muutamia hirsisiä, jotka ovat peräisin lähes maatuneesta, salvotusta hirsirakennuksesta. Koska rakennus oli niin maatunut, ei sen mitoista oikein saanut selvää käsitystä, mutta todennäköisesti kysymyksessä on noin 4x4 metrin suuruinen rakennus. Sijainnista päätellen se lienee ollut kala- tai erämaja.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000
Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran kohteita
Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

26. Moilasenvaara Alanne 3. Salvottu hirsi sekä maatunutta kiuaskiveystä Saarijärven rannalla Moilasenvaarassa. Kuvattu lounaasta koilliseen. 23.7.2007.
27. Moilasenvaara Alanne 3. Salvottu hirsi sekä maatunut kiuaskiveystä Saarijärven rannalla Moilasenvaarassa. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 23.7.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenniemen vastaranta

Muinaisjäännöstyyppi: kivirakenteet - kiukaat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02
Koordinaatit: 7263648, 3603441, z 230 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 61.865 km pohjoiseen.
Laajuus: 1.5 metriä halkaisijaltaan oleva hajotettu kiuas koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1999, tarkastus
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueen länsipuolella, Moilasenvaaran Natura-alueella. Paikalla on hiekkainen kannas, joka erottaa toisistaan Saarijärven ja Aittojärven. Kannas on lounas-koillinen - suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja parin sadan metrin levyinen. Alueella sijaitsevat pyyntikuoppakohteet 777010292 Alanteenvirta ja 777010307 Alanne, sekä runsaasti jäänteitä 1800-luvun ja 1900-luvun alun aktiiviteeteista alueella.

Kannaksen halki kulkevalta tieltä menee kannaksen kapeimman kohdan tietämällä kärrypolut niin Saarijärven kuin Aittojärvenkin rantaan. Aittojärven tien päässä, rannassa, on koordinaattipisteen osoittamassa kohdassa kiukaanpohja. Suominen mainitsee sen pyyntikuoppakohteen 777010307 yhteydessä, muita tietoja ei siitä ole muinaisjäännösrekisterissä. Kiuas on hajotettu, siitä on otettu kiviä viereiselle epäviralliselle nuotionpaikalle. Mitään puurakenteita ei kiukaan ympärillä ole jäljellä. Nykyasussaan kiuas on halkaisijaltaan noin puolitoista metriä, ja sen korkeus on puolisen metriä. Topografian puolesta paikka sopisi hyvin kalasaunan paikaksi.

Kohde tarkastettiin 23.7.2007 kauniissa kesäsäässä.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000

Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran kohteita

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

28. Moilasenvaara Alanteenniemen vastaranta. Kiuaskiveys Aittojoen suulla, Alanteenvirran länsipuolella. Kiuas on hajotettu, ja siitä on otettu kiviä rannan tulipaikalle. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 23.7.2007.

29. Moilasenvaara Alanteenniemen vastaranta. Lähikuva kiukaasta. 23.7.2007.

30. Moilasenvaara Alanteenniemen vastaranta. Alanteenvirta, etualalla pyyntikuoppa viiden hahmoa, kiuas rannalla. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 23.7.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenlampi

Muinaisjäännöstyyppi: maarakenteet - kuopat

Ajoitus: ajoittamaton

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 3

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263635, 3603403

7263636, 3603413

7263638, 3603424

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 61.847 km pohjoiseen.

Laajuus: Kuopat koordinaattipisteissä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueen länsipuolella, Moilasenvaaran Natura-alueella. Paikalla on hiekkainen kannas, joka erottaa toisistaan Saarijärven ja Aittojärven. Kannas on lounas-koillinen - suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja parin sadan metrin levyinen. Alueella sijaitsevat pyyntikuoppakohteet 777010292 Alanteenvirta ja 777010307 Alanne, sekä runsaasti jäänteitä 1800-luvun ja 1900-luvun alun aktiiviteeteista alueella.

Kolme maakuoppaa sijaitsee 777010307 pyyntikuoppakohteen kuoppien viisi ja kuusi välillä, Alanteenvirran luoteispuolella, kannasta halkovan maantien eteläpuolella, metsässä. Kuopat tuskin ovat pyyntikuoppia, sillä ne vaikuttavat huomattavasti resenteimmiltä kuin pyyntikuopat paikalla. Ne ovat myös huomattavan suuria ja syviä, eivätkä kaikki seinämät ole maatuneet kunnolla. Kuoppien tarkoitus jäi epäselväksi, mutta ne voivat liittyä 1800-luvun aktiviteetteihin alueella.

Kohde tarkastettiin 23.7.2007 hyvässä kesäsäässä, suotuisissa havainnointioloissa.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000

Ote peruskartasta 4514 02 1:20000, Moilasenvaaran kohteita

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Alanteenvirran pohjoisranta

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät - veneenvetotäival

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7263733, 3603517 - 7263676,
3603530, z 229.6 - 230 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 61.979 km pohjoiseen.

Laajuus:

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueen länsipuolella, Moilasenvaaran Natura-alueella. Paikalla on hiekkainen kannas, joka erottaa toisistaan Saarijärven ja Aittojärven. Kannas on lounas-

koillinen - suuntainen, vajaan kilometrin pituinen ja parin sadan metrin levyinen. Alueella sijaitsevat pyyntikuoppakohteet 777010292 Alanteenvirta ja 777010307 Alanne, sekä runsaasti jäänteitä 1800-luvun ja 1900-luvun alun aktiviteeteista alueella.

Veneenvetotaival Saarijärven ja Aittojärven välissä erottuu selvästi maastossa. Se alkaa Alanteenvirran pohjoisrannalta ja jatkuu kohti pohjoista seuraten 230-metrin käyrää siten, että taival jää tämän korkeuden alapuolelle. Se on siten vain muutamia kymmeniä senttejä vedenpintaa korkeammalla. Saarijärven puolella ranta on soinen, eikä taival jatku enää suolle. Kokonaisuudessaan kaivettua uraa on noin 70 metrin matkalla. Taival on 3-4 metriä leveä, ja sitä reunustavat noin metrin korkuiset palteet.

Aittosalmi on ilmeisesti ollut liian matala veneellä kuljettavaksi, koskapa näin massiiviseen rakennustoimeen on käyty käsiksi. Kaivannon reunat ovat täysin maatuneet ja aluskasvillisuuden peitossa, eikä liene epäilystäkään siitä, etteikö tämä taival liittynyt 1800-luvun aktiviteetteihin alueella.

Muistiinpanot kohteesta tehtiin ja valokuvat otettiin 2.8.2007. Taival oli tosin huomattu jo aiemmin - se on sangen silmiinpistävä maastossa - mutta sen merkitystä alettiin varsinaisesti pohtia vasta tässä vaiheessa. Sää oli mainio, havainnointiolosuhteet hyvät.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Saarijärven ja Aittojärven välisen kannaksen kohteista, 1:4000

Ote peruskartasta 4514 02 1:20 000, Moilasenvaaran kohteita
Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

31. Moilasenvaara Alanteenvirran pohjoisranta. Veneenvetotaival Moilasenvaaran Aittojärven ja Saarijärven välissä. Maastossa erottuu selvänä nelisen metriä leveä, metrin syvyinen väylä. Kuvattu maantieltä Alanteenvirran suuntaan, pohjoisesta etelään. 2.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoki

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - niitty-
ladot

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 6

Peruskartta: 4514 01 ja 4514 02

Koordinaatit: 7261317, 3603812 - 7262580,
3604197

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta noin 60.5 km pohjois-
koilliseen.

Laajuus: Niittylatoja parin kilometrin mat-
kalla Aittojoen rantaniityillä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Aittojoki, jonka varrella niittyladot sijaitsevat, saa al-
kunsa Moilasenvaaran Aittojärvestä. Etelässä tämä pieni
niittyrantainen, meanderoiva joki laskee Lavajärven kautta
Hossan vesiin. Joki on viitisen kilometriä pitkä, ja se
näyttää muuttavan uomaansa alavilla rantaniityillä kaiken
aikaa. Rannat ovat todennäköisesti olleet tuottoisassa
niittykäytössä kauttaaltaan, vaikka latoja ei ihan koko
matkalta löytynytäkään.

Inventoinnissa rekisteröitiin kuusi niittylatoa, koordi-
naattipisteissä:

1. 7262.073, 3604.193
2. 7261.809, 3604.322
3. 7261.569, 3603.863
4. 7261.317, 3603.812
5. 7262.580, 3604.197
6. 7262.438, 3604.210

Ladot ovat systemaattisesti 4x4 metrin suuruisia ja hir-
sisalvoksin rakennettuja. Ne ovat hieman vaihtelevasti säi-
lyneitä, mutta useissa niistä oli kymmenkuntakin hirsiker-
taa vielä erityisesti peräseinällä jäljellä. Latojen oven-
suut osoittavat aina jokirantaan, ja parhaiten säilynyt ta-
kaseinä on siis kuivan maan puoleinen. Ladot onkin raken-
nettu aina aivan jokiniityn ja kuivemman kankaan taitekoh-
taan. Missään rakennuksessa ei ollut käytetty rautanauvoja,
vaan näkyvillä olevat salvosrakenteet oli kaikki veistetty.

Aittojoen nautinta-alue on ollut intensiivisessä käytössä, sillä niitty latojen lisäksi alueelta löytyi puron patoamisrakenteita sekä yöpymispaikkojen jäänteitä. Eteläisin niittyladoista sijaitsee vain 150 metrin päässä tervahaudasta (Suomussalmi Moilasenvaara Valkealampi).

Kohteet löytyivät 1. - 2.8.2007. Kesästä oli periaatteessa kaunis, mutta havainnointia häiritsivät kosteilla rannoilla sääsket ja mäkäräiset. Mukana inventoinnissa Aittojoella oli kengitysseppä Jussi Räihälä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 01 ja 4514 02 1:10 000
Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

32. Moilasenvaara Aittojoki. Aittojoki mutkittellee noin viiden kilometrin matkan Aittojärvestä Lavajärveen. Se muuttaa uomaansa hiekkaisessa maastossa kevättulvien johdosta edelleenkin. Luonnonniittynä alue on ollut tuottoista. Joen varrelta löytyi inventoinnissa kuuden niittyladon jäänteet. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 1.8.2007.

33. Moilasenvaara Aittojoki. Niittylato numero yksi Aittojoella, Aittojärven itäpähän vievän tien eteläpuolella. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 1.8.2007.

34. Moilasenvaara Aittojoki. Niittylato numero kaksi Aittojoen mutkassa sijaitsee jokirannan kosteikon ja metsän välisellä rajalla. Kuvattu lounaasta koilliseen. 1.7.2007.

35. Moilasenvaara Aittojoki. Toisessa niittyladossa oli jäljellä ilmeisesti katon jäänteitäkin. Kuvattu 1.8.2007.

36. Moilasenvaara Aittojoki. Yksityiskohta veistetyistä nurkkahirrestä Aittojoen toiselta niittyladolta. Kuvattu 1.8.2007.

37. Moilasenvaara Aittojoki. Yksityiskohta sisänurkasta ja lattian jäänteistä Aittojoen toiselta niittyladolta. Kuvattu 1.8.2007.

39. Moilasenvaara Aittojoki. Neljäs niittylato oli hyvin säilynyt, jopa kattorakenteita oli jäljellä. Latoa on jossain vaiheessa korjailtu rautanauloin. Kuvassa kengitysseppä Jussi Räihälä. Kuvattu pohjoisesta etelään. 1.8.2007.

41. Moilasenvaara Aittojoki. Viides niittylato Aittojoella, lähellä Pillupuron suuta. Kaikki Aittojoen ladot on rakennettu metsän ja kosteikon rajalle. Kuvattu lännestä itään. 2.8.2007.

44. Moilasenvaara Aittojoki. Ravistunut kuudes niittylato Aittojoen ja Laihajoen yhtymäkohdan tuntumassa. Kuvattu pohjoisesta etelään. 2.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Aittojoen eteläpää

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - yöpymispaikat
niittysauna
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 01
Koordinaatit: 7261583, 3603883, z 225 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 59.931 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: Niittytukikohta niittylatoineen muodostaa ainakin 30 x 30 metrin suuruisen toiminta-alueen koordinaattipisteen ympärillä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Aittojoki, jonka varrella sijaitsee kuuden niittyladon ketju, jonka eteläpäässä niittytukikohta/niittysauna sijaitsee, saa alkunsa Moilasenvaaran Aittojärvestä. Etelässä tämä pieni niittyrantainen, meanderoiva joki laskee Lavajärven kautta Hossan vesiin. Joki on viitisen kilometriä pitkä, ja se näyttää muuttavan uomaansa alavilla rantaniityillä kaiken aikaa. Rannat ovat todennäköisesti olleet tuottoisassa niittykäytössä kauttaaltaan, vaikka latoja ei ihan koko matkalta löytynytäkään. Niittysaunan lisäksi latojen tuntumasta löytyi toinenkin yöpymispaikka.

Niittytukikohdan (katso yleiskarttaluonnos) alueella oli rakennuksen pohjan lisäksi pari kaivettua kuoppaa sekä kivetty tulisija tai kiuas vajaan kymmenen metrin säteellä rakennuksen pohjasta. Itse rakennuksen pohja, jonka seinähirsiä saattoi vielä hiukan hahmottaa pintamaan alta, on ollut noin 4x4 metrin suuruinen. Kiuas, joka on sijainnut rakennukset itänurkassa, on nykyasussaan noin 2.5x1.5 metriä, korkeutta sillä on alun toista metriä. Rakennuksen sisällä voi erottaa täysin lahonneita kantoja, mikä viittaa vahvasti 1800-luvulle, mahdollisesti vielä tätäkin varhempaksi.

Kuopat rakennuksen molemmin puolin ovat halkaisijoiltaan maanpinnalla toista metriä. Rakennuksen itäpuolinen kuoppa on 80 cm syvä, länsipuolinen toista metriä. Lätisemmän

kuopan pohja näyttäisi olevan lähes nelisnurkkainen, 40x40 cm kooltaan, eikä viereisen suon pintaa juuri korkeammalla. Kyseessä voisi olla "kaivo" tai hete.

Kuiva kumpare, jolla niittytukikohta on sijainnut, rajoittuu kaakossa jokeen, luoteessa suohon. Kumpareen eteläreunassa sijaitsee niittylato numero 3, reilun parinkymmenen metrin päässä rakennuksen pohjasta. Kymmenkunta metriä ladon koillispuolella on mänty, jonka kylkeä on veistelty.

Kohde löytyi 1.8.2007. Kesäsää oli periaatteessa kaunis, mutta havainnointia häiritsivät kosteilla rannoilla sääsket ja mäkäräiset. Mukana inventoinnissa Aittojoella oli kengitysseppä Jussi Räihälä.

Liitteet:

Kartat: Yleiskarttaluonnos niittysaunan ympäristöstä, ei mittakaavassa

Ote peruskartoista 4514 01 ja 4514 02 1:10 000

Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

38. Moilasenvaara Aittojoen eteläpää. Niittytukikohta Aittojoen eteläpäässä, Valkealammen koillispuolella. Aluskasvillisuuden seasta erottuu kiuas korkeana kekona. Kuvassa taka-alalla oikealla hämöttää Aittojoeki. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 1.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Pillupuro

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - yöpymispaikat

laukopuolet

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7262565, 3604187, z 225 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 61.194 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: Alle 10 x 10 metriä koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Aittojoki, jonka varrella sijaitsee kuuden niittyriadon ketju, jonka eteläpäässä niittytukikohta/niittysauna sijaitsee, saa alkunsa Moilasenvaaran Aittojärvestä. Etelässä tämä pieni niittyrantainen, meanderoiva joki laskee Lavajärven kautta Hossan vesiin. Joki on viitisen kilometriä pitkä, ja se näyttää muuttavan uomaansa alavilla rantaniityillä kaiken aikaa. Rannat ovat todennäköisesti olleet tuottoisassa niittykäytössä kauttaaltaan, vaikka latoja ei ihan koko matkalta löytynytäkään. Laukopuolien lisäksi latojonon eteläpäästä löytyi niittysaunan paikka.

Lato numero viiden vieressä, Aittojokeen laskevan Pillupuron suun vastarannalla, mäntyvaltaisen kankaan puolella, törmällä, on kahden lähes tykkänään maatuneen pienen hirsirakennelman perustoja. Niistä niityn puoleinen on paremmin säilynyt, ja siinä on kolmisen hirsikertaa jäljellä. Rakennelmat ovat kooltaan 2x2 metriä, ja siten tuskin minkään talomaisen rakennelman perustoja. Kehikoiden väliin jää parin metrin rako, jossa pintaturpeen alla palaneita kiviä ja hiiltä. Todennäköisesti kyseessä ovatkin laukopuolet, vastakkain hirsistä salvotut laavut, joiden väliin on viritetty pitkulainen rakotuli. Tällaista tilapäissuojaa on todennäköisesti käytetty niityillä työskennellessä.

Kohde löytyi 2.8.2007. Kesäsää oli periaatteessa kaunis, mutta havainnointia häiritsivät kosteilla rannoilla sääsket ja mäkäräiset. Mukana inventoinnissa Aittojoella oli kengitysseppä Jussi Räihälä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 01 ja 4514 02 1:10 000
Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

42. Moilasenvaara Pillupuro. Laukopuolien jäännöksiä Aittojoen rannan tuntumassa, Pillupuron suulla. Kuvattu lounaasta koilliseen. 2.8.2007.
43. Moilasenvaara Pillupuro. Yksityiskohta paremmin säilyneen laavurakennelman nurkasta. Kuvattu 2.8.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Porkkakoski

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - niitty-
padot
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02
Koordinaatit: 7262843, 3603802, z 225 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 61.114 km pohjois-
koilliseen.
Laajuus: Muutamia lahoavia pystypuita kes-
kellä jokea, koordinaattipistees-
sä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Aittojoki, jonka varrella sijaitsee kuuden niittyladon ket-
ju, saa alkunsa Moilasenvaaran Aittojärvestä. Etelässä tämä
pieni niittyrantainen, meanderoiva joki laskee Lavajärven
kautta Hossan vesiin. Joki on viitisen kilometriä pitkä, ja
se näyttää muuttavan uomaansa alavilla rantaniittyillä kai-
ken aikaa. Rannat ovat todennäköisesti olleet tuottoisassa
niittykäytössä kauttaaltaan, vaikka latoja ei ihan koko
matkalta löytynytäkään.

Aittojoessa on useita pikkukoskia Aittojärven ja Lavajärven
välillä. Pudotusta kertyy kaikkiaan seitsemisen metriä. En-
simmäinen koskista on Porkkasuvannon alapuolinen Porkkakos-
ki, seuraava jo muutaman sadan metrin päässä oleva Pystyn-
koski. Näiden kahden välimailta, joesta, löytyi lahoavia
puurakenteita, joita arvelen patorakennelman jäänteiksi.
Niittyjokia on padottu varsin yleisesti veden nostattami-
seksi niitylle. Kaikki säilyneet niittyladot ovatkin pato-
rakennelman alapuolisilta rantaniityiltä.

Kohde löytyi 1.8.2007. Kesäsää oli periaatteessa kaunis,
mutta havainnointia häiritsivät kosteilla rannoilla sääsket
ja mäkäräiset. Mukana inventoinnissa Aittojoella oli kengi-
tysseppä Jussi Räihälä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4514 01 ja 4514 02 1:10 000
Yleiskartta Moilasenvaaran sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

40. Moilasenvaara Porkkakoski. Patorakenteita Aittojoen Porkkakoskessa. Niitylle on padon avulla nostatettu vettä kevättulvien aikaan. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 2.8.2007

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Moilasenvaara Joutensuo

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - metsäkämpän pohja
ei kiinteää muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 02

Koordinaatit: 7265500, 3606150, z 255 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 64.045 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: -

Tutkimukset ja löydöt: Merkitty kulttuurikohteeksi Metsähallituksen kartta-aineisosta laadittuun karttaan.

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Moilasenvaaran Natura-alueella, vaaran kaakkoispuolella, sen alapuolisella, soisella kankaalla. Tieto on peräisin Metsähallituksen paikkatietojärjestelmästä laaditulta karttaotteelta, kohdetta ei tarkastettu kesän 2007 inventoinnin yhteydessä. Kohteen koordinaatit on annettu suurin piirtein, ± 200 metrin tarkkuudella.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 02 1:10 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

HOSSAN RETKEILYALUE

Hossan retkeilyalue sijaitsee Suomussalmen kunnan koillisnurrkassa, pohjoisessa se rajautuu Kuusamon kuntaan. Alue on lähes 9000 hehtaarin suuruinen, ja siellä on kattava polkuverkosto, laavuja, autiotupia ja vuokrakämppejä. Modernin ihmisen liikkuminen näkyy myös jonkin verran maanpinnan kulumisena, ja paikoin juuri polkujen varsilta löytyy merkkejä varhaisemmista ihmistoimista. Maisemaa dominoivat hiekkaiset, mäntyä kasvavat harjut ja sokkeloiset järvet. Viime jääkauden päättymisen näkyy monin tavoin maastossa. Alueella on runsaasti suppia ja jälkiä jokien varhaisemmista uomista. Todennäköisesti järvien pintakorkeudetkin ovat jonkin verran vaihdelleet aikojen saatossa, sillä entisiä rantatörmä näkee paikoin. Nämä pinnan vaihtelut ovat ilmeisesti yhteydessä juuri uusien jokiuomien purkauksiin, ja siten paikallista laatua.

Alueelta tunnetaan runsaasti kiinteitä muinaisjäännöksiä, lähinnä kivikautisiksi luonnehdittuja asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia. Suomen pohjoisimmat kalliomaalauskentät sijaitsevat Hossassa ja välittömästi sen pohjoispuolella, Kuusamossa. Hossan Värikallio löytyi 1970-luvun lopulla, nykyään alueelle on opastettu polku. Hossan alueella on viimeksi tehty perusteellisempaa inventointia vuonna 2005, jolloin Kainuun Museon arkeologi Esa Suominen inventoi alueen. Oulun yliopisto suoritti kaivauksia kesällä 2007 Mykranieemessä.

Hossan alue ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin. Sieltä kuitenkin tarkastettiin Puukkojärven perinnebiotooppialue (Vainio, Autio, Leinonen, 2000), sekä Huosiusjärven kaakkoispäädystä ilmoitettu (Esa Suominen, Kainuun museo) mahdollinen pyyntikuoppakohde. Näiden tarkastusten yhteydessä tarkastettiin kulkureitille osuneita entuudestaan tunnettuja muinaisjäännöksiä. Lisäksi samassa yhteydessä löytyi kaksi entuudestaan tuntematonta pyyntikuoppaa.

Lähteet:

Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat**. Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

7. Suomussalmi Hossa Huosilampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7265923, 3616135, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 67.052 km koilliseen.
Laajuus: 3x2 metriä suuruinen kuoppa koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven pohjoispuolella sijaitsevan Huosilammen länsipuolella. Hossan opastuskeskus sijaitsee reilu 700 metriä itään pyyntikuopalta.

Kohde on kapean, Huosilammen ja nimettömän lammen välisen kannaksen notkelmassa, erittäin pyyntikuopalle tyypillisellä paikalla. Notkelmasta rinteet nousevat jyrkkinä niin koilliseen kuin lounaiseenkin. Kuoppa on notkelman matalimmalla kohdalla.

Kuoppa on suorakaiteen muotoinen ja pitkittäin notkelmassa. Se on 3x2 metrinen ja 80 cm syvyinen. Siinä ei ole havaittavissa reunavalleja, mikä voi myös johtua siitä, että maan pinta on erodoitunut, ja useiden polkujen halkomaa. Polut kiertävät pyyntikuopan molemmin puolin, toinen poluista on ilmeisesti tuhonnut hieman kuopan reunaa. Kuopassa on todettu podsoloitunut maannos, joten sitä voidaan pitää ajoitukseltaan esihistoriallisena.

Ympäristö on hiekkapohjaista, kuivaa ja kivetöntä mäntykangasta.

Kohde tarkastettiin Kainuun Museon arkeologin, Esa Suominen, ilmoituksen perusteella 12.9.2007. Samalla tarkastettiin lähimaastoa Huosilammen, sen länsipuolisen nimettömän lammen sekä Nurmiselän rantojen tienoilta. (Katso kohteet alla.) Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ajoittaisesta tihkusateesta huolimatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000, Huosilammen ympäristön kohteista
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

45. Hossa Huosilampi. Pyyntikuoppa Huosilammen ja sen länsipuolisen nimettömän lammen välisellä kannaksella. Ympäristön maanpinta on erodoinut paljaaksi, kuoppa erottuu hyvin siinä kasvavien varpujen ansiosta. Kuvattu lounaasta koilliseen. 12.9.2007.

46. Hossa Huosilampi. Huosilammen pyyntikuoppa kahden lammen välissä, panoraamakuva. Kuvattu lounaasta koilliseen. 12.9.2007

Löydöt: ei löytöjä

8. Suomussalmi Hossa nimetön lampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05

Koordinaatit: 7265997, 3615982, z 215 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.999 km koilliseen.

Laajuus: Pyyntikuoppa on 2.5x2 m koordinaattipisteessä. Pituus akseli kannaksen suuntainen, alarinteen puolella noin metrin levyinen reunavalli.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven pohjoispuolella sijaitsevan Huosilammen länsipuolella olevan nimettömän lammen luoteispäässä. Hossan opastuskeskus sijaitsee noin 900 metriä itään pyyntikuopalta.

Kohde on nimettömän lammen ja Huosiusjärven välisen kannaksen notkelmassa, erittäin pyyntikuopalle tyypillisellä paikalla. Kuoppa on loivemmalla kannaksella kuin yli nimettömän lammen näkyvä Huosilammen pyyntikuoppa (katso yllä). Kuoppa on mitoiltaan 2.5x2 metriä, ja sen syvyys on noin metrin. Ylärinteen puolella ei voi erottaa minkäänlaista

vallia, alarinteen puolella sitä vastoin erottuu noin metrin levyinen, matalahko valli. Kuopan pituusakseli on kannaksen suuntainen. Kuopassa on todettu podsoloitunut maannos, joten sitä voidaan pitää ajoitukseltaan esihistoriallisena.

Ympäristö on hiekkapohjaista, kuivaa ja kivetöntä mäntykangasta.

Kohde löytyi 12.9.2007. Vaikka Hossan alue ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, tarkastettiin Huosilammen, sen länsipuolisen nimettömän lammen sekä Nurmiselän rantojen tienoita samalla kun käytiin rekisteröimässä Kainuun Museon arkeologin, Esa Suomisen, ilmoituksen perusteella pyyntikuoppakohde Huosilammella. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ajoittaisesta tihkusateesta huolimatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000, Huosilammen ympäristön kohteista

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

47. Hossa nimetön lampi. Pyyntikuoppa nimettämän lammen luoteisrannalla, Huosilammen länsipuolella. Kuvassa etualalla kuoppa, jossa on risu pystyssä, taustalla tämä nimeä vailla oleva lampi. Kuvattu lännestä itään. 12.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

9. Suomussalmi Hossa Huosiharju, 1000005419

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05

Koordinaatit: 7265929, 3615882

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.894 km koilliseen.

Laajuus: Pyyntikuoppa on 3x2 metrinen, koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven pohjoispuolella sijaitsevan Huosiharjun päällä. Huosilampi jää kuopan itäpuolelle. Hossan opastuskeskus sijaitsee noin kilometrin itään pyyntikuopalta.

Kuoppa on komea ja selvästi maastossa erottuva. Sen mitat ovat 3x2 metriä, syvyys noin 80 cm. Se on kaivettu harjun päällä olevaan notkelmaan. Kohdalla kulkee tällä kohden harjun poikki polku. Kuopassa on todettu podsoloitunut maannos, joten sitä voidaan pitää ajoitukseltaan esihistoriallisena. Ympäröivä maasto on kuivaa, mäntyvaltaista kangasta.

Kohde tarkastettiin 12.9.2007. Vaikka Hossan alue ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, tarkastettiin Huosilammen, sen länsipuolisen nimettömän lammen sekä Nurmiselän rantojen tienoita samalla kun käytiin rekisteröimässä Kainuun Museon arkeologin, Esa Suomisen, ilmoituksen perusteella pyyntikuoppakohde Huosilammella. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ajoittaisesta tihkusateesta huolimatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000, Huosilammen ympäristön kohteista
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: ei kuvia

Löydöt: ei löytöjä

10. Suomussalmi Hossa Nurmiselkä 1, 1000005414

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05

Koordinaatit: 7265493, 3616349, z 215
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.519 km koilliseen.
Laaajuus: 80 metrin vyöhyke rannalla, molemmin puolin kohteen koordinaatiksi ilmoitettua pistettä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 2005, inventointi KM 35765:1-2, kvartssia, palanutta luuta
Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36992, kvartsikaavin, iskoksia

Lyhyt kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven Nurmiselän koillisnurkkauksessa, 700 metriä Hossan opastuskeskuksesta lounaaseen. Asuinpaikkalöytöjä on tehty rantatörmältä, Keihäslammen kohdalta, sähkölinjan itäpuolelta.

Vuoden 2005 löydöt on poimittu kahdesta pisteestä (7265503, 3616319 ja 7265493, 3616349) ja ne käsittävät kvartssia sekä palanutta luuta. Kesän 2007 löydöt, kvartsikaavin sekä -iskoksia, löytyivät nelisenkymmentä metriä aiempien löytöjen kaakkoispuolelta, noin kymmenen metrin säteeltä koordinaattipisteen 7265477, 3616379 ympäriltä. Kaikki löydöt ovat pintapoininnan tulosta, eikä koekuoppia alueelle tehty.

Alueen maasto on mäntyvaltaista, kuivaa kangasta. Ranta on tuulen ja jään erodoimaa hietikkoa, törmä sortuu muutaman metrin leveydeltä rantaa kohti. Löydöt poimittiin tämän törmän päältä, noin 1.5 metriä järven pinnan yläpuolelta.

Löytöpisteitä tarkasteltaessa voidaan huomata, että löytöalue on pesäkkeinen, noin 80 metrin mittainen vyöhyke. Koska maanpinta rantatörmän yläpuolella on jossain määrin aluskasvillisuuden peitossa, ei asuinpaikka-alueen jatkumista koilliseen voida tarkkaan määritellä.

Kohde tarkastettiin 12.9.2007. Vaikka Hossan alue ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, tarkastettiin Huosilammen, sen länsipuolisen nimettömän lammen sekä Nurmiselän rantojen tienoita samalla kun käytiin rekisteröimässä Kainuun Museon arkeologin, Esa Suomisen, ilmoituksen perusteella pyyntikuoppakohde Huosilammella. Havain-

nointiolosuhteet olivat hyvät ajoittaisesta tihkusateesta huolimatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000, Huosilammen ympäristön kohteista
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

48. Hossa 100005414 Nurmiselkä 1. Kvartsia kuluneesta rantatörmästä Hossanjärven Nurmiselän itärannalta. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 12.9.2007.

Löydöt: KM 36992

11. Suomussalmi Hossa Papintien suu, 100005417

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7265581, 3616209, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 66.732 km koilliseen.
Laajuus: 5x5 metriä koordinaattipisteen ympärillä.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1987, tarkastus
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi
KM 36993, kvartsi-iskoksia

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Hossanjärven Nurmiselän koillisnurkkauksessa, 770 metriä Hossan opastuskeskuksesta lounaaseen. Opastuskeskukselta tulevan tien eteläpuolella on tällä kohden pysäköintialue, jolta lähtee tie Seipiniemeen. Joitakin kymmeniä metrejä pysäköintipaikalta etelään on pieni venevalkama, jonka rannalta poimittiin huomattava määrä kvartsi-iskoksia sangen suppealta alalta.

Kohteen rajautuminen tien puolella jää selvittämättä, sillä tien pinnalle on ajettu sepeliä. Itse löytökohta on noin

metrin järvenpintaa ylempänä. Ranta on juuri tällä kohtaa kuivahko, mutta paikka paikoin ranta on kosteampi. Alueen yleisilme on kuivaa mäntykangasta. Asutusta on ilmeisesti pesäkkeinä pitkin rantaa.

Kohde on muinaisjäännösrekisterissä merkitty moniperiodiseksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi, mikä on harhaanjohtavaa. Paikalla on toki kelottunut merkkipuu (7265592, 3616217), jolla ei kuitenkaan ole mitään tekemistä asuinpaikan kanssa. Kohteet pitäisikin muinaisjäännösrekisterissä mielestäni erottaa kahdeksi eri kohteeksi, sillä minäänlaista toiminnallista kokonaisuutta ne eivät muodosta.

Metsähallituksen SutiGis-paikkatietojärjestelmään kohde on merkitty väärään paikkaan.

Kohde tarkastettiin 12.9.2007. Vaikka Hossan alue ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, tarkastettiin Huosilammen, sen länsipuolisen nimettömän lammen sekä Nurmiselän rantojen tienoita samalla kun käytiin rekisteröimässä Kainuun Museon arkeologin, Esa Suomisen, ilmoituksen perusteella pyyntikuoppakohde Huosilammella. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ajoittaisesta tiheysasteesta huolimatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000, Huosilammen ympäristön kohteista

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

49. Hossa 1000005417 Papintien suu. Kivikautinen asuinpaikka Hossanjärven Nurmiselän koillisrannalla, venevalkamassa. Kvartsia löytyi runsaasti välittömästi veneiden vierestä. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 12.9.2007.

50. Hossa 1000005417 Papintien suu. Kvartsikeskittymä Papintien suun kivikautisella asuinpaikalla. Yksityiskohta löytöalueesta, kvartsit in situ. 12.9.2007.

Löydöt: KM 36993, kvartsi-iskoksia

12. Suomussalmi Hossa Huosiusjärvi E, 777 01 0202

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen

Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7266295,3615737, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 67.268 km koilliseen.
Laajuus: Löytöjä koordinaattipisteestä, tarkempi laajuus selvittämättä.

Tutkimukset ja löydöt: Matti Huurre 1981, tarkastus KM 21013:1-2, kvartsikaavin ja -iskoksia
Esa Suominen 2005, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi KM 36994, kvartsi-iskos

Kohdekuvaus:

Asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Hossan retkeilyalueella, Huosiojärven itäpäässä, noin 1.2 km länsiluoteeseen Hossan opastuskeskuksesta. Muinaisjäännösrekisterissä annetut koordinaatit (7266238, 3615774) osoittavat Huosiusjärveen pistävän, noin 250 metriä pitkän niemen kärjen etelärantaan. Ilmeisesti koordinaatit on saatu Matti Huurteen tarkastuksen perusteella. Tästä tarkastuksesta ei kuitenkaan ole kertomusta. Voikin olla, että piste osoittaa hieman väärään paikkaan, kuten Esa Suominenkin on arvellut (2005). Asuinpaikaksi soveltuisi nimittäin paremmin niemen kärjen pohjoisranta, josta kesän 2007 inventoinnin yhteydessä löytyi kvartsi-iskos.

Muinaisjäännösrekisterin koordinaatit osoittavat maastollisesti kohtaan, jossa on useita metrejä korkea törmä. Niemen kärjessä, sen länsipäässä, on myös korkeahko, vyöryvä hiekainen törmä. Sortuvien törmien ulkopuolella maasto on rikkoutumaton. Aivan niemen pohjoiskärjessä maasto sitä vastoin on matalampaa ja tasaisempaa, sekä todennäköisempää asuinpaikka-aluetta.

Niemi kokonaisuudessaan on mäntyä kasvava, 60 -110 metriä leveä kaistale. Maaperä on hiekkaa.

Kohde tarkastettiin 12.9.2007. Vaikka Hossan alue ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, tarkastettiin Huosilammen, sen länsipuolisen nimettömän lammen sekä Nurmiselän rantojen tienoita samalla kun käytiin rekisteröimässä Kainuun Museon arkeologin, Esa Suomisen, ilmoituk-

sen perusteella pyyntikuoppakohde Huosilammella. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ajoittaisesta tihkusateesta huolimatta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000, Huosilammen ympäristön kohteista
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

51. Hossa Huosiusjärvi E. Kvartsi-iskoksen löytöpaikka avoimessa törmässä Huosiusjärven itäpäässä olevalla niemellä, niemen nokan pohjoispäässä. Kohde on muinaisjäännösrekisterissä merkitty löytöpaikalta satakunta metriä etelään, mutta oletettavasti asuinpaikka on sijainnut kuvassa näkyvällä alueella. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 12.9.2007.

Löydöt: KM 36994, kvartsi-iskoksia

Suomussalmi Hossa Puukkojärvi Talassalmi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - niittyladot
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7268837, 3611834, z 220 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 68.731 km pohjoiskoilliseen.
Laajuus: lato 4x3 metriä koordinaattipisteessä

Tutkimukset ja löydöt: Niittylato on ennallistettu ja merkitty peruskartalle.
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Puukkojärven Talassalmen ennallistettu niittylato sijaitsee Hossan retkeilyalueen pohjoisosassa, vajaa kilometrin Kuusamon rajalta etelään. Se on pystytetty aikoinaan Talasjärveä ja Puukkojärveä yhdistävän Talassalmen pohjoisrannalle, pienelle rantaniitylle, kosteikon ja kuivemman kangasmaaston reunaan.

Latorakennus on lievästi suorakaiteen muotoinen, 4x3 metrin suuruinen, pohjois-eteläsuuntainen rakennus. Sen oviaukko on rantaan, Puukkojärvelle päin. Katto on tehty kokonaan uudestaan, myös ovi ja lattia lienevät restauroinnin yhteydessä tehdyt. Lattia on rimoista laitettu samaan tapaan kuin muutkin inventoinneissa tavattujen niitty latojen lattian jäänteet ovat antaneet osittaisen säilymisen perusteella olettaa. Itse hirsirakennus on tehty aikoinaan ilman rautanauvoja, salvoen.

Niittykohde on Kainuun arvokkaiden perinnemaisemien listauksessa (Vainio, Autio, Leinonen, 2000). Saman lähteen mukaan niittyä olisi niitetty vielä 1960-luvulla, sittemmin Metsähallitus on kunnostanut aluetta.

Kohde tarkastettiin 11.10.2007 vaakatasossa paistavassa syysauringossa. Havainnointiolosuhteet olivat miellyttävät. Ilmeisesti Talassalmen niittyä niitetään vieläkin silloin tällöin maiseman pitämiseksi avoimena. Ladon sisällä oli hieman heiniä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

52. Hossa Puukkojärvi Talassalmi. Entisöity niittylato Puukkojärven Talassalmen perinnebiotooppialueella. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 11.10.2007.

53. Hossa Puukkojärvi Talassalmi. Yksityiskohtakuva Talassalmen niittyladon sisätiloista. Kuvattu 11.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet:

Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat**. Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

Suomussalmi Hossa Laukunharju

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat ?

Ajoitus: ajoittamaton

Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4514 05
Koordinaatit: 7269345, 3610776, z 235 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 68.684 km pohjoiskoilliseen.

Laajuus: Mahdollinen pyyntikuoppa 3x2 metriä koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Mahdollinen myyntikuoppa sijaitsee Talasjärven ja Umpi-Valkeaisen välisellä Laukunharjulla, Hossan retkeilyalueen pohjoisosassa, vajaa kilometrin Kuusamon rajalta etelään. Vesistöjen väliin jäävä korkea harjujakso on tällä kohden noin 1.3 km pitkä, ja sen laki kohoaa parikymmentä metriä vesistöjen pintaa korkeammalle. Mahdollinen pyyntikuoppa sijaitsee hieman harjun keskiosasta luoteeseen, kohdassa, jossa harjun lakessa on pieni notkelma.

Kuoppa on pitkittäin harjun laella, ja se on 3 x 2 metrin suuruinen. Syvyyttä kuopalla on vain noin 30 cm, eikä selkeitä reunavalleja sen ympärillä voi hahmottaa.

Kohde tarkastettiin 11.10.2007 laskevassa ja hyvin matalalla paistavassa syysauringossa. Havainnointiolosuhteet eivät valaistuksesta johtuen olleet erityisen edulliset. Paikalle päädyttiin Talassalmen niittyriadon tarkastukselta palatessa. Inventoijalle tapahtui tässä pieni virhearvio, sillä niittyriadolle vievää polkua tuli lopulta kuljettavaksi lähes kymmenen kilometrin mittainen lenkki, ja ilta alkoi jo loppuvaiheissa hämärtää. Lisäksi ajatuksena oli vain tarkastaa niittyalue, eikä mukana kuljetettu lapiota, jolla mahdollisen pyyntikuopan podsoloitumista olisi voitu tarkastaa. Tästä syystä kuopan luonne jäi epävarmaksi. Epäedullisista valaistusoloista johtuen ei myöskään kuopan kuvaaminen onnistunut.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4514 05 1:10 000
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

MUUT SUOJELUALUEET

HEPOKÖNGÄS, PUOLANKA

Kulttuuriperintöinventointien
4391/41/2007

asianhallintanumero

Hepoköngään alue sijaitsee Puolangan kunnan itäosassa, noin 11 kilometriä Puolangan kirkolta kaakkoon. Hepoköngään lounaispuolella kohoaa Pihlajavaara lähes 300 mpy. Suuri osa suojeltavaksi tarkoitettusta alueesta sijaitsee vaaran koillispuolisella alarinteellä, jonka koillispuolella juoksee kalliohalkeamassa Heinijoki. Joen rinteet ovat jyrkät, ja suojeltavaksi aiotun alueen itänurkassa sijaitsee Heinijoen putous, Hepoköngäs.

Hepoköngään alue ei ole toistaiseksi varsinainen suojelualue. Siihen on seutukaavavaraus, ja se on aarnialue, joka on suojeltu Metsähallituksen omalla päätöksellä.

Hepoköngäs on Suomen suurin vesiputous, ja se on valtakunnallinen maisemanähtävyys. Rotkon molemmin puolin kohoavat korkeat kallioseinämät, jotka vähittäin loivenevat alajuoksulle päin. Jokilaakson rinteillä ja reunamilla on runsaasti reheviä lehtoja, lähdepuroja, lähteisiä korpia, lettoja ja tulvametsiä. Noin puolet aarnialueesta on edustavaa kuusivaltaista vanhaa metsää. Alueella on myös uhanalaisia ja harvinaisia lajeja. Itse köngään tuntumassa on runsaasti kalliopaljastumia, joissa on nähtävillä kvartsisuonia.

13. Puolanka Hepoköngäs, 620010003

Muinaisjäännöstyyppi: raaka-aineen hankintapaikat - louhokset

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3444 01

Koordinaatit: 7181682, 3541810, z 195 mpy

Sijainti: Puolangan luterilaisesta kirkosta 10.895 km kaakkoon.

Laajuus: Potentiaalista kvartsilouhosta ovat koko könkään alueen kvartsisuonipaljas-
tumat.

Tutkimukset ja löydöt: Heikki Rytkölä 1983, irtolöytö
KM 20945:1-2, kvartsi-iskoksia,
vuolukiveä
Katrimaija Mäkivuoti 1984, inven-
tointi
Oili Forsberg 2007, inventointi
KM 36995, kvartsia

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Puolangan kunnan kaakkoisosassa, Hepokönkään suojelualueella. Hepoköngäs on yksi maamme korkeimmista luonnonvaraisista vesiputouksista, joka sijaitsee Puolanka-Kajaani -tieltä 3 km itään ja Kytömäen tieltä 2.4 km etelään. Jylhän rotkon pohjalla polveilee Heinijoki, jonka putouskorkeus könkään kohdalla on noin 24 metriä. Heinijokilaakso on rehevä ja lehtomainen. Kallioreunat putouksen ympäristössä ovat jyrkät, ja runsaasti kvartsisuonia on näkyvillä maan pinnalla.

Kohde on merkitty muinaisjäännösrekisteriin kivikautiseksi asuinpaikaksi, itse kuvaustekstissä kuitenkin epäillään kohteen asuinpaikkaluonnetta. Kvartsi-iskoksia epäillään luontaisesti lohjenneiksi. Muinaisjäännösrekisterin koordinaatit osoittavat könkään alapuolelle, putouksen suvannon rannalle.

Kesän 2007 inventoinnissa kvartsi-iskoksia tavattiin useasta pisteestä, lähinnä putouksen päältä, aivan rakennetun näköalatasanteen alapuolelta. Maasto kohdalla on erittäin kivikkoisen, ja kivien väliin on kertynyt maa-ainesta.

Könkään niskan itäpuolella oli siellä täällä hyvänlaatuista kvartsia paljastuneiden juonteiden läheisyydessä. On tietysti mahdollista, että veden ja jään vaikutus on aiheuttanut kvartsin rapautumista, mutta tuskin esihistorialliselta ihmiseltä on jäänyt huomaamatta hyvälaatuinen ja helposti saatavilla oleva raaka-aine, mikäli ihminen on paikalle osunut. Näitä suonten ympärillä näköisillä olevia kvartseja ei otettu talteen.

Kvartsia oli pieninä iskoksen näköisinä kappaleina myös suvannolle johtavan kulkuväylän varrella sekä itse suvannon

tuntumassa. Täällä ei kvartsipaljastumia ole, mutta luonnollisesti kvartssia on voinut kulkeutua ylärinteestä esimerkiksi veden mukana alas. Kaiken kaikkiaan kvartsin leviäminen eri puolille könkään aluetta luo vaikutelmaa ihmisen toimien vaikutuksesta levittäjänä.

Asuinpaikaksi kohde on ehkä hieman hankala, todennäköisemmin kyseessä on ollut paikka, josta on käyty louhimassa kvartssia.

Kohde tarkastettiin 18.-19.7.2007 vaihtelevissa sääoloissa. Könkään länsipuolinen kalliojyrkäne oli erittäin hankalakuoluista maastoa, hieman helpommin kulku sujui aivan Heinijoen rannassa. Könkään ulkopuolisilta alueilta jokivarresta ei kuitenkaan suojelualueen sisältä havaittu merkkejä kiinteistä muinaisjäänöksistä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3444 01 1:10 000, Hepokönkään alueen kohteista

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

54. Puolanka 620010003Hepoköngäs. Hepoköngäs on yksi maamme korkeimpia vapaita vesiputouksia. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 18.7.2007.

55. Puolanka 620010003Hepoköngäs. Kvartsi-iskoksia löytyi könkään yläpuolelta, näköalapaikan edustalta. Kuvattu idästä länteen. 18.7.2007.

56. Puolanka 620010003Hepoköngäs. Hepokönkään alueen peruskalliossa on runsaasti kvartsipaljastumia, joista on joko murentunut tai isketty kvartssia. Kuvattu 18.7.2007.

129. Hepoköngäs, 620010003. Kärpässienet kasvoivat kauniisti Hepokönkään päällä, kalliolla. Kuvattu 18.7.2007.

Löydöt: KM 36995, kvartssia

Puolanka Hepoköngäs Lohipuro

Muinaisjäänöstyyppi: löytöpaikat - irtolöytöpaikat

Ajoitus: ajoittamaton

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3444 01

Koordinaatit: 7191549, 3541907, z 195 mpy

Sijainti: Puolangan luterilaisesta kirkosta
11.094 km kaakkoon.

Laajuus: Muutamia kvartsi-iskoksia koordinaattipisteestä

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kvartsin löytöpaikka sijaitsee Puolangan kunnan kaakkoisosassa, Hepoköngään suojelualueella. Hepoköngäs on yksi maamme korkeimmista luonnonvaraisista vesiputouksista, joka sijaitsee Puolanka-Kajaani - tieltä 3 km itään ja Kytömäen tieltä 2.4 km etelään. Jylhän rotkon pohjalla polveilee Heinijoki, jonka putouskorkeus köngään kohdalla on noin 24 metriä. Heinijokilaakso on rehevä ja lehtomainen. Kallio-reunat putouksen ympäristössä ovat jyrkät, ja runsaasti kvartsisuonia on näkyvillä maan pinnalla.

Kesän 2007 inventoinnissa kvartsi-iskoksia tavattiin useasta pisteestä köngään tuntumasta, aivan rakennetun näköalatasanteen alapuolelta. Kvartsia oli pieninä iskoksen näköisinä kappaleina myös suvannolle johtavan kulkuväylän varrella sekä itse suvannon tuntumassa. Kaiken kaikkiaan kvartsin leviäminen eri puolille köngään aluetta luo vaikutelmaa ihmisen toimien vaikutuksesta levittäjänä.

Parisen sataa metriä kaakkoon köngäältä, hiekkaisesta rinneestä, löytyi muutama hyvänlaatuisen näköinen kvartsi-iskos. Paikalla kulkee moottorikelkkareitti, ja maa oli paljasta kohdalla. Koska voi olla, että kyseessä oli ns. telaketjukvartsi, ei niitä otettu talteen. Alue on tosin kvartsisuonien ulkopuolella, eikä ole mahdotonta, että iskokset olisivat kantautuneet ihmisen mukana paikalle itse louhosalueelta.

Kvartsit löytyivät 19.7.2007 Hepoköngään alueen inventoinnissa. Sää oli kaunis, ja havainnointiolosuhteet miellyttävät.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3444 01 1:10 000, Hepoköngään alueen kohteista

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei talteen otettuja löytöjä

SAARIJÄRVEN AARNIALUE, SUOMUSSALMI/HYRYNSALMI

Kulttuuriperintöinventointien asiantuntijain inventointinumero
4019/41/2007

Saarijärven aarnialue sijaitsee Hyrynsalmen ja Suomussalmen kuntien rajalla, viitisentoista kilometriä Hyrynsalmen kirkolta pohjois-koilliseen, ja noin 22 kilometriä Suomussalmen kirkolta lounaaseen. Alue käsittää reilut 1300 hehtaaria vanhaa metsää.

Alueella on vahva kulttuurihistoriallinen tausta. Aarnialueen keskellä sijaitsevan Saarijärven saarella seisova, jääkäripirtin nimellä kulkeva rakennus liittyy jääkäri liikkeen syntyyn Suomessa. Hallan ukko, Juho Alfred Heikkinen (1863-1938), oli vuokrannut saaren Metsähallitukselta, ja ryhtyi rakentamaan sinne kalastusmajaa itselleen vuoden 1915 tienoilla. Ukko tempautui mukaan jääkäri liikkeeseen ja oli aktivistina järjestämässä jääkäreille itäistä etappireittiä. Tämän reitin varrella sijaitsi Hallan ukon talo, joka on nykyisin Seurasaarella museoituna. Koska jääkärien majoittaminen itse taloon, reilu 3.5 km kaakkoon Jääkärisaaresta, oli monesti liian vaarallista, tuli pirtistä varsinainen piileskelypaikka matkan varrelle. (Kokko, Arvo 1939. Turpeinen, Oiva 1988:631 - 664.)

Aarnialueen eteläosan metsiä on hyödynnetty tervanpolttoon, ja alueita on aikoinaan kaskettu laajalti. Monin paikoin pitkin kankaita on edelleen nähtävissä lahoavia, korkeita hiiltyneitä kantoja, lovettuja puita. Vanhat kaskialueet soveltuivatkin erityisen hyvin tervametsiksi, sillä parasta tervapuuta oli noin 30-vuotias, nuori männikkö, jonka saannottiin räkivän pihkaa. Tervahautoja on varmasti alueella huomattavasti enemmänkin kuin tähän raporttiin merkityt, mutta niitä ei kovin aktiivisesti etsittykään. Tervanpoltosta näillä kulmilla kertoo myös aarnialueen eteläpuolella sijaitseva Hyrynsalmen vanhin tätä nykyä tiedossa oleva tervamerkkipetäjä, jonka kylkeen on kaiverrettu muun muassa vuosiluku 1820.

Tervanpolton viimeisiä vaiheita Saarijärvellä oli Hallan ukon Löytöjoen rannassa pitämä tärpättitehdas. Ukon elinkeinotoiminta oli monipuolista ja sangen innovatiivista, sillä hänen toimestaan syntyi myös Suomen eteläisin poropalkkuna, Halla, viime vuosisadan vaihteessa. Tervaa ja tärpättiä ukko ryhtyi teollisesti valmistamaan 1800-luvun lopulla insinööri Löfhjelmin patentoiman menetelmän mukaisesti. Tärpättitehtailla oli kuitenkin taipumuksena palaa. Tällaisen onnettomuuden jälkeen terva- ja tärpättitehdas siirrettiin Löytöjoen rantaan 1900-luvun alussa, missä se oli toiminnassa aina toiseen maailmansotaan saakka. Kotiseutuneuvos Kalle Juntusen (Hyrnsalmi) mukaan venäläiset pommittivat tehdasta talvisodan alkupäivinä luulleen toiminnassa olleita, valaistuja uuneja taloiksi. Terva- ja tärpättitehtaan alueen on inventoinut Harri Nyman vuonna 1997 (Nyman, Harri 1997), ja paikalle on pystytetty opastauluja.

Metsänkäyttö Saarijärven aarnialueella jatkui kaskeamisen ja tervanpolton tyrehtyttyä hakkuiden muodossa. Merkkinä tukinteosta ja siihen liittyvistä toimista, on Saarijärven eteläpäässä alkavan Saarijoen varrelta löytynyt jälkiä patorakennelmista, jotka todennäköisesti liittyvät uittoon. Uittoyhdistys oli ostanut jossain vaiheessa ennen 1930-lukua puita Metsähallituksen omistamasta metsästä. Näitä puita on kuuleman mukaan vielä pystyssä Matosuon eteläpuolisella alueella. Puita, joiden kylkeen on merkitty uittoyhtiön leima, etsiskeltiin inventoinnissa, mutta niitä ei valitettavasti kyetty paikallistamaan.

Alueella on liikuttu viimeisten vuosisatojen kuluessa paljon, ja Hallan rahtitienä tunnettu tien pohja erottuukin selvästi paikoitellen aarnialueella. Kotiseutuneuvos Kalle Juntusen mukaan rahtitie jatkui Löytöjoen ja soiden yli Hallan taloon Saarijärven aarnialueen eteläpuolelle. Edelleen Juntusen mukaan tie oli osa Uhtualta Kajaaniin vienneistä keskeisimmistä rahtitiestä. Ilmeisesti Hallan rahtitie toimi talvitienä, sillä Jorma Keräsen mukaan (1988:235) Hallan talo sijaitsi Vienasta ja Kiannalta kulkevan talvitien varrella. Keveämmän kulkemisen jäljiltä suoalueilla kulkee monesti useita eri-ikäisiä pitkoksia lähes rinnan.

Kotiseutuneuvos Kalle Juntusen mukaan alueen suojeleminen sai alkunsa 1930-luvulla, kun paikallinen metsänhoitaja Julius Viro, aktiivinen suojeleuskuntamies, halusi rauhoittaa Jääkärisaaren jääkäripirtin ympäristön. Hän ilmeisesti ajatteli, ettei piilopirttinä tunnettu rakennus voinut sijaita

keskellä hoidettua talousmetsää, ja niinpä alueen hakkuut päättyivät 1930-luvun alkupuolella. Vuonna 1948 tehtiin työnjohtaja K.J. Mikkosen päätöksellä alueesta rauhoitettu aarnialue.

Saarijärveä kiertää nykyään opastettu polku, jonka lounaispäässä, tärpättitehtaan ja Jääkärisaaren välillä, on runsaasti Hallan talon ja jääkäriiliikkeen vaiheista kertovia opastauluja. Alueella on myös useita nuotiopaikkoja ja laavuja retkeilijöitä varten.

Lähteet:

Keränen, Jorma 1988. Asutus keskiajan lopulta 1720-luvulle sekä hallinto ja kulttuuri vuoteen 1918. **Hyrnsalmen historia**. Jyväskylä.

Kokko, Arvo 1939. **Hallan ukko: piirteitä maanviljelijä J.A.Heikkisen elämästä ja elämäntyöstä**. Porvoo.

Nyman, Harri 1997. Hyrnsalmi Löytöjoki terva- ja tärpättitehdas, Teollisuushistoriallisen kohteen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto.

Turpeinen, Oiva 1988. Hallan ukko ja hänen pirttinsä. **Hyrnsalmen historia**. Jyväskylä.

Keskustelut kotiseutuneuvos Kalle Juntusen kanssa 18.9. ja 18.10.2007.

14. Suomussalmi Saarijärven aarnialue Pikku Uhku

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04

Koordinaatit: 7192178, 3575063, z 182.5 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 22.218 km länsi-lounaaseen.

Laajuus: Tervahaudan halkaisija on noin 15 metriä koordinaattipisteessä, juoksutusura haudan kaakkoispäässä noin 6 metriä.

Tutkimukset ja löydöt:

Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee Saarijärven aarnialueella, Suomussalmen kunnan puolella, Saarijärven pohjoispäässä, noin 250 metriä rannasta. Se on rakennettu havupuita kasvavaan rinteeseen, jonka alapuolella maasto muuttuu kosteaksi ja soiseksi rannan tuntumassa.

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 15 metriä, sen vallien leveys on noin 3 metriä. Vallit ovat noin puoli metriä korkeat, ja niiden ulkopuolella on paikoin erotettavissa matalaa kaivantoa. Tervahaudan keskus on noin metrin vallin harjaa matalammalla. Tervahaudan juoksutusura on suunnattu alarinteeseen, kohden kaakkoa, ja se on noin 6 metriä pitkä, syvimmillään haudan päässä noin 1.5 metriä.

Tervahauta on täysin sammaloitunut, ja sen päällä kasvaa suuria kuusia ja mäntyjä. Paikka on aikoinaan ollut hyvin otollinen tervan poltolle, sillä Saarivaaran rinteillä on kasvanut runsaasti tervapuuta, ja valmiin tervan kuljetaminen on luonnistunut hyvin Saarijärven eteläpäässä alkavan Saarijoen kautta Löytöjokeen, ja siitä eteenpäin Emäjoen vesireitille.

Kohde löytyi 19.9.2007 Saarijärveä kierrettäessä. Aamupäivän aikana inventointiolosuhteet olivat vielä parahultaiset, mutta tältä tervahaudalta lähtien vaikeutti sade erityisesti muistiinpanojen tekemistä ja valokuvausta. Vaikka Saarijärven aarnialueelta on tähän raporttiin kirjattu vain kolme tervahautaa, on niitä alueella varmasti huomattavasti enemmän. Tervahautoja ei systemaattisesti etsitty, vaan matkan varrelta dokumentoitiin ne tervahaudat, jotka reitin varrelle sattuivat.

Koska Pikku Uhkun tervahauta sijaitsee aivan luontopolun varressa, voisi sen raivaamista harkita. Se on myös selväpiirteinen ja helposti hahmotettavissa. Täysikasvuisen puuston lisäksi tervahaudan alueella kasvaa erilaisia risuja.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4422 04 1:10000

Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100000

Valokuvat:

57. Saarijärven aarnialue Pikku Uhku. Tervahauta Saarijärven pohjoispäässä, polun varrella. Hauta on kasvillisuuden peitossa, etualalla juoksutusura. Kuvattu idästä länteen. 19.9.2007.

58. Saarijärven aarnialue Pikku Uhku. Tuulenkaato oli avannut maanpintaa Pikku-Uhkun tervahaudan äärellä. Vahva hiili- ja nokikerros on nähtävillä turpeen alla. Kuvattu 19.9.2007.

84. Saarijärven aarnialue Uhkunsuo. Ihmisen kulku Saarijärven tuntumassa on jatkunut satoja vuosia. Kolmet eri-ikäiset pitkokset vierivieressä Uhkunsuolla, alueen pohjoisosassa. Kuvattu 24.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

15. Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lumilampi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 06

Koordinaatit: 7190185, 3576073, z 167.5-170 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 22.324 km kaakkoon.

Laajuus:

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee Saarijärven aarnialueen Suomussalmen puoleisessa osassa, Saarivaaran eteläpuolella, reilu 600 metriä kaakkoon Saarijärvestä alkavan Saarijoen niskalta. Pieni Lumilampi on noin 300 metrin päässä idässä kohteelta, ja kohteen kaakkoispuolella, vajaan 300 metrin päässä on soistuva Kortejärvi.

Tervahauta on sangen suuri, sen halkaisija on noin 18 metriä. Se on rakennettu loivaan alarinteeseen, ja juoksutusura on suunnattu kohti länttä, Lumisuolle päin. Ura on viitisen metriä pitkä ja syvimmillään noin metrinen. Tervahaudan vallit ovat viitisen metriä leveät ja puoli metriä korkeat. Haudan keskus on laakea, ja se on noin 60-70 cm vallin harjoja matalammalla.

Tervahaudan ulkoreunalla on useita epämääräisiä kaivantoja. Tällaiset kaivannot ovat suhteellisen yleisiä tervahautojen yhteydessä, ja ne ovat todennäköisesti syntyneet otettaessa

maa-ainesta tervahaudan peittämistä varten. Toisinaan haudan ulkosyrjää kiertää vallihaudan tapainen rengas, jonka tarkoituksena on ilmeisesti ollut estää palamisen leviäminen tervahaudan ulkopuolelle. Lumilammen tervahaudassa ei kuitenkaan tällaista palon leviämistä ollut.

Kohde löytyi 19.9.2007 Saarijärveä kierrettäessä. Aamupäivän aikana inventointiolosuhteet olivat vielä parahultaiset, mutta Lumilammen tervahaudan dokumentointia tehtäessä vaikeutti sade erityisesti muistiinpanojen tekemistä ja valokuvausta. Vaikka Saarijärven aarnialueelta on tähän raporttiin kirjattu vain kolme tervahautaa, on niitä alueella varmasti huomattavasti enemmän. Tervahautoja ei systemaattisesti etsitty, vaan matkan varrelta dokumentoitiin ne tervahaudat, jotka reitin varrelle sattuivat.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4421 06 1:10 000

Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

16. Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Kirkkaanlamminsärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 06
Koordinaatit: 7189869, 3575385, z 172.5 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 13.443 km koilliseen.
Laajuus: Koordinaattipisteen ympärillä viiden metrin säteen sisällä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Pyyntikuoppa sijaitsee Saarijärven aarnialueen Hyrynsalmen puoleisessa osassa, Saarijärven eteläpäässä sijaitsevan

Kirkkaanlamminsärkän länsipäässä, noin 80 metriä itään laavulta. Pyyntikuopan eteläpuolella, muutaman kymmenen metrin päässä on pieni Kirkaslampi, sen pohjoispuolella aukenee suo, joka jatkuu Saarijoen rantaan.

Pyyntikuoppa on kaivettu särkän länsipäähän, pieneen notkelmaan, lammen puoleiseen alarinteeseen. Kuopan yläreuna on hieman valunut kuoppaan. Sen mitat ovat 4x2 metriä, kuoppa on pitkittäin harjun suuntaisesti. Kuoppa on 40 cm syvä. Alarinteessä voi erottaa noin 50 cm leveän ja 20 cm korkean vallin.

Kohde löytyi 19.9.2007 Saarijärveä kierrettäessä. Aamupäivän aikana inventointiolosuhteet olivat vielä parahultaiset, mutta Kirkkaanlamminsärkän pyyntikuopan kohdalla vettä satoi rankasti, ja tehdyt muistiinpanot jäivät paperien kastumisen vuoksi niukoiksi. Myös valokuvaaminen kohteessa oli hankalaa. Lisäksi inventoijan kumisaappaat olivat läpimärät sisältäkin, mutta hienon pyyntikuopan löytyminen särkältä kyllä kohotti tunnelmaa huomattavasti. Pyyntikuoppa muistuttaa sijaintinsa ja kokonsa puolesta suuresti tässä raportissa kuvattuja Hossan pyyntikuoppia.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4421 06 ja 4422 04 1:10000
Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100000

Valokuvat:

59. Saarijärven aarnialue Kirkkaanlamminsärkkä. Pyyntikuoppa sijaitsee Kirkkaanlamminsärkän länsipäässä, notkelmassa. Taustalla lampi. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 19.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

17. Suomussalmi Saarijärven aarnialue Lahnasärkät

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04

Koordinaatit: 7190963, 3576973, z 190 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 21.191 km kaakkoon.

Laajuus: Koordinaattipisteen ympärillä 14-metrinen rakennelma, jonka ulkopuolella muutaman kymmenen metrin säteellä useita tervan polttoon liittyviä maakuoppia.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi
Kohde on merkitty peruskartalle.

Kohdekuvaus:
Peruskartalle merkitty tervahauta sijaitsee Saarijärven aarnialueen itäreunalla, Suomussalmen kunnan puolella, Saarivaaran kaakkoispuoleisella kankaalla, joka idässä rajautuu suohon. Tervahauta on rakennettu tasaiselle kankaalle.

Tervahaudan halkaisija on 14 metriä, ja siinä on 3-4 metriä leveät, 30-40 cm korkeat vallit. Vallien ulkoreunalla on runsaasti pienempiä kaivantoja. Toisinaan tervahautoja kiertää kauttaaltaan vaatimaton kaivanto, jolla lienee ollut sama tarkoitus kuin tämän tervahaudan kuopanteet vallin ulkosyrjällä - estää tulen leviäminen haudan ulkopuolelle. Hieman kauempana tervahaudasta on myös useita kuoppia. Tällaiset kaivannot ovat suhteellisen yleisiä tervahautojen yhteydessä, ja ne ovat todennäköisesti syntyneet otettaessa maa-ainesta tervahaudan peittämistä varten.

Tervahaudan keskus on laakea ja 60-70 cm vallinharjaa matalampana. Haudan juoksutusura johtaa tasaiselle kankaalle ja se on suunnattu länteen. Ura on noin 8 metriä pitkä ja syvimmillään 1.2 metriä.

Tervahaudan ympäristö kasvaa sekametsää, aluskasvillisuus on sammalta, puolukkaa ja juolukkaa. Maaperä alueella on hiekkainen mutta myös kivinen. Tervahaudan länsireunalla kulkee merkitty luontopolku.

Kohde tarkastettiin 24.9.2007 hieman pimeällä ja tiheäkasuisella säällä. Havainnointiolot olivat kuitenkin normaalit.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4422 04 1:10 000
Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

18. Hyrynsalmi Halla Kirkkoaho

Muinaisjäännöstyyppi: taide- ja muistomerkit - kaiver-
rukset
Ajoitus: 1820
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 06
Koordinaatit: 7186305, 3574353, z 190 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkos-
ta 9.727 km pohjois-koilliseen.
Laaajuus: Puu koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi
Kohde on merkitty peruskartalle.

Kohdekuvaus:

Merkkipuu sijaitsee Saarijärven aarnialueen eteläpuolella, Hyrynsalmen kunnan pohjoisosassa. Se on joitakin metrejä Hallan talolta Hyryn kirkolle vievän tien reunasta itään kasvava kilpikuorinen mänty. Puun eteläpuolelta vajaan 150 metriä etelään haarautuu Hallan tieltä tie, joka vie Lietejoen ja Emäjoen yhtymäkohtaan pohjoisessa.

Puuhun on kaiverrettu vuosiluku 1820, sekä nimikirjaimia ja tervamerkki. Kaiveruksella on osoitettu tervapuualueen rajaa. Kyseessä on vanhin nykyään Hyrynsalmen alueelta tunnettu, vuosiluvulla varustettu tervamerkkipuun Saarijärven aarnialue ympäristöineen on aikoinaan ollut intensiivisen tervanpolton aluetta, mistä merkkipuun lisäksi kertovat alueen lukuisat tervahaudat, sekä Löytöjoen tärpättitehtaan rauniot.

Puu tarkastettiin 18.10.2007. Oppaana toimi kotiseutuneuvos Kalle Juntunen, mukana tarkastuksessa oli myös erikoissuunnittelija vs. Päivi Tervonen Metsähallituksen luontopalveluista. Juntusen mukaan nimikirjaimet merkinnässä ovat todennäköisesti toisaalta merkitsijän - puu on sijainnut kruunun maalla - toisaalta henkilön, jolle alueen tervapuut merkittiin.

Puun kylkeen parisataa vuotta sitten hakattu avoin taso kaiverruksineen on pyrkinyt kasvamaan umpeen, mutta "taulu" on sittemmin varovaisesti kaiverrettu uudelleen esiin. Kai-verrus on ehjä ja selvästi luettavissa.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4421 06 1:10 000

Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

60. Halla Kirkkoaho. Hyrynsalmen vanhin tällä hetkellä tiedossa oleva tervamerkkipetäjä on vuodelta 1820. Kuvattu 18.10.2007.

61. Halla Kirkkoaho. Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen (Hyrynsalmi) sekä rakennustutkija Päivi Tervonen (Kainuun museo/Metsähallitus) Hallan tervamerkkipetäjällä. Kuvattu 18.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet: Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen, suullisia tiedon-
antoja 18.10.2007

**Suomussalmi (Hyrynsalmi) Saarijärven aarnialue, Jääkärisaa-
ren jääkäripirtti**

Muinaisjäännöstyyppi: Sotahistorialliset muinaisjäännök-
set - sotilasleirien paikat

Ajoitus: 1. maailmansodan aikainen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04

Koordinaatit: 7191328, 3575013, z 172.5 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 22.629 km lounaaseen.

Laajuus: Jääkärisaari Saarijärnessä Suomus-
salmen ja Hyrynsalmen välisellä
kunnan rajalla.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Hallan Ukko Juho Alfred Heikkinen (1863-1938) rakensi Saarijärven aarnialueella sijaitsevaan saaren alun pitäen ka-
lastusmajaksi tarkoitetun rakennuksen vuonna 1915. Hyvin

pian tästä rakennuksesta tuli kuitenkin jääkärien itäisen etappireitin piilopaikka, jonne aktivistit pakenivat santomatseja ja venäläisiä viranomaisia. Hallan Ukko itse toimi aktiivisesti jääkäri liikkeen palveluksessa tarjoten talossaan Hallassa suojaa ja muonitusta niin jääkäreille kuin poliittisille pakolaisillekin.

Itse pirttirakennus on noin 8x4 metrin kooltaan. Siinä on kaksi huonetta, joista pohjoisempi on nykyään 1960-1970 - lukujen taitteen peruskorjauksen jälkeisessä asussa. Alun alkujaan tässä ikkunattomassa huoneessa oli maalattia. Eteläisempi huone lienee lähes alkuperäisessä muodossa. Etappitien käytön aikaan ei saarella ollut saunaa, sillä paikalla nykyään seisova, sisäänlämpiävä saunarakennus rannassa pystytettiin vuonna 1926.

Jääkärisaaren omistaa nykyään Metsähallitus, rakennukset kuuluvat ilmeisesti Jääkäri liitolle.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4422 04 1:10 000

Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

62. Saarijärven aarnialue, Jääkärisaaren jääkäri pirtti. Vuonna 1915 rakennettu jääkäri pirtti Jääkärisaaren pohjoisosassa. Kuvattu rannalta, lounaasta koilliseen. 18.9.2007.

63. Saarijärven aarnialue, Jääkärisaaren jääkäri pirtti. Jääkärisaaren rakennuksen maastoutuvat hyvin saaren rantamaisemaan. Järven rannalla on 1920-luvulla rakennettu sauna. Jääkäri liikkeen aikoihin saunominen hoidettiin muualla. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 18.9.2007.

139. Saarijärven aarnialue. Erityisesti Saarijärven länsipuolella oli vähän joka puolella nähtävissä vanhoja palojälkiä puissa. Lieneekö kyseessä metsäpalo, vai vieläkö kaskeamisen jäljet ovat näkössä? Kuvattu 18.9.2007.

140. Saarijärven aarnialue. Metsään on hakattu aikoinaan Hyrynsalmen ja Suomussalmen välinen kunnanraja. Kuvassa oikealla Hyrynsalmi, vasemmalla Suomussalmi. Kuvattu Saarijärven pohjoispäässä. 19.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet: Keränen, Jorma 1988. Asutus keskiajan lopulta 1720-luvulle sekä hallinto ja kulttuuri vuoteen 1918.

Hyrynsalmen historia. Jyväskylä.

Kokko, Arvo 1939. **Hallan ukko: piirteitä maanviljelijä J.A.Heikkisen elämästä ja elämäntyöstä.** Porvoo.

Hyrnsalmi Saarijärven aarnialue Matosuo Hallan rahtitie

Muinaisjäännöstyyppi: Kulkuväylät - tienpohjat
Ajoitus: 1800-luku?
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04
Koordinaatit: 7190185, 3574234, z 180 mpy
Sijainti: Hyrnsalmen luterilaisesta kirkosta 13.506 km pohjois-koilliseen
Laajuus: Tien paikka on mitattu koordinaattipisteestä, jossa se myös selvästi erottuu maastossa niin etelään suolle jatkuvana kuin luoteeseen, kankaan suunnalle.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Hallan rahtitien jälkeensä jättämä aukko metsässä erottuu selvästi koordinaattipisteen kohdalla, Löytöjoen tärpättitehtaalta tulevan polun ja Jääkärisaaren suuntaan sekä Saarijärven kierrokselle vievien polkujen risteyksessä, Saarijärven aarnialueen Hyrnsalmen puoleisessa osassa, Saarijärven lounaispuolella. Risteyksestä on matkaa järven lounaiskulmaan noin 850 metriä.

Paikka tarkastettiin 18.10.2007, mukana tarkastuksessa olivat kotiseutuneuvos Kalle Juntunen sekä erikoissuunnittelija vs. Päivi Tervonen Metsähallituksen luontopalveluista. Kalle Juntusen mukaan paikalla kulki ns. Hallan rahtitie, joka koordinaattipisteen kohdalta jatkui Löytöjoen ja soiden yli Hallan taloon Saarijärven aarnialueen eteläpuolelle. Edelleen Juntusen mukaan tie on osa Uhtualta Kajaaniin vieneestä keskeisimmästä rahtitiestä. Ilmeisesti Hallan rahtitie toimi talvitienä, sillä Jorma Korhosen mukaan (1988:235) Hallan talo sijaitsi Vienasta ja Kiannalta kulkevan talvitien varrella.

Kainuun ympäristökeskuksen julkaisemasta, Heikki Rytkölän kirjoittamasta Vienan tiellä (KAIRA5/2006) julkaisusta käy ilmi, ettei Hyrnsalmen alueella ollut ennen 1850-lukua ainoatakaan maantietä, ensimmäinen tie Hyrnsalmelta Suomensalmelle valmistui 1860-luvulla. Erilaisia suunnitelmia teiden rakentamiseksi joko maanteinä tai perkattuina vesiväylinä Oulusta Vianaan oli tuolloin ollut suunnitteilla jo

pitkään. Käytössä oli eri reittejä, joista tunnetuimpia osuuksia oli Suomussalmen kaakkoisosien Vienan tie, joka johti Yli-Vuokista Vienan karjalaiskyliin. Julkaisun tekstistä ei käy ilmi yksityiskohtaisesti, miten reitti jatkui muualla Kainuussa.

Museoviraston Rakennushistorian osaston ohjemonisteen mukaan kulkutien tulee olla "huomattava" saadakseen muinaisjäännösstatuksen. Tällä viitattaneen tien historialliseen kontekstiin ja merkittävyyteen eikä tien nykyiseen kuntoon. Edelleen ohje rajaa teistä ryhmään kuuluviksi keskiaikaiset ja uudenajan alun maantieverkoston jäänteet sekä vanhat kaukoreitit. Vienan tie Vuokkijärven itäpäästä valtakunnan rajalle on merkitty kiinteäksi muinaisjäännökseksi maakuntakaavassa (Rytkölä 2006:68), ja tähän tien osuuteen on kiinnitetty muutenkin runsaasti huomiota. Vähemmälle tutkimukselle ja arvotukselle sen myötä ovat toistaiseksi jääneet monet muut tienpätkät. Hallan rahtitie voi hyvinkin olla vaatimattomuudesta huolimatta osa kaupankäynnin kannalta merkittävää kaukoreittiä. Muinaisjäännösstatuksen kannalta olisi kuitenkin olennaista selvittää reitin historiaa ja merkitystä tarkemmin.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4422 04 1:10 000

Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

64. Saarijärven aarnialue Matosuo Hallan rahtitie. Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen (Hyrnsalmi) sekä rakennustutkija Päivi Tervonen (Kainuun museo/Metsähallitus) Hallan rahtitien kohdalla. Tien väylä erottuu heidän takanaan selvänä aukkona metsässä. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 18.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet: Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen, suullisia tiedonantoja 18.10.2007.

Heikki Rytkölä 2006. **Vienan tiellä.** Kainuun Ympäristökeskuksen julkaisuja, KAIra5/2006.

Jorma Korhonen 1988. Asutus keskiajan lopulta 1720-luvulle sekä hallinto ja kulttuuri vuoteen 1918. **Hyrnsalmen historia.** Jyväskylä.

Hyrnsalmi Löytöjoen tärpättitehdas

Muinaisjäännöstyyppi: teollisuuskohteet - terva- ja tärpättitehdas
Ajoitus: 1900-luvun alku
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 06
Koordinaatit: 7189749, 3572819, z 170 mpy
Sijainti: Hyrnsalmen luterilaisesta kirkosta 12.946 km pohjoiseen.
Laajuus: Tärpättitehtaan rakennelmia Löytöjoen rannalla noin 60x30 metrin alueella koordinaattipisteen ympärillä.

Tutkimukset ja löydöt: Harri Nyman 1997, inventointi
Oili Forsberg 2007, inventointi
kts. kirjallisuusviitteet

Kohdekuvaus:

Tärpättitehdas sijaitsee Löytöjoen pohjoisrannalla, Saarijärven aarnialueen lounaispuolella. Hallan talo sijaitsee pari kilometriä etelä-kaakkoon tehtaalta, Hallavaarassa. Talon isäntä, Hallan ukko, Juho Alfred Heikkinen (1863-1938), oli perustanut ensimmäisen tärpättitehtaansa jo 1800-luvun lopulla insinööri Löfhjelmin patentoiman menetelmän mukaisesti. Tehdasrakennusten tuhouduttua palossa, siirrettiin toiminta Löytöjoelle, jossa tervaa, tärpättiä ja pikiöljyä tehtiin toiseen maailmansotaan asti.

Tehdasalueen rakennuskannan inventoi Harri Nyman 1997. Tämän jälkeen on paikalla tehty jonkin verran kunnostustöitä, ja paikalle on pystytetty opastauluja, jotka kertovat tärpättitehtaan historiasta ja toiminnasta. Panu Nykänen Tekniikan museosta on laatinut opastauluja käytetyistä valmistusmenetelmistä.

Kohde tarkastettiin 18.9. kauniissa ja kuulaassa syysäässä. Paikalla on laavu ja tulistelupaikka varusteluineen. Opastettu luontopolku Saarijärvelle kulkee poikki tehdasalueen.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4421 06 ja 4422 04, 1:10 000

Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

65. Löytöjoen tärpättitehdas. Löytöjoen tärpättitehtaan raunioita, kuvassa retorttiuuni. Kuvattu 18.9.2007.
66. Löytöjoen tärpättitehdas. Tärpättitehtaan raunioita Löytöjoen rannalla. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 18.9.2007.
67. Löytöjoen tärpättitehdas. Yksi paikalle pystytetyistä kuvatauluista kertoo tehtaan työmenetelmistä tervan ja tärpätin valmistuksessa. 18.9.2007.
68. Löytöjoki. Löytöjoki virtaa tärpättitehtaan eteläpuolella. Kuvattu idästä länteen. 18.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet:

- Kokko, Arvo* 1939. **Hallan ukko: piirteitä maanviljelijä J.A.Heikkisen elämästä ja elämäntyöstä.** Porvoo.
Nyman, Harri 1997. Hyrynsalmi Löytöjoki terva- ja tärpättitehdas, Teollisuushistoriallisen kohteen inventointi. Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto.
Turpeinen Oiva 1988. Väestö ja talous 1720 luvulta 1980 luvulle. **Hyrynsalmen historia.** Jyväskylä.

Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Saarijoki

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät - uittoväylät

Ajoitus: 1900-luku

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04

Koordinaatit: 7190200, 3575374, z 172 mpy

Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 13.735 km koilliseen.

Laajuus: Uittopadon rakenteita joessa.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Saarijoen uittopato sijaitsee Saarijärven aarnialueen eteläpäässä, joen pohjoisrannalla. Saarijoki saa alkunsa Saarijärven eteläkärjestä, ja se kulkee mutkitellen kohti etelä-lounasta laskien Löytöjokeen. Noin sata metriä padon eteläpuolella on joessa pieni koski.

Padon rakenteista on näkyvissä yksi noin metrin korkuinen puu sekä puolenkymmentä matalampaa, 10-20 cm veden pinnan yläpuolella olevaa ohutta hirttä. Näiden edessä - etelästä katsottuna - on vedessä lahonnut hirsi poikittain. Muita näkyviä rakenteita ei ole.

Rannalla, padon lounaispuolella, on muutamissa paikoissa kerätty puun rankoja kasoiksi. Kasat ovat seisleet paikoiltaan sangen pitkään pääteltynä niiden nykykunnosta. Varsinaisia tukkipuita ne eivät ole. Arvelisin, että nämä kasat ovat ajoilta, jolloin paikalla oli uittotoimintaa, ja että puut mahdollisesti olisi ajateltu uiton rakenteisiin.

Kohde tarkastettiin 13.10.2007 kirpeässä syyssäessä. Mukana tarkastusmatkalla olivat kengitysseppä Jussi Räihälä ja tutkija Laura Juntunen. Joelle saavuttiin Saarijärven itärannalla vastapäätä jääkäripirttiä sijaitsevalta nuotiopaikalta Metsähallituksen soutuveneellä. Joen sannot ovat erittäin kosteat aina uittopadon tienoille saakka, mutta hieman padon itäpuolella, kohdassa, jossa joki tekee jyrkän mutkan, alkaa kuivempi kangasmaasto. Täällä veneestä rantauduttiin. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ja retkitunnelma korkealla.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4422 04 ja 4421 06
Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

69. Saarijärven aarnialue Saarijoki. Patorakennelman jäännöksiä Saarijärvestä Löytöjokeen virtaavan Saarijoen varrelta. Vedestä nousee veistetty hirsi, jonka vieressä - kuvassa vasemmalla - erottuu ohuempien hirsien pätkiä kymmenkunta senttiä vedenpinnan yläpuolella. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 13.10.2007.

70. Saarijärven aarnialue Saarijoki. Patorakennelmaa Saarijoella. Paksumman veistetyin hirren oikealla puolella erottuu rivi pienempiä pystypuita. Kuvattu idästä länteen. 13.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Hyrynsalmi Saarijärven aarnialue Saarijoen eteläranta

Muinaisjäännöstyyppi: maarakenteet - kuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 04
Koordinaatit: 7190173, 3575388, z
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 13.710 km koilliseen.

Laaajuus:

Tutkimukset ja löydöt:

Kohdekuvaus:

Saarijoen etelärannan kuoppa sijaitsee Saarijärven aarnialueen eteläpäässä, joen etelärannalla, metsäisessä rinteessä, kolmisenkymmentä metriä uittopadon eteläpuolella. Saarijoki saa alkunsa Saarijärven eteläkärjestä, ja se kulkee mutkitellen kohti etelä-lounasta laskien Löytöjokeen. Noin sata metriä padon eteläpuolella on joessa pieni koski.

Rinteessä havaittu maakuoppa on kooltaan 3 x 1.5 metriä ja syvyydeltään puolesta metristä puoleentoista metriin. Syvyys vaihtelee sen mukaan, mihin kohtaan rinnettä kuopan reuna osuu. Vaikka kuoppa on täysin sammaloitunut, on se sangen teräväpiirteinen, ja siitä syystä tuskin pyyntikuoppa. Todennäköisemmin kuoppa on liittynyt paikalla harjoitettuun tukinuittoon. Välittömästi kuopan yläpuolella, metsäisellä tasanteella oli jälkiä nuotion pidosta. Nämä jäljet - palaneet kivet ja noki - olivat osin sammalen peitossa, mutta yleisvaikutelmaksi jäi, etteivät ne juuri sataa vuotta vanhempia voineet olla. Todennäköisesti kohdassa on ollut tukinuittajilla jossain vaiheessa leiri.

Kohde tarkastettiin 13.10.2007 kirpeässä syyssäässä. Mukana tarkastusmatkalla olivat kengitysseppä Jussi Räihälä ja tutkija Laura Juntunen. Joelle saavuttiin Saarijärven itärannalla vastapäätä jääkäripirttiä sijaitsevalta nuotiopaikalta Metsähallituksen soutuveneellä. Joen sannat ovat erittäin kosteat aina uittopadon tienoille saakka, mutta hieman padon itäpuolella, kohdassa, jossa joki tekee jyrkän mutkan, alkaa kuivempi kangasmaasto. Täällä veneestä rantauduttiin. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät ja retkitunnelma korkealla.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4422 04 ja 4421 06
Yleiskartta Saarijärven aarnialueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

71. Saarijärven aarnialue Saarijoen eteläranta. Maakuoppa Saarijoen tammen viereisellä kankaalla. Kuopassa seisoo tutkija Laura Juntunen. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 13.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

VORLOKKI, HYRYNSALMI

Kulttuuriperintöinventointien asianhallintanumero
4390/41/2007

Vorlokin Natura-alue, noin 650 hehtaaria vanhaa metsää, sijaitsee Hyrynsalmen kunnassa, reilu 10 kilometriä kirkolta luoteeseen. Se kuuluu vanhojen metsien suojeluohjelmaan, luonnonsuojelualue on perusteilla mutta asetusta vailla. Lähes välittömästi alueen pohjoispuolella on Ukko-Hallan laskettelukeskus espanjalaisine linnoineen. Latujen pohjat ja moottorikelkkareitit risteilevät alueella, mutta luontopolkuja on lähinnä vain aluetta dominoivan Pienen Tuomivaaran laella. Vorlokin eteläreunaa myötäilee Ukk-reitti.

Pieni Tuomivaara muodostaa keskeisen osan Vorlokin alueesta. Se kohoaa korkeimmillaan noin 350 mpy. Laskettelukeskuksen puolella rinne on jyrkkä, suojelualueella hieman loivempiirteinen. Alueen kaakkoispäässä sijaitsee Vortikan rotkorepeämä, joka jatkuu L-kirjaimen muotoisena noin 600 metrin matkan. Pohjoisosissaan se noudattelee suurin piirtein 250 metrin käyrää, mutta L:n alasakarassa se kulkee poikki korkeuskäyrien. Ilmeisesti kysymyksessä on maanjäristyksen aikoinaan kallioon halkaisema arpi. Rotko on useita kymmeniä metrejä syvä, ja sangen vaikuttava luonnonmuodostelma.

Rotkon reunoilla, erityisesti sen itäpuolella, on runsaasti kvartsi- ja kvartsiittipaljastumia, jotka siellä täällä ovat joko murskaantuneita tai murskattuja. Inventoinnin tuloksena epäilläänkin, että tämä vaikuttava ympäristö on vetänyt puoleensa ihmisiä esihistorian aikoina myös raaka-aineen hankintapaikkana.

Vorlokin eteläreunalla polveilee Lietejoki, johon alueen länsireunalla yhtyy luoteen suunnalta Syväjoki. Nämä joet ovat monin paikoin rannoiltaan kosteita niittyjä, joita

varmaankin on hyödynnetty niittykulttuurin piirissä. Jälkiä niittyladoista ei kuitenkaan inventoinnissa löytynyt.

Syväjoen itäpuolella, pääosin Vorlokin alueen ulkopuolella, kulkee vaikuttava harjujakso kaakko-luode -suuntaisena, kuten yleensäkin jääkauden loppuvaiheiden muovaamat harjut. Harjun rippeitä on hieman jäljellä Vorlokin lounaisreunassa, jossa on myös Suolilampien rannalle rakennettu vuokra-kämppeä. Kämppeiden itäpuolelta, notkelmasta, löytyi pyyntikuopaksi tulkittu kaivanto.

Vorlokin alueen keskellä, Suolilampien pohjoispuolella, sijaitsee perinnebiotooppialue, Kytömäen kaskimetsä. Se on mukana Ympäristökeskuksen luettelossa kainuulaisista, arvokkaista perinnemaisemista (Vainio, Autio, Leinonen, 2000). Ympäristön kuusivaltaisesta, kosteahkosta sekametsästä alue eroaa huomattavasti. Se kasvaa monin paikoin lehtipuita ja yleisilme on sangen risukkoinen. Kesän 2007 inventoinnin yhteydessä tarkastettiin myös erinäisiä perinnebiotooppialueita, joista juuri Kytömäen alue oli yksi. Täällä tosin tutkimuksissa vedettiin vesiperä, sillä aluskasvillisuudesta ja risukkoisuudesta johtuen voitiin todeta, että alueelta tuskin voidaan löytää mitään merkkejä ihmistoimin tuotetuista rakennelmista muutoin kuin sattuman kaupalla.

Vorlokin inventoinnin yhteydessä tarkastettiin muutamia kohteita varsinaisen alueen ulkopuolelta. Näistä Hyttisuon rautahytti sijaitsee vain parisataa metriä suojelualueen ulkopuolella. Kotitarveraudan valmistus on ollut ilmeisen yleistä Hyrynsalmella ainakin siitä asti, kun savolaisasutus alkoi vahvistua alueella 1600-luvulla. Hyttisuon rautahytin lisäksi rautahyttejä on kaivettu Hyryllä useampiakin, ja niistä saadut radiohiiliajoitukset asettuvat 1400-luvun lopulta 1800-luvun alkupuolelle. Vaikka luvuissa ovat mukana virhemarginaalit, avaa tämä varhainen historiallinen raudanvalmistus mielenkiintoisia näkökulmia savolaisasutuksen syntyvaiheisiin. (Kainuun maakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. 2007. Kainuun maakunta -kuntayhtymä.) Huolimatta siitä, että Hyttisuolla on kaivettu parinakin vuotena, ei kohde ole muinaisjäännösluettelossa merkitty kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

Toinen tarkastettu kohde on Lietejoen ja Syväjoen yhtymäkohdan tuntumassa, Vorlokin alueen eteläpuolella sijaitseva Lammaskosken kivikautinen asuinpaikka (1000006854). Kohdetta tarkastettaessa sieltä löytyi joitakin kvartsi-iskoksia.

Yleisinä retkeilijän havaintoina voitaisiin erityisesti mainita puusta rakennettu valtatie Vortikan kalliohalkeaman eteläpuolella, Lietejoen rannalla. Tämä puinen väylä jatkuu rannalla usean sadan metrin matkalla, ja se on nelisen metriä leveä. Ilmeisesti kyseessä on moottorikelkkareitin pohjaksi tehty silta. Rakennelma on häkellyttävä näky keskellä luonnon rauhaa. Opasteet alueelle ovat huonokuntoisia, jos niitä yleensäkin on. Laskettelukeskuksen puolella, Pienen Tuomivaaran laella olevat opastaulut ovat kokonaan kuluneet tunnistamattomiksi. Alueen eteläpäästä oli vaikeata löytää yleensäkin alueelle. Lumettomassa maisemassa synkkinä arpina näkyvät moottorikelkkareittien pohjat eivät myöskään ole maisemallisesti mitenkään kovin kauniita.

Lähteet:

Kainuun maakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset.

2007. Kainuun maakunta -kuntayhtymä.

Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat.**

Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut

147. Kajaani.

19. Hyrynsalmi Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - raudanvalmistuspaikat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 06

Koordinaatit: 7182762, 3558829, z 210 mpy

Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 14.499 km luoteeseen.

Laajuus: Vähintään 20x20 m koordinaattipisteen ympärillä. Suo rajaa muinaisjäännöksen N, E, ja S, jatkuminen länteen epävarmaa.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 1991, kaivaus
Oili Forsberg 2007, inventointi
Kohde on merkitty peruskartalle.

Kohdekuvaus:

Hyttisuon rautahytti sijaitsee Hyrynsalmen kunnan länsiosassa, Vorlokin suojelualueen luoteispuolella, vajaa parisataa metriä suojelualueen pohjoispuolella. Kohteen pohjoispuolinen Järvenpäänsuo rajoittuu pohjoisessa Syväjärveen, jonka kaakkoisrinteillä, suojelualueen pohjoispuolella sijaitsee Ukko-Hallan laskettelukeskus.

Rautahytin jäänteet ovat nelisnurkkainen kivirakennelma, jonka sivut ovat noin 1.3 metriä pitkät, kiviä on vähintään kolmessa kerroksessa maan pinnalla. Se on kumpareella, jota ympäröi etelässä, idässä ja pohjoisessa suo, ja joka jatkuu kankaana lännessä. Kangaskumpare on moreenipohjainen ja se kasvaa pääasiassa kuusta.

Muutaman metrin päässä hyttistä on kankaan laitaa rouhittu ilmeisesti kotitarvesoranotossa. Samalla on tuhottu jonkin verran kulttuurikerrosta, jossa sorakuopan profiilissa on runsaasti hiiltä, palaneita kiviä ja suuria rautakuonan kappaleita.

Kainuun museo on suorittanut kaivauksia hytin paikalla kahdena vuonna 1990-luvun alussa. Silloin paikalla todettiin raudansulatusuuni, hiilivarasto sekä kaksi malmikasaa. Kerptomuksen mukaan paikalla on myös ollut hiilimiilu, joka ilmeisesti on tuhottu soranotossa. Kaivauksissa ei paikalla todettu malmin esipolttopaikkaa tai alasinta. Samalla todetaan, että paikalta löytyi omituisen vähän kuonaa. Hytti on ollut nelikulmainen, hirsisalvoksin ympäröity, vähintään 80 cm korkea rakennelma. Se on ympäröity suurilla kivillä ja vuorattu pienemmällä kivillä sekä savella. Kivien ja salvoksen väli on ollut hiekalla täytetty. Hytin itäpuolella ollutta hiilialuetta reunustaneista hirsistä päätellen hiilillä on ollut jonkinlainen vaja suojanaan. (Arkeologia Suomessa 1990-1992.)

Kainuussa on tutkittu joitakin historiallisen ajan rautahyttejä. Hyrynsalmella rautaa on tehty ilmeisesti hyteissä erityisesti Kokkosuon ympäristössä sekä Luvankylällä, joista näitä jäänteitä tunnetaan runsaasti. Ainakin kolme hyrynsalmelaista rautahyttiä on tutkittu (Museovirasto 1982, 1983, Kainuun museo 1991), joista yksi juuri Syväjärven Hyttisuon hytti on. Tutkimusten yhteydessä saadut radiohiiliajoitukset ovat sangen mielenkiintoisia. Luvankylän Oinasahon rautahytin käyttöajaksi saatiin 1640-1800-luvun alku, Kokkojärven Akkosuon rautahytti puolestaan on ollut käytössä jo varhemmin, 1470-1640. Mihin asutushistorialli-

seen horisonttiin liittyy erityisesti varhaisempi raudanvalmistus, jää avoimeksi.

Kansanomainen raudanvalmistus lienee ollut sangen yleistä 1600-1700 -luvulle asti. Raaka-ainetta oli helposti saatavilla, ja vaikka raudan valmistamisessa tarvittiinkin tietoa ja taitoa, ei se silloisilla menetelmillä ollut mitenkään erityisen hankalaa. Menetelmät säilyivät ilmeisesti hyvin samanlaisina aina 1700-luvun lopulle, minkä jälkeen kotoinen raudanvalmistusperinne alkoi hiljalleen hävitä. Syynä tähän lienee ollut ainakin osittain Kainuussa tervanpolton yleistyminen. Tervakaupan myötä väki sai käteistä rahaa ja liikkui myös suuremmissa keskuksissa - pääasiassa Oulussa - missä rahalla voitiin ostaa valmiita rautaesineitä. (Oiva Turpeinen 1988:351-353.)

Raudanvalmistuksen alku on vaikeammin ajoitettavissa. Varhaisimmat raudan sulatusuunit Suomessa ajoittuvat viimeisille esikristillisille vuosisadoille. Muun muassa Kajaanin Äkäläniemessä on tutkittu tämän ikäinen raudan sulatusuuni. Varhaiset uunit olivat kuitenkin useimmiten yksinkertaisia laatikkouuneja, jollaisia tunnetaan runsaasti myös Vienasta ja Venäjän Karjalasta. Vaikuttaa siltä, että koko Suomen alueella kotoinen raudanvalmistus lähes loppui rautakauden loppupuolella. Käsitys voi perustua puutteellisesti tunnetun aineiston vääristymästä. Toisaalta on arveltu kaupan käynnin lisääntymisen raudalla johtaneen valmistuksen vähenemiseen. Joka tapauksessa historiallisella ajalla yleistyneet rautahytit kertovat huomattavasti teknisesti edistyneemmästä raudankäsittelystä kuin esihistorialliset, yksinkertaiset uunit.

Aluetta ei ole merkitty mitenkään maastoon, eikä sinne ole suojelualueelta myöskään opasteita. Se sijaitsee yksityisen omistamalla maalla. Kohde ei myöskään ole ollut muinaisjäännösrekisterissä. Ottaen huomioon Hyrynsalmen rautahytitutkimusten asutushistoriankin kannalta kiinnostavat radiohiiliajoitukset ei liene perusteltua jättää kohdetta muinaisjäännösrekisterin ulkopuolelle.

Kohde tarkastettiin 25.9.2007. Paikalle päädyttiin lähinnä siitä syystä, että Vorlokin alueen eteläpuolelta ei tahtonut millään löytyä reittiä alueelle, minkä vuoksi päätettiin lähestyä aluetta pohjoisesta käsin. Tämän kilometrien mittaisen ylimääräisen lenkin varrelle rautahytiti jäi. Sää oli suotuisa, ja havainnointimahdollisuudet hyvät.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3443 06 1:10 000
Yleiskartta Vorlokin sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

72. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo. Tutkittu rautahytti ennallistettuna kaivausten jälkeen. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 25.9.2007.
73. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo. Rautahytin ympäristö on kuivaa kangasta, jota ympäröi pohjoisessa Järvenpäänsuo ja etelässä Hyttisuo. Kuvattu lännestä itään. 25.9.2007.
74. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo. Rautahytin itäpuolinen kankaan reuna on tuhottu soranotossa. Kuopan profiilissa on runsaasti palaneita kiviä, kuonaa ja hiiliä. Kuvattu idästä länteen. 25.9.2007.
75. Vorlokki Syväjärvi Hyttisuo. Rautakuonaa Hyttisuolla. 25.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

(Rautakuonaa oli runsaasti joka puolella aluetta, mutta sitä ei otettu talteen.)

Lähteet:

Esa Suominen 6.1.1992. Tutkimusraportti kaivauksista Hyttisuolla, käsikirjoitus. Kainuun museo, kopio Museoviraston Arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

Arkeologia Suomessa 1990–1992. toim. Purhonen - Ranta - Ruonavaara. Museovirasto.

Kainuun maakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. 2007. Kainuun maakunta -kuntayhtymä.

Esa Suominen 1993. Raudanvalmistukseen liittyvät röykkiöt Kainuussa. **Lapinraunioita ja hiidenkiukaita.** Museovirasto, Arkeologian osasto. Julkaisu n:o 3.

Oiva Turpeinen 1988. Väestö ja talous 1720 luvulta 1980 luvulle. **Hyrynsalmen historia.** Jyväskylä.

20. Hyrynsalmi Vorlokki Vortikka

Muinaisjäännöstyyppi: raaka-aineen hankintapaikat - louhokset

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 09

Koordinaatit: 7180592, 3561331, z 250 ± 5 mpy

Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 11.403 km länsi-luoteeseen.

Laajuus: Kalliohalkeaman reuna koordinaat-
tipisteen molemmin puolin aina
halkeaman mutkaan saakka etelässä,
pohjoisessa noin sata metriä hal-
keamasta N.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi
Kvartsia paikalta ei kerätty tal-
teen.

Kohdekuvaus:
Vortikan kalliohalkeama sijaitsee Hyrynsalmen kunnan länsi-
osassa sijaitsevan Vorlokin suojelualan kaakkoisosassa.
Vorlokki sijaitsee Hyrynsalmen kirkolta noin 12 km länsi-
luoteeseen, alue rajoittuu pohjoisessa Syväjärveen ja Ukko-
Hallan laskettelukeskukseen.

Vortikka on L-kirjaimen muotoinen kalliorepeämä Pienen Tuo-
mivaaran etelärinteessä. Halkeaman yläosa noudattelee 255-
metrin käyrää, mutta sen alaosa kulkee poikki korkeuskäyri-
en aina 230-metrin käyrälle. Päätellen halkeaman suunnasta
on repeämä todennäköisesti seurausta maanjäristyksestä. Ta-
pahtuman ajoitus ei ole raportoijan tiedossa, mutta mainit-
takoon, että Ylä-Kainuussa on muuallakin, esimerkiksi Hos-
san alueella pitkiä, maanjäristysten halkomia kalliojako-
ja.

Kalliorepeämän koillis- ja kaakkoisreunalla on runsaasti
lohjennutta kalliopintaa. Kallioperässä on kvartsi- ja
kvartsiittijuonteita, joista osa on murskaantuneita, mah-
dollisesti murskattuja. Erityisesti parissa kohdassa näyt-
täisi kvartsipaljastumia isketyn tarkoituksella. Koordi-
naattien osoittamassa kohdassa tämä kvartsi on levällään
täysin halkeaman reunaa seuraavan polun ulkopuolella, eikä
se siten ole ainakaan ihmisaskelista murskaantunutta. Hal-
keaman mutkan kohdalla maassa on runsaasti kvartsi-iskosten
näköistä sälää ilman, että paikalla olisi paljastuneita
kvartsisuonia.

Halkeaman pohjoispäässä on ns. luonnonseita. Suurehko siir-
tolohkare lepää pienempien irtokivien päällä. Muutenkin ym-
päristössä on runsaasti suuria maakiviä ja siirtolohkarei-
ta. Ukk-reitti kulkee kauttaaltaan halkeaman itäreunaa, ja
halkeaman mutkan kohdalla on rakennettu tauko- ja tuliste-
lupaikka.

Kohde tarkastettiin 26.9.2007 utuisessa syyssäässä. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät. Paikalla vietettiin huomattava tovi, sillä kohteen luonteesta haluttiin saada jonkinlainen perusteltu käsitys. Kvartsinsälän alkuperäistä syntytapaa yritettiin hahmottaa maastossa kiinnittäen erityisesti huomiota seikkoihin, joiden perusteella voitaisiin ajatella ihmisen tarkoituksellisesti iskeneen materiaalia kalliosta. Argumenttina kohteen luonteelle esihistoriallisena louhoksena pidettiin sitä, että kvartsi-iskoksia löytyi myös kulkuväylän ulkopuolelta kohdista, joissa kvartsipaljastumia ei ollut lähistöllä.

Halkeama on erikoinen luonnonmuodostelma, joka on varmasti kautta aikojen herättänyt ihmisen mielenkiinnon. Paikalta on mahdollisesti louhittu kvartsia ja kvartsiittia jossain esihistorian vaiheessa pientyökalujen tarveaineeksi.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3443 09 1:10 000

Yleiskartta Vorlokin alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

77. Vorlokki Vortikka. Vortikan kalliohalkeama Pienen Tuomivaaran kaakoisrinteellä on vaikuttava ilmentys. Se lienee syntynyt maanjäristyksen seurauksena. Kuvattu 26.9.2007.

78. Vorlokki Vortikka. Vortikan kalliohalkeama Pienen Tuomivaaran kaakoisrinteellä on vaikuttava ilmentys. Se lienee syntynyt maanjäristyksen seurauksena. Kuvattu 26.9.2007.

79. Vorlokki Vortikka. Vortikan kallioilla on runsaasti kvartsisuonia, joista on joko murskaantunut tai tietoisesti isketty kvartsia. Kuvattu 26.9.2007.

80. Vorlokki Vortikka. Paikoitellen kvartsipaljastumat näyttivät sellaisilta, että todennäköisesti niistä oli isketty iskukiven avulla isompia lohkareita. Kuvattu 26.9.2007.

81. Vorlokki Vortikka. Paikalla on järissyt todennäköisesti jossain vaiheessa, sillä suuria irtolohkareita on pitkin halkeaman reunustoja. Tämä siirtolohkare lepää pikkukivien päällä, aivan kalliohalkeaman läheisyydessä. Kuvattu 26.9.2007.

83. Vorlokki. Hirvi ihmettelee inventointia Vorlokin alueen eteläpuolella, Lietejoen etelärannalla. Kuvattu 25.9.2007.

Löydöt: ei talteen otettuja löytöjä

21. Hyrynsalmi Vorlokki Suolilammit

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 09
Koordinaatit: 7180168, 3560000, z 192.5 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 12.497 km länsi-luoteeseen.
Laajuus: Koordinaattipisteen ympärillä 3x1.5 metrin laajuinen kuoppa, jonka itäreunalla vallia.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Suolilammit sijaitsevat Hyrynsalmen kunnan länsiosassa sijaitsevan Vorlokin suojelualueen eteläosassa. Vorlokki sijaitsee Hyrynsalmen kirkolta noin 12 km länsiluoteeseen, alue rajoittuu pohjoisessa Syväjärveen ja Ukko-Hallan laskekettelukeskukseen. Suolilampien pohjoispuolella on muutamia Metsähallituksen varauskämppejä, joiden itäpuolisella harjanteella, sen alarinteessä, on yksittäinen pyyntikuoppa.

Pyyntikuoppa on pitkittäin harjanteen alarinteessä ja se on noin 3 x 1.5 metriä kooltaan. Kuopan syvyys on noin 30-40 cm. Kuopan alareunassa, idän puolella, on selkeä, 20-30 cm korkea reunavalli. Kuopan pohjoispäässä on sammalen alla kanto, mikä hieman sotkee yleisvaikutelmaa. Matkaa kämpille on viitisenkymmentä metriä.

Pyyntikuoppa löytyi inventoinnin yhteydessä 26.9.2007. Inventointiolot olivat mainiot, syysaurinko paistoi vielä suhteellisen lämpimästi. Lampien ympäristöä kierrettiin enemmänkin juuri pyyntikuoppien toivossa, mutta muita selkeitä merkkejä ei maastossa havaittu.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3443 09 1:10 000
Yleiskartta Vorlokin alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

82. Vorlokki Suolilammit. Pyyntikuoppa Suolilampien pohjoispuolisen harjanteen alarinteessä, lähellä vuokrakämppeä. Kuvattu lännestä itään. 26.9.2007.

Löydöt: ei löytöjä

22. Hyrynsalmi Lammaskoski 100006854

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 05
Koordinaatit: 7178724, 3559933, z 190 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 12.285 km länsi-luoteeseen.
Laajuus: Löydöt suppealta alalta koordinaattipisteen ympäriltä. Topografian perusteella paikka tosin voi olla laajempikin.

Tutkimukset ja löydöt: Esa Suominen 2006, tarkastus
KM 36458, kvartssia
Oili Forsberg 2007, inventointi
KM 36996, kvartssia

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Hyrynsalmen kunnan länsiosassa sijaitsevan Vorlokin suojelun alueen eteläpuolella, Emäjokeen laskevan Lietejoen Lammaskosken koillispuolella, joen pohjoisrannalla. Lietejoen niskalta Lietejärveltä on matkaa kohteelle 2.6 km.

Lammaskosken rannat ovat kuivaa hiekkaista mäntykangasta, joka kohoaa yli viisi metriä joen pinnan yläpuolelle välittömästi jokirannassa. Asuinpaikka sijaitsee kankaan itäpäässä, kohdassa, jonka pohjoispuolella maasto laskee ja muuttuu soiseksi. Alueelle johtaa ajoura, joka kankaan päässä haarautuu kahtia. Asuinpaikkalöytöjä on tavattu eteläisemmän tienhaaran päästä, tien pinnalta hiekasta.

Kesän 2007 löydöt, joitakin kvartsi-iskoksia, on poimittu suppealta alalta noin kymmenen metrin säteeltä koordinaattipisteen ympäriltä. Kohde tarkastettiin Vorlokin alueen inventoinnin yhteydessä 25.9.2007 kauniissa syyssäässä. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät. Kohde ei ainakaan näillä näkymin vaikuta erityisen runsaslöytöiseltä, mutta suuri osa Lammaskosken pohjoispuolista kangasta on metsän peitossa, joten havainnointimahdollisuudet alueella ovat rajalliset.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3443 05 1:10 000

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: KM 36996, kvartsi-iskoksia

SÄYNÄJÄSUON SOIDENSUOJELUALUE

Kulttuuriperintöinventointien asianhallintanumero

4388/41/2007

Säynäjäsuo soidensuojelualue, noin 1350 hehtaaria lähes yksinomaan suota, sijaitsee Suomussalmen kunnan eteläosassa, reilu neljä kilometriä Kajaani - Kuusamo - tien itäpuolella, Parvajärven eteläpuolella. Alueen keskellä on noin kilometrin laajuinen, suorantainen Säynäjäjärvi. Aivan suojelualan luoteisnurkassa on kappale Pienivaaran rinnettä, muuten varsinainen soidensuojelualue on suota.

Säynäjäsuo alue on hieman repaleisen muotoinen, sillä siitä on rajattu pois alueen eteläpäästä Syväjärvi sekä sen itäpuolinen kangas ja länsipuolinen harju. Syväjärven pohjoisrannalle vie luontopolku pohjoisesta halki soiden. Polku jatkuu Syväjärvensärkkää pitkin aina Särkkäjärven laajoille hiekkakuopille asti. Syväjärven rannalla on kota ja nuotiopaikka. Alueen inventoinnissa aluerajaukseen suhtaututtiinkin väljästi, koskapa Metsähallituksella on retkeilyvarustelua alueella, joka on suojelualan välittömässä läheisyydessä.

Alueella on useita pyyntikuoppia sekä tervahautoja. Erityisesti Syväjärvensärkän notkelmassa oleva kuoppajärjestelmä, joka käsittää ainakin kahdeksan erillistä pyyntikuoppaa, on näytävä kokonaisuus. Osa kuopista on aivan aluetta halkovan polun varressa, ja helposti löydettävissä. Muut pyyntikuoppakohteet olivat hieman epämääräisempiä, Syväjärven länsipuolen mahdollinen pyyntikuoppa on merkitty kertomukseen varauksin.

Syväjärvenkankaalta löytyi - oletusten mukaan - pari tervahautaa. Näistä Syväjärven kodan koillispuolella sijaitseva

tervahauta on harvinaisen näyttävä. Se erottuu maastossa myös selkeästi, sillä puusto alueella on täysikasvuista, ja aluskasvillisuus on matalaa. Kotapaikalla leiriytyvien iloksi voisi tervahaudalle ajatella opastaulua, jossa kerrottaisiin kainuulaisesta tervanpoltosta. Ilmeisesti myös alueen läheisyys asutukseen lisää sen virkistyskäyttöä. Toinen tervahaudoista on pienempi, ja se sijaitsee Syväjärvensärkän länsilaidalla, suon reunassa.

23. Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärvensärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat

Ajoitus: esihistoriallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 8

Peruskartta: 4421 12

Koordinaatit: 7189550, 3598065, z 195 - 200 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 13.002 km etelä-kaakkoon.

Laajuus: kuoppa 1, 7189.550, 3598.065

kuoppa 2, 7189.541, 3598.077

kuoppa 3, 7189.519, 3598.104

kuoppa 4, 7189.527, 3598.072

kuoppa 5, 7189.620, 3598.075

kuoppa 6, 7189.527, 3597.996

kuoppa 7, 7189.505, 3597.965

kuoppa 8, 7189.492, 3597.969

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Syväjärvensärkän pyyntikuoppajärjestelmä sijaitsee Säynäjäsuo soidensuojelualueen eteläpäässä, Syväjärven ja Särkkäjärven välisellä harjujaksolla. Syväjärven itäpuolelta kohden etelää kulkeva harju jakautuu kahtia järven lounaispään tasalla muodostaen jyrkän notkelman harjujaksioon. Pyyntikuopat sijaitsevat tämän notkelman pohjalla ja pohjoisemman harjuosuuden etelärinteillä. Notkelman molemmiin puolin on suota, reilu 500 metriä länteen pyyntikuoppajärjestelmästä kohoaa Säynäjävaara. Ämmänsaaren kyläkeskus jää kohteen luoteispuolelle vajaan 13 kilometrin päähän.

Pyyntikuopat sijaitsevat ideaalissa paikassa notkelmassa, mutta vielä särkän puolella soistuneen alueen etelä- ja pohjoispuolilla. Maaperä kuoppien alueella on pääasiassa kuivaa tai hieman kosteaa hiekkapohjaista kangasta, jossa notkelman alueella kasvaa sekametsää.

Kuoppa 1 on halkaisijaltaan noin kolmemetrinen ja puoli metriä syvä. Mahdollisia reunavalleja on hieman vaikea erottaa loivasti kumpuilevassa maastossa. Kuopan eteläreunalla valli vaikuttaa vain noin 10 cm korkealta ja metrin levyiseltä, muualla valli on hieman korkeampi. Seuraava kuoppa (2) on vajaan kymmenen metrin päässä tästä notkelman eteläreunalla sijaitsevasta kuopasta.

Kuoppa 2 on pitkänomainen ja soikea, 3.5 x 2.5 metriä ja noin 70 cm syvä. Reunavallit ovat noin puolitoista metriä leveät ja korkeimmillaan 20-30 cm. Polku kulkee aivan kuopan reunalla.

Kuoppa 3 sijaitsee joitakin kymmeniä metrejä edellisten kaakkoispuolella, hieman niitä korkeammalla maastonkohdalla. Kuoppa on laakea, 2.5 x 1.5 metrinen, syvimmilläänkin vain noin 30 cm. Siinä ei ole selkeitä reunavalleja, ja se on muutenkin edellisiä pyyntikuoppia epäselvempi osittain kosteamman alustan ja suopursu-mustikkavaltaisen aluskasvillisuuden peittäessä sitä. Sijainti kuopalla törmän alarinteessä kyllä on hyvä.

Kuoppa 4 jää toisen ja kolmannen pyyntikuopan väliin. Se on aivan laskevan törmän alapuolella ja hyvin pieni. Sen halkaisija on vain vähän toista metriä, mutta se on noin metrin syvyinen. Sijaintinsa puolesta kuoppa hyvinkin soveltuisi pyyntikuopaksi, mutta nykymitat ovat pienet.

Kuoppa 5 on kauimpana pohjoisessa koko kuopparyhmästä ja lisäksi hieman erillään muista. Se on harjujakson pohjoisemman osan kaakkoisreunalla, tasanteella, josta muutaman metrin päässä maasto laskee suohon. Kuoppa on komea pyyntikuoppa, 3x2 metrinen ja puoli metriä syvä. Kuopan koillisreunalla erottuu vallia, joka on parikymmentä senttiä korkea. Valli on muutoin hieman epämääräinen ja suhteellisen leveältä vaikuttava. Sitä ei oikein voi erottaa kuopan lounaispäässä. Polku kulkee aivan kuopan vierestä.

Kuoppa 6 on laakea, hieman epäselvä kuoppa pohjoisemman harjujakson eteläpäässä. Se on mitoiltaan 2.5 x 1.5 metriä

ja 40 cm syvä. Suon puolella, etelässä, erottuu pari kymmentä senttiä korkea valli.

Kuoppa 7 sijaitsee joitakin kymmeniä metrejä lounaaseen edelliseltä. Se on pitkänomainen, 2.5 x 1.5 metrinen ja 80 cm syvä.

Kuoppa 8 on vain muutaman metrin päässä edellisestä ja kohdassa, jossa harju kumpuilee. Kuoppia on täällä hieman vaikea hahmottaa maaston muodoista johtuen. Tämä kuoppa on halkaisijaltaan noin 2.5 metrinen, pyöreähkö ja 60 cm syvä. Polku kulkee kuoppien 7 ja 8 itäpuolelta.

Ensimmäisen kerran alueella käytiin 28.6.2007, jolloin löytyivät kaksi ensimmäistä pyyntikuoppaa. Loput kuopat löytyivät alueen inventoinnissa 5.-9.7.2007. Havainnointiolosuhteet vaihtelivat luonnollisesti eri päivinä, mutta erityisesti läntisimmät kuopat olivat suhteellisen helposti hahmottuvia otollisen maastonkohdan vuoksi. Kuopat 6, 7 ja 8 sijaitsevat puolestaan kumpuilevammassa maastossa, jossa harjun rinteillä on erilaisia painaumuksia ja suppia jääkauden prosessien seurauksena, ja niiden määrittely oli siten hankalampaa.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta pyyntikuoppajärjestelmästä
1:4000

Ote peruskartasta 4421 12 1:10 000

Yleiskartta Säynäjäsuon soidensuojelun alueen sijainnista
1:100 000

Valokuvat:

85. Säynäjäsuon Syväjärvensärkkä. Syväjärvensärkkän pyyntikuoppajärjestelmän kuopista suurin osa sijaitsee särkkäjonon keskellä olevan notkelman pohjoisemman osan alarinteessä. Kuvattu pohjoisesta etelään. 28.6.2007.

86. Säynäjäsuon Syväjärvensärkkä. Pyyntikuoppa 1. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 5.7.2007.

87. Säynäjäsuon Syväjärvensärkkä. Pyyntikuoppa 2. Kuvattu lounaasta koilliseen. 5.7.2007.

88. Säynäjäsuon Syväjärvensärkkä. Pyyntikuoppa 5. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 5.7.2007.

Löydöt: ei löytöjä

24. Suomussalmi Säynäjäsuon Ruunasärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyynti-
kuopat
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 2

Peruskartta: 4421 12
Koordinaatit: 7188634, 3597864, z 215-220 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 13.810 km etelä- kaakkoon.
Laajuus: Kuoppa 1: 7188634, 3597864
Kuoppa 2: 7188637, 3597858

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Ruunasärkän vaatimattomat pyyntikuopat sijaitsevat Vuokki-
järven länsipuolisen Säynäjäsuon soidensuojelualueen etelä-
puolella, Särkkäjärven pohjoispuolisen harjun etelärinteel-
lä. Särkkäjärven itäpäässä on suuria hiekanottoalueita, it-
se järvi sijaitsee nelisen kilometriä länteen Vuokkijärves-
tä.

Kuopista ensimmäinen on suorakaiteen muotoinen, 3 x 1.5 m.
Kuopan syvyys on 60 cm. Kuopan itäreunalla on korkeahko
valli, lännen puolella rinne nousee. Toinen kuopista on
pienempi, halkaisijaltaan vain noin 1.5 metriä. Se on pyö-
reä ja valliton. Kuopan syvyys on noin 40 cm. Kuoppien vä-
linen etäisyys toisistaan on vajaat kymmenen metriä.

Kuoppien sijainti harjun alarinteessä on tavallaan otolli-
nen, vaikka mitään notkelmaa ei paikalla olekaan. Etelässä,
vajaan 50 metrin päässä, on Särkkäjärvi ja pohjoisessa ko-
hoaa Ruunasärkkä sangen jyrkkänä.

Kohde löytyi 9.7.2007 Säynäjäsuon inventoinnin yhteydessä.
Havainnointiolosuhteet olivat kohtuulliset sateesta huoli-
matta.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4421 12 1:10 000
Yleiskartta Säynäjäsuon soidensuojelualueen sijainnista
1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

25. Suomussalmi Säynäjäsuo Syvänjärvenkangas

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 12
Koordinaatit: 7190284, 3598013, 195 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 12.245 km etelä- kaakkoon.
Laajuus: Tervahauta on koordinaattipisteessä halkaisijaltaan 20 metriä, ulkosyrjää kiertää kapea kaivanto. Juoksutusura, joka suuntautuu lounaaseen on viitisen metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Säynäjäsuo soidensuojelun alueen keskellä, Syvänjärven rannasta noin 80 metriä pohjoiseen ja vajaan kilometrin Säynäjärveltä kaakkoon. Merkitty retkeilyreitti Syvänjärven rannalle kulkee tervahaudan länsipuolelta. Rannalle, noin 120 metrin päähän tervahaudasta, on rakennettu Metsähallituksen ylläpitämä nuotiopaikka varustuksineen.

Tervahauta on suuri, halkaisijaltaan 20 metrinen, selkeästi maastossa erottuva rakennelma. Poikkeuksellista tervahaudassa on se, että sen vallien ulkosyrjillä on runsaasti isoja maakiviä, jotka näyttäisivät kuuluvan vallin rakenteisiin. Kiviä on ilmeisesti raivattu pois haudan keski-osista reunoille.

Tervahauta on laakea, eikä sen keskus ole juurikaan maanpinnan tasoa matalammalla. Vallit ovat 4-5 metriä leveät, ja niiden korkeus vaihtelee 30-80 cm välillä. Juoksutusuraa suuntautuu lounaaseen, maaston muotoja noudatellen. Se on noin viisi metriä pitkä, syvimmillään lähes 1.8 metriä syvä.

Maasto alueella on kumpuilevaa mäntyvaltaista kangasta. Täysi-ikäisiä mäntyjä kasvaa kaikkialla tervahaudan alueella. Maanpinta on sammal-puolukka-kanerva -kasvillisuuden peittämää.

Kohde tarkastettiin 10.10.2007 kauniissa ja kirpeässä syys-säässä. Tervahauta on näyttävä ja selvästi hahmottuva. Koska Metsähallituksen nuotiopaikka varusteluineen sijaitsee myös aivan vieressä ja opastettu retkipolku johtaa Syväjärven rantaan, voisi tervahautaa ajatella hoidon piiriin. Varsinaista raivausta kohde ei ehkä kaipaa, sillä rakenne on näkyvillä hyvin puustosta huolimattakin. Ehkä paremminkin voitaisiin ajatella paikalle opastaulua, jossa kerrottaisiin kainuulaisen tervanpolton historiasta ja menetelmistä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4421 12 1:10 000

Yleiskartta Säynäjäsuo soidensuojelualueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

89. Säynäjäsuo Syväjärvenkangas. Tervahauta Syväjärven rannalla, lähellä nuotiopaikkaa. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 10.10.2007.

90. Säynäjäsuo Syväjärvenkangas. Tervahaudan komea juoksutusura kuvattu lounaasta koilliseen. 10.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

26. Suomussalmi Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 1

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 12

Koordinaatit: 7190004, 3597687, z 200 mpy

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 12.474 km etelä-kaakkoon.

Laajuus: Tervahauta on koordinaattipisteessä noin 10 metrin halkaisijaltaan, ulkosyrjällä juoksee kapea kaivanto. Ei juoksutusuraa.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Lyhyt kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee keskellä Säynäjäsuon soidensuojelualu-
etta, Syväjärven länsipuolisen harjun läntisellä alarin-
teellä, viitisenkymmentä metriä suon reunasta itään. Harju
kohoo sangen jyrkkänä tervahaudan itäpuolella. Maasto alu-
eella on kuivahkoa, mäntyvaltaista kangasta ja metsä van-
haa.

Tervahaudan tienoilla maasto harjun rinteillä on kumpuile-
vaa. Haudan kohdalla maaperä on hyvin hiekkainen ja hauta
on hyvin selvärajainen. Se on halkaisijaltaan noin 10 met-
riä, ja sen keskiosa on syvä, 20-30 cm maanpinnan tason
alapuolella. Vallit ovat selvärajaiset, kolmisen metriä le-
veät ja 50 cm korkeat. Tervahaudan ulkoreunaa kiertää 30-40
cm syvä kaivanto. Vallin ulkoreunalla on useita ketunpesiä,
joissa näkyy runsaasti hiiliä.

Tervahaudassa ei erotu selvää juoksutusuraa. Voi olla, että
yksi ketunpesistä on tehty hyvin vaatimattoman uran paikal-
le, minkä vuoksi kohta ei oikein hahmotu maastossa. Toi-
saalta voi myös olla, että kyseessä on tervahauta, jossa
valmis terva on kerätty haudan keskelle.

Kohde tarkastettiin 10.10.2007 kauniissa ja kirpeässä syys-
säässä, havainnointiolosuhteet olivat hyvät. Maata viistävä
aurinko sitä vastoin vaikeutti kuvaamista.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4421 12 1:10 000

Yleiskartta Säynäjäsuon soidensuojelualueen sijainnis-
ta 1:100 000

Valokuvat:

91. Säynäjäsuon Syväjärven länsipuoli 1. Tervahauta hiekkaisella tasan-
teella, rinteiden reunassa. Tervahaudassa ei erotu selvää juoksutusuraa,
sitä vastoin sen vallissa on useita ketunpesiä. Kuvattu idästä länteen.
10.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Säynäjäsuon Syväjärven länsipuoli 2

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyynti-
kuopat?
Ajoitus: ajoittamaton
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4421 12
Koordinaatit: 7189937, 3597841, z 210 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 12.617 km etelä-kaakkoon.
Laajuus: 4 x 2 metrin suuruinen kuoppa
koordinaattipisteessä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Mahdollinen pyyntikuoppa sijaitsee Suomussalmen kunnan ete-
läosassa, Säynäjäsuon soidensuojelualueen keskellä sijait-
sevilla Syväjärvensärkällä, sen länsireunan ylärinteessä,
vajaa 300 metriä linnuntietä Syväjärven kodalta lounaaseen.
Harju laskee tällä kohden suhteellisen jyrkästi länteen ja
suohon, jonka länsipuolella kohoaa Säynäjävaara.

Mahdollinen pyyntikuoppa on 4 x 2 metrin laajuinen ja se on
pitkittäin harjun suuntaisesti. Kuoppa sijaitsee kohdassa,
jossa rinne loivenee huomattavasti. Se on syvyydeltään kuu-
tisenkymmentä senttiä. Siinä ei voi havaita selviä vallejia.
Muotonsa puolesta se hyvinkin voisi olla pyyntikuoppa, sen
sijainti suhteellisen korkealla rinteellä kuitenkin arve-
luttaa. Lisäksi harjun rinteillä oli runsaasti mitä erilai-
simpia luonnon muovaamia notkemia ja painanteita, joten
tätä kuoppaa ei uskalla kylmiltään väittää varmaksi pyynti-
kuopaksi.

Kohde tarkastettiin 10.10.2007. Sää oli kaunis, mutta vaa-
katasossa paistava aurinko vaikeutti kuvaamista. Muuten ha-
vainnointiolot olivat hyvät.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4421 12 1:10 000
Yleiskartta Säynäjäsuon soidensuojelualueen sijainnista
1:100 000

Valokuvat:

92. Säynäjäsuo Syväjärven länsipuoli 2. Mahdollinen pyyntikuoppa Syvä-
järven länsipuolisella harjulla, sen länsirinteessä. Kuvattu pohjoises-
ta etelään. 10.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

INVENTOIDUT PERINNEBIOTOOPPIALUEET

Kulttuuriperintöinventointien asianshallintanumero
4392/41/2007

Inventoinnin yhteydessä käytiin tarkastamassa Kalevalapuis-
ton sekä Saarijärven aarnialueen, Vorlokin, Hepokönkään ja
Säynjäsuon alueiden lisäksi erinäisiä Metsähallituksen
omistuksessa olevia perinnebiotooppialueita. Nämä alueet
sijaitsevat eri puolilla Ylä-Kainuun kuntia.

Suomussalmella käytiin Hossan Puukkojärven niityllä, Sydän-
maanaron eteläpuoleisella Alangon niityllä, Losonvaaralla
sekä Peranganjokivarren Metsähallituksen omistuksessa ole-
valla niittyosuudella. Hyrynsalmella inventoitiin Raiskion
Rutjun niittyä valtion maiden osalta, sekä Nutilan taloau-
tion niitty. Lisäksi Vorlokin alueen sisällä sijaitseva Ky-
tömäen kaskimetsäalue kuului inventoitaviin perinnebiotoop-
peihin. Tämä alue on käsitelty Vorlokin yhteydessä. Puolan-
galla käytiin entistetyllä Tiaisen torpalla, mutta varsi-
naiseen inventointiin ei täällä ollut tarvetta, sillä tor-
pan tutkimukset on julkaistu Metsähallituksen sarjassa
(Tervonen, Päivi 2001. Tiaisen kruununmetsätorpasta Alan-
teen tilaksi. Metsähallitus. Metsähallituksen luonnonsuoje-
lujulkaisuja Sarja A No 132.) Puolangalla varsinaisesti in-
ventoitiin Hallavaaran niittyalue.

Perinnemaisemat on määritetty Suomen ympäristökeskuksen Pe-
rinnemaisemaprojektin valtakunnallisessa loppuraportissa
(Vainio, Kekäläinen, Alanen ja Pykälä 2001. Suomen perinne-
biotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppu-
raportti. Suomen ympäristökeskus. Helsinki) alkutuotannon
tai muiden varhaisten elinkeinojen ja niihin liittyvien
toimintojen muovaamiksi maisematyypeiksi. Perinnemaisemat
voidaan jakaa rakennettuihin perinnemaisemiin sekä perinne-
biotooppeihin. Näistä jälkimmäiset ovat lähinnä niitto- ja
laiduntalouden muovaamia luontotyyppisiä sekä kaskimetsiä.

Metsähallituksen hallussa olevia perinnemaisema-alueita on
noin 23km². Vain osa niistä on hoidon piirissä. Perinne-

biotooppialueiden inventoinnin tarkoituksena oli tarkentaa tietoja alueiden kulttuuriperinnöstä, ja samalla nostaa esille alueiden mahdollisia lisäarvoja suojelun ja hoidon tarpeisiin.

Lähteet:

Tervonen, Päivi 2001. **Tiaisen kruununmetsätorpasta Alanteen tilaksi**. Metsähallitus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 132.

Vainio, Kekäläinen, Alanen ja Pykälä 2001. **Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti**. Suomen ympäristökeskus. Helsinki.

Suomussalmi Alangon niitty

Alangon niitty sijaitsee Kalevalapuistoon kuuluvan Sydänmaanaron eteläpuolella, Syrjävaaran länsipuolella. Suomussalmen historia (Turpeinen 1992) ei tunne paikalta taloa, mutta avoimella niittyalueella on jälkiä ainakin tilapäisemmästä paikalla viipymisestä.

Niittyaluetta on aikanaan raivattu, peltoraunioita on alueen reunoilla useita. Lisäksi niitty on ainakin osittain ollut aidattu. Rakennuksenjäänteistä päätellen paikalla ei ilmeisesti ole ollut taloa, vaan tilapäisempi tukikohta niittysaunoineen. Jätteistä päätellen paikalla on toimittu 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla, mutta vielä kesällä 2007 on pienellä peltotilkulla viljelty turnipsia. Niityn reunassa on metsästystorni.

Lähteet:

Turpeinen, Oiva 1992. Suomussalmi 1500-luvulta 1900-luvulle. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

Suomussalmi Alangon niitty

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - yöpymispaikat

ei kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4424 02
Koordinaatit: 7208545, 3607984, z 242.5 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
 kosta 14.496 km itä-koilliseen.
Laajuus: niittysauna, 7208.545, 3607.984
 (kohteen koordinaatit)

rakennuksen perusta, 7208.616,
 3607.960
 rakennuksen perusta, 7208.583,
 3607.989
 aitaa, välillä 7208.470, 3607.996
 - 7208.484, 3607.952
 peltoraunio, 7208.556, 3608.003
 peltoraunio, 7208.474, 3607.978
 peltoraunio, 7208.473, 3607.958

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Alangon niitty sijaitsee Suomussalmen kunnan keskiosissa, kirkonkylältä Juntusrantaan vievän tien 843 länsipuolella, Sydänmaanaron suojelun alueen eteläpäässä, Syrjävaarasta puolitoista kilometriä länteen. Alue on perinnebiotoopiksi merkittävä vanhaa niittyä tai pihapiiriä.

Alangon niityn alue on noin 0.8 hehtaarin suuruinen aukea keskellä metsää. Alueella on kolmen rakennuksen pohjat, joista yksi on tulkittu saunaksi. Lisäksi alueen eteläpäässä on jäänteitä aidasta. Aidan tuntumassa on kaksi peltorauniota, kolmas peltoraunio sijaitsee saunan koillispuolella (katso yksityiskohtakartta ohessa).

Niittysauna (7208545, 3607984) on ollut hirsistä salvottu, noin 4 x 4 metrin suuruinen rakennus. Siitä on jäljellä muutama tukeva hirsikerta. Maassa on lahonneena laudoitusta, jossa on rautanauvoja. Kiuas on sijainnut oviaukon vieressä, rakennuksen itäseinällä. Raunioissa on jäljellä uuninpeltiä, myös peltisiä putkia. Jätteen joukossa ei ole modernin näköistä roskaa kuten muovia. Rakennus lienee peräisin 1900-luvun ensimmäiseltä puoliskolta.

Toinen, huonommin säilynyt rakennuksen pohja (7208616, 3607960) sijaitsee alueen pohjoisosassa, metsikön reunalla. Rakennuksen yhdellä sivulla on jäljellä kiveystä, toisella sivulla maatuneita hirsiä. Koska rakennelma on hyvin rauennut, on sen alkuperäisestä koosta vaikea saada varmuutta, mutta se vaikuttaa hyvin pieneltä, noin 3.5 x 3.5 metrin suuruiselta. Rakennuksessa ei ilmeisesti ole ollut kiuasta. Rakennuksen sisällä on jätekanava, jossa on peltiromua, vanhoja lasipulloja sekä liikuttavia, ilmeisesti suutarin tekemiä lasten kenkiä. Kyseessä voivat olla ladon jäännökset.

Kolmas rakennuksen pohja (7208583, 3607989) on vaikeimmin tunnistettavissa, sillä sen päällä kasvaa tiheä kuusikko. Se vaikuttaa suorakaiteenmuotoiselta, 4 x 2 metrin suuruiselta, jonka seinämät erottuvat korkeana maavallina. Valli on noin metrin levyinen ja sen korkeus vaihtelee 30 - 80 cm välillä. Valli on sammalen peitossa, mutta pohjoispäädyssä näkyy kiveystä. Rakennelman funktio on epäselvä.

Aluetta on selvästi raivattu, sillä peltoraunioita löytyi alueen reunoilta etsimättäkin ainakin kolme. Lisäksi niitty on ainakin osittain ollut aidattu. Rakennuksenjäänteistä päätellen paikalla ei ilmeisesti ole ollut taloa, vaan tilapäisempi tukikohta niittysaunoineen. Hämmästyttävän avoin alue kuitenkin edelleen on.

Kohde tarkastettiin 12.10.2007 aurinkoisessa syyssäässä. Havainnointiolosuhteet olivat hyvät. Ainoastaan alueen keskellä sijainneen rakennuksen raunioiden (7208583, 3607989) havainnointi oli vaikeaa paikalla kasvavan tiheän kuusikon vuoksi. Niittyalueen luoteisnurkassa oli pieni, noin 80 x 50 metrin laajuinen pelto, jolla oli kuluneen kesän aikana viljelty turnipsia, joka ilmeisesti suurimmalta osin oli jäänyt nostamatta. Epäselvää on, kenelle tämä pieni viljely oikein kuuluu. Niittyaukean koillisreunassa on metsästystorni.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta niittyalueesta 1:4000

Ote peruskartasta 4424 02 1:10 000

Yleiskartta Alangonniityn sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

93. Alangon niitty. Alangon niitty on avoin, pääosin heinää kasvava aukio, jonka reunoilla on usean rakennuksen jäännöksiä sekä peltoraunioita. Kuvassa takavasemmalla olevan metsän siimeksessä on jäljellä pieni pätkä aita. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 12.10.2007.

94. Alangon niitty. Alangon niityn keskellä kasvavan kuusikon sisällä voitiin erottaa jätteitä jostakin rakennelmasta. Puusto oli kuitenkin niin tiheää, ettei tarkempaa selvyyttä rakennuksen luonteesta voitu saada. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 12.10.2007.
95. Alangon niitty. Niityn pohjoisosassa, aivan metsän rajassa, oli jätteitä ilmeisesti hajotetusta rakennuksesta. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 12.10.2007.
96. Alangon niitty. Rakennuksen jäännösten viereisessä jätekasassa oli erinäistä roinaa, muun muassa kenkiä. Tämä todennäköisesti suutarin tekemä kenkä on kuulunut lapselle. Kuvattu 12.10.2007.
97. Alangon niitty. Niittyalueen lounaispäässä metsikössä oli jäljellä jonkin matkaa vanhaa aitaa. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 12.10.2007.
98. Alangon niitty. Niittysaunan jäännöksiä alueen kaakkoispäässä. Nurkassa erottuu suurehko kiuaskiveys. Kuvattu pohjoisesta etelään. 12.10.2007.
99. Alangon niitty. Peltoraunio niittyalueen itäpäässä. Kuvattu 12.10.2007.

Löydöt: ei talteen otettuja löytöjä, kuvattu kenkiä rakennuksen raunioilla

Suomussalmi Losonvaaran laidun

Losonvaaran laidun sijaitsee Kiantajärven länsipuolella, Kajaani-Kuusamo - tieltä reilu viisi kilometriä itään. Lähimmät nykyään asutut talot sijaitsevat Horsmanselän länsirannalla Jaappaanlahdessa sekä Lapinlahdessa. Alue on kumpuilevaa, suovoittoista maastoa, jossa Losonvaara kohoaa 230 metriä merenpinnan yläpuolelle, kolmisenkymmentä metriä Kiannan pinnasta.

Losonvaaralla sijainnut tila kuului isonjaon jälkeen syntyneisiin tiloihin, ja sen jakotoimitus on saatettu päätökseen 1934. Todennäköisesti siis paikalla on aiemmin ollut kruununmetsätorppa. Tarkkaa tietoa Losonvaaran autioitumisajankohdasta ei ole käytettävissä, mutta todennäköisesti se on tapahtunut 1960-1970 -lukujen aikana, sillä jätteiden joukossa on muun muassa muovipulloja ja autonrenkaita. Alue on kasvamassa umpeen, pajua ja vattua nousee monin paikoin.

Lähteet:

Tervonen, Päivi 2001. **Tiaisen kruununmetsätorpasta Alanteen tilaksi.** Metsähallitus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 132.

Turpeinen, Oiva 1992. Suomussalmi 1500-luvulta 1900-luvulle. **Leipä luonnosta.** Keuruu.

Suomussalmi Losonvaaran laidun

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat - yksittäistalot
ei kiinteää muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4422 12

Koordinaatit: 7218631, 3595098, z

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 17.143 km pohjoiseen.

Laajuus: talon raunio, 7218.621, 3595.074, z 230 mpy navetan raunio, 7218.631, 3595.098 (merkitty kohteiden koordinaateiksi)
rakennuksen perusta, 7218.629, 3595.109
peltoraunio, 7218.626, 3595.186

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Kohde sijaitsee Suomussalmella, Kiantajärven Horsmanselän länsipuolella, noin 5.5 km Kajaani-Kuusamo -tien itäpuolella, Losonvaaran laen eteläreunalla. Paikalla on sijainnut talo sekä betonista valettu navetta.

Talon jäänteet (7218621, 3595074) ovat noin 7x7 metrin suuruisesta, hirsiperusteisesta rakennuksesta. Maatuvia hirsiä on jonkin verran jäljellä paksun turvekerroksen alla. Rakennuksen keskellä on tiilisen uunin jäännöksiä ja uuni ja kaakin rakennuksen kahtia. Osa tiilistä vaikuttaisi kotitekoisilta, osa on selvästi teollisia. uunin vierellä on uunin peltejä. Rakennus on kokonaisuudessaankin aika lailla kasvillisuuden peitossa. Sitä vastoin navetan jäännökset (7218631, 3595098) ovat selvästi näkyvillä, ja rakennuksen sisätiloistakin saa käsityksen, sillä betoninen runko on lähes ehjä. Rakennus on 10 x 5 metrin suuruinen, osin kotitekoisista tiilistä tehty. Navetassa on paikat viidelle lehmälle, sekä erillinen tallin puoli.

Näiden suhteellisen selvien rakennusten lisäksi alueelta havaittiin vielä yksi, epämääräisempi rakennuksen pohja. Se on maakivistä tehty perustus noin 8 x 2.5 metrin suuruisel-

le rakennukselle. Hirsiä ei perustusten läheisyydessä ole. Niittyalueen ulkopuolella, idässä, on peltoraunio.

Losonvaaran tila kuuluu isonjaon jälkeen syntyneisiin tiloihin, ja sen jakotoimitus on saatettu päätökseen 1934. Ilmeisesti paikalla on aiemmin ollut kruununmetsätorppa, yksi niistä vuoden 1922 lain (laki valtion metsämaiden asuttamisesta ja siellä olevien vuokra-alueiden lunastamisesta) jälkeen itsenäistyneistä torpista, joita Kainuussa oli satoja. Isäntänä oli torpan itsenäistymisen aikana Lauri Tauriainen, maata torpalla oli kaikkiaan noin 100 hehtaaria, josta reilu puolet metsää, kolmannes joutomaata ja loput viljelysmaata tai niittyä. (Päivi Tervonen 2001, Oiva Turpeinen 1992.)

Alue on kasvamassa umpeen, pajua ja vattua nousee monin paikoin. Maaperä on paksun, muhkuraisen turpeen peitossa. Tarkkaa tietoa Losonvaaran autioitumisajankohdasta ei ole käytettävissä, mutta todennäköisesti se on tapahtunut 1960-1970 -lukujen aikana, sillä jätteen joukossa on muun muassa muovipulloja ja autonrenkaita.

Kohde tarkastettiin 11.10. aurinkoisessa säässä. Muhkuraisen ja kasvillisuuden vallassa olevan maaston tarkastaminen ei ollut kovin helppoa. Esimerkiksi mahdollista saunarakennusta ei kyetty paikallistamaan.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Losonvaaran laitumesta 1:4000

Ote peruskartasta 4422 12 1:10 000

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

100. Losonvaaran laidun. Loson autio. Oikealla betoniperusteisen navetan rauniot, kuvan vasemmassa reunassa häämöttää tuvan savupiipun raato. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 11.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi Peranganjokivarren niityt

Peranganjokivarren niittyalue sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Kajaani-Kuusamo -tien molemmin puolin. Peranganjoki saa alkunsa kunnan luoteisosassa, Iso-Perankajärvestä, ja se laskee Iso-Kukkuriin, jossa vedet

yhtyvät Hossan vesiin. Joen rantaniityt ovat ilmeisesti olleet aktiivisesti hyödynnettyjä niittykulttuurissa. Vain pieni osa näistä niittyalueista on Metsähallituksen hallinnoimilla alueilla, eikä näiltä alueilta inventoinnissa löytynyt merkkejä ihmistoimista.

Peranganjokivarren niityt on luokiteltu arvokkaaksi perinnemaisemaksi Kainuun ympäristökeskuksen luettelossa (Vainio, Autio, Leinonen, 2000).

Alueella liikuttaessa käytiin kuitenkin tarkastamassa kaksi matkan varrelle jäänyttä, peruskartallekin merkittyä tervahautaa. Perangan kantatila on yksi kunnan vanhimpia, ja se on perustettu jo ennen vuotta 1650, myös Saukkovaarassa on ollut tila ennen vuotta 1807. Isonjaon yhteydessä Peranganjoen tuntumaan on perustettu useampia tiloja. (Turpeinen 1992.) Asutusta siis on alueella ollut jo satojen vuosien ajan. Tervanpolton lisäksi niityt ovat varmasti olleet käytössä, mutta latoja ei vain ole säilynyt meidän päiviimme juuri inventoiduilla alueilla.

Lähteet:

Turpeinen, Oiva 1992. Suomussalmi 1500-luvulta 1900-luvulle. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat**. Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

27. Suomussalmi Peranka Peranganharju

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4512 10

Koordinaatit: 7257068, 3594508, z

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 54.541 km pohjoiseen.

Laajuus: Tervahauta on koordinaattipisteen ympärillä kymmenmetrinen, länteen suuntautuva juoksutusura on kuusi metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi.
Kohde on merkitty peruskartalle.

Kohdekuvaus:

Tervahauta sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, Perangan kylän pohjoispuolella, 180 metriä 5-tien länsipuolella. Matkaa Perangan risteyksestä tervahaudalle on linnuntietä kolmisensataa metriä luoteeseen. Alue on hiekkaisista kangasta, jota halkoo hiekkatie tervahaudan ja maantien välissä.

Tervahauta on rakennettu rinteeseen suon reunalle. Se on halkaisijaltaan noin 10 metriä ja siinä on leveät nelimetriset vallit. Tervahaudan keskellä on pieni kuoppa, vallien korkeus on 40 cm. Tervahaudan juoksutusura suuntautuu suolle, länsi-lounaaseen, ja sen pituus on kuusi metriä. Syvimillään ura on pari metriä.

Kohde tarkastettiin 11.10.2007 sangen suotuisissa sääoloissa. Kohde ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, mutta se tuli tarkastettua ohikulkumatkalla Peranganjoen perinnebiotooppialueelle mentäessä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4512 10 1:10 000
Yleiskartta Perangan sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

28. Suomussalmi Peranka Saunalamminaho

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4512 10
Koordinaatit: 7256961, 3598178, z 240 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 54.800 km pohjoiseen.

Laajuus: Tervahauta on koordinaattipisteen ympärillä halkaisijaltaan 15 metriä. Juoksutusura suuntautuu etelään, suolle, ja on lähes 10 metriä pitkä.

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi
Kohde on merkitty peruskartalle

Kohdekuvaus:
Kohde sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Perangan itäpuolella, vajaa 3.5 km Perangalta Hossaan kääntyvän tien risteyksestä itään. Tervahauta on tämän tien eteläpuolella, kohdassa, jossa Hossan tieltä risteävät hiekkatiet Saunalaminaholle etelään ja Kaakkokankaalle pohjoiseen. Tervahauta on viimeksi mainitusta risteyksestä vajaat sata metriä lounaaseen.

Tervahauta on halkaisijaltaan noin 15 metriä. Se on laakea, keskusosa on suunnilleen ympäröivän maanpinnan tasalla. 5 metriä leveät vallit ovat lähes metrin korkuiset. Tervahaudan juoksutusura suuntautuu suolle, etelään, loivaan alarinteeseen. Ura on sangen kookas - se on lähes 10 metriä pitkä ja syvimmillään 2.5 metriä. Selväpiirteinen tervahauta tekee massiivisen vaikutelman.

Kohde tarkastettiin 11.10.2007 sangen suotuisissa sääoloissa. Kohde ei varsinaisesti kuulunut inventoitaviin alueisiin, mutta se tuli tarkastettua ohikulkumatkalla mentäessä Puukkojärven perinnebiotooppialueelle Hossaan.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4512 10 1:10 000
Yleiskartta Perangan sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

Hyrynsalmi Raiskion Rutju

Lietekylän asutus näyttää vakiintuneen viimeistään isonjaon aikoihin 1860-luvulla, jolloin näille seuduille perustettiin useita uudistiloja. Todennäköisesti asutus on vanhemmaa, uudistusten yhteydessä virallistettiin jo vallinneita olosuhteita. Varsinaisten tilojen lisäksi oli myös sekalainen joukko torppia ja mäkitupia, joista Lietekylällä sijaitsi Mattilan tilan alaisuudessa oleva Raiskio. (Turpeinen, Oiva 1988.) Nimestä päätellen voisi Raision Rutju olla juuri Raiskion torpan niittyalasta.

Raiskion Rutju on rehevä, itään viettävä suo, jonka halki virtaa Rutjunpuro. Se yhtyy idässä Lietejokeen, jonka rannat ovat kuuluneet Hyrynsalmen parhaisiin niittyalueisiin. Alueen luoteispäässä on Rutjunsuon luonnonsuojelualue, Metsähallituksen hallinnassa oleva suoalue on noin parinkymmenen hehtaarin suuruinen kaistale suojelualan kaakkoispuolella.

Inventoinnissa tarkastettiin Metsähallituksen hallinnassa oleva suoalue, yksityisomistuksessa olevaa niittyaluetta ei inventoitu. Niittylatoja löytyi kolme, ja ne sijaitsivat muutaman sadan metrin päässä toisistaan. On hyvin mahdollista, että latoja alueella on säilynyt enemmänkin yksityisten omistamilla alueilla.

Lähteet:

Turpeinen Oiva 1988. Väestö ja talous 1720-luvulta 1980-luvulle. **Hyrynsalmen historia**. Jyväskylä.

Hyrynsalmi Raiskion Rutju

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - niittyladot

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3443 08

Koordinaatit: 7177098, 3561858, z 210 mpy

Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 10.208 km länteen.

Laajuus: niittylato 1, 7177.098, 3561.858

niittylato 2, 7177.059, 3562.094

niittylato 3, 7177.095, 3562.220

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Raiskion Rutjun alue sijaitsee Hyrynsalmen keskustan länsipuolella, Lietekylässä, Lietekylän tien pohjoispuolella. Matkaa tielle on linnuntietä noin puoli kilometriä. Alue on vanhaa niittyä, joka on ilmeisesti kuulunut vajaa pari kilometriä niittyalueelta etelä-kaakkoon sijaitsevalle Raiskion torpalle. Torppa on ollut olemassa ainakin 1880-luvulta saakka.

Niittyalueella on kolme suhteellisen säilynyttä niittylatoa. Ne ovat suhteellisen kookkaita, noin 5 x 5 metrin suuruisia. Kaksi ladoista sijaitsee niittyalueen reunassa, kolmas keskellä niittyä. Tämä on myös parhaiten säilynyt. Hirsikertoja rakennelmissa on suhteellisen runsaasti jäljellä, kahdessa niistä on viitisentoista hirsikertaa, kolmannessa kahdeksan. Hirret on veistetty ja salvottu, nauvoja ei rakennelmissa ole. Kahden läntisimmän ladon oviaukot on suunnattu niityn reunan suuntaisiksi, kolmannen kohden pohjoista.

Inventoinnissa tarkastettiin vain Metsähallituksen hallinnassa olevat niittyalueet, eikä siis Rutjunpään luonnonsuojelualuetta inventoitu. Myöskään niittyalueen kaakkoisinta kulmaa ei tarkastettu samasta syystä. On hyvin mahdollista, että näillä alueilla on lisää säilyneitä latoja.

Kohde tarkastettiin 10.10.2007 pikku pakkasessa. Hyryllä oli maa kuurassa, ja niittyalueella oli hieman lunta. Kohteen tarkastuksen kannalta tämä ei haitannut, vaan havainnointiolot olivat hyvät.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3443 08 1:10 000
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

101. Raiskion Rutju. Niittylato pisteessä 7177098, 3561858 Raiskion Rutjun länsipäässä, Metsähallituksen maalla. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 10.10.2007.
102. Raiskion Rutju. Huonommin säilynyt niittylato pisteessä 7177059, 3561094. Kuvattu luoteesta kaakkoon. 10.10.2007.
103. Raiskion Rutju. Niittylato pisteessä 7177095, 3561220. Kuvattu lounaasta koilliseen. 10.10.2007.
104. Raiskion Rutju. Huolella tehtyä oviaukkoa Raiskion Rutjun ladossa, pisteessä 7177095, 3561220. Kuvattu 10.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Hyrynsalmi Nutilan taloaution niitty

Nutilan taloaution niitty sijaitsee Hyrynsalmen koillisnurkassa, lähellä Suomussalmen rajaa. Kumpare on soiden ja kosteikkojen ympäröimä, ja suhteellisen kaukana muusta asutuksesta.

Hyrynsalmen historia (1988) ei tunne Nutilaa, mutta kohde on mukana Kainuun ympäristökeskuksen luettelossa arvokkaista perinnemaisemista (Vainio, Autio, Leinonen 2000). Vaikuttaa siltä, ettei taloa ainakaan virallisesti ollut olemassa ennen isoajakoa ja 1880-lukua. Kytömäen kylässä oli tuolloin virallisten tietojen mukaan viisi torppaa tai mäkitupaa. Samaan aikaan muualla voimakkaasti lisääntyneitä kruununmetsätorppia ei näillä nurkilla juurikaan syntynyt. (Turpeinen 1988.)

Miten lieneekin Nutilan laita - oliko se jonkin tilan torppa vai kruunun maille perustettu - se lienee rakennuskannasta päätellen syntynyt viimeistään 1880-luvulla. Ilmeisesti asumuksen sijaa on aikojen saatossa korjailtu ja laajennettu, sillä torpaksi tulkitun rakennuksen uunin jäännökset viittaavat useampaan eri rakennusvaiheeseen. Uunin perusta on liuskeisista luonnonkivistä, sitä on sittemmin laajennettu ensin ilmeisesti kotipolttoisilla tiilillä ja viimevaiheessa teollisilla tiilillä. Tuoreimmat jätteet torpan ja saunan vaiheilla näyttäisivät olevan muutamat emaliastiat sekä rautainen pata. Paikka on hylätty viime vuosisadan puolen välin jälkeen.

Lähteet:

Turpeinen Oiva 1988. Väestö ja talous 1720 luvulta 1980 luvulle. **Hyrynsalmen historia**. Jyväskylä.
Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat**. Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

Hyrynsalmi Nutilan taloaution niitty

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat - yksittäistalot

ei kiinteä muinaisjäännös
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 0
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3444 07
Koordinaatit: 7195406, 3566173, z 252.5 mpy
Sijainti: Hyrynsalmen luterilaisesta kirkosta 19.504 km pohjois-luoteeseen.

Laajuus: hirsirakennuksen pohja, 7195.424, 3566.154
 peltoraunio?, 7195.423, 3566.131
 kellarin pohja?, 7195.405, 3566.159
 torpan rauniot, 7195.406, 3566.173
 (merkitty kohteen koordinaateiksi)

saunan pohja, 7195.422, 3566.174
 kiveys, 7195.360, 3566.192
 peltoraunio, 7195.364, 3566.163
 kellari, 7195.371, 3566.163
 saunan tai riihen pohja, 7195.380, 3566.108

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Nutilan taloaution niitty sijaitsee Hyrynsalmen kunnan koillisosassa, pari kilometriä Suomussalmen rajalta. Alue jää kolmisen kilometriä Kytömäen tien pohjoispuolelle, Ahvenlammen ja Rupolammen väliselle kumpareelle.

Alueella on runsaasti erilaisia rakennuksen pohjia ja kiveyksiä. Kaikkien rakennelmien ei tarvitse olla ollut yhtäaikaisessa käytössä. Asuinrakennus on selvästi tunnistettavissa, sillä muurattua uunia on vielä runsaasti jäljellä, vaikka sen yläosat ovatkin romahtaneet lähinnä rakennuksen itäreunalle. Rakennuksen jäänteet ovat noin 7 x 10 metriä, uuni on seissyt keskellä rakennusta. Uuni on alun pitäen tehty liuskeisista luonnonkivistä, sittemmin sitä on paranneltu ja laajennettu ensin ilmeisesti kotitekoisilla tiilillä, myöhemmin tehdasvalmisteisilla tiilillä. Uunin tunnumassa on muun muassa rautainen uuninluukku sekä muita rautaosia. Uunin edustalle on nostettu kaksi sinisävyistä emalikulhoa.

Rakennuksen hirsiosia ei ole säilynyt, mutta rakennuksen hahmo piirtyy selvästi kivijalassa. Huonejaosta ei ole selviä viitteitä, mutta rakennuksen länsireunalla näyttäisi olevan seinästä uunille kulkeva kivijalka. Ilmeisesti rakennuksessa on ollut kaksi huonetta, joiden keskelle uuni on jäänyt. Rakennuksen perustan lounaisnurkassa kasvaa suuria puita.

Alle kymmenen metrin päässä torpasta on rakennuksen pohja, joka on todennäköisesti sauna. Sen maatuva hirsiperusta on noin 4 x 4 metrin suuruinen ja kokonaan aluskasvillisuuden peitossa. Rakennuksen koillisnurkassa sijaitseva, lähes 1.2 metriä korkea kiuas, vie noin kolmanneksen koko sisätilasta. Saunarakennuksen ja torpan välillä on puuta vasten nostettu lähes ehjä, pyöreäpohjainen rautakattila.

Torpan ja saunan länsipuolella, pari kymmentä metriä saunalta, on jäänteitä kolmannelta rakennuksesta. Se on 4.5 x 4.5 metriä suuruudeltaan, ja siinä on useita hirsikertoja jäljellä. Rakennuksen sisällä kasvaa kaksi suurta koivua, joista toisen alla voi olla kiveystä. Rakennuksen keskellä on kuoppa, joka voi olla luontainen eikä siis kuulua lattiarakenteeseen. Lattia-ala on lehtien ja sammalten peitossa, mutta voi olla että joukossa on lattiahirssiäkin. Puun alkuperästä on tässä vaiheessa vaikea saada varmuutta, sillä puu voi liittyä muihinkin, romahtaneisiin rakenteisiin. Rakennus on tehty salvoksella, sen yhdestä seinistä on jäljellä pieni ikkuna-aukko. Rakennuksen funktio jää hämäräksi, mutta se voisi olla mahdollisesti karjasuojakin.

Neljäs rakennus sijaitsee avonaisen niittyalueen ulkopuolella, metsikössä. Se on L-kirjaimen muotoinen, hirsinen rakennuksen pohja. L:n toinen sakara on 5 x 2 metriä, toinen sakara 5 x 3 metriä. Laajemmassa ulokkeessa on keskellä kiuaskiveys, kapeammassa ulokkeessa kiveys on nurkassa. Suuri osa nyt hahmotettavissa olevaa lattiapintaa on siten kiveysten alla. Rakennuksen funktio jää epäselväksi. Sitä on arveltu mahdolliseksi toiseksi saunarakennukseksi tai riiheksi.

Muista rakennelmista selvin on kellari, joka sijaitsee niittyalueen reunalla, torpan eteläpuolella. Se on kaksi metriä syvä maakuoppa, jonka laajuus on noin 4 x 3 metriä. Reunat ovat kivetyt, seinissä on jäljellä hirssiä ja rautanauvoja. Vaikka seinät ovat hieman romahtaneet, voi ovi-aukon hahmottaa helposti kellarin lyhyellä sivulla. Kella-

rirakennuksen ulkopuolelle on kaivettu ojaa, jolla ehkä on johdettu pois mahdollisesti kellariin kertyvää vettä.

Toinen mahdollinen kellarin paikka sijaitsee torpan vieressä. Se on 2 x 2 metriä laaja ja 1.4 metriä syvä kuoppa. Mitään rakenteita ei kuopassa ole jäljellä.

Alueelta rekisteröitiin edellisten lisäksi vielä pari kivi-röykkiötä, jotka on merkitty peltoraunioina yksityiskohtakarttaan. Näistä eteläisempi, kellarin eteläpuolinen röykkiö onkin kaiketi raivauksessa syntynyt kasa. Pohjoisempi, kiukaattoman hirsirakennuksen vieressä sitä vastoin voi olla myös kiuas. Se on halkaisijaltaan noin 2.5 metriä, pyöreähkö, ja kivien joukossa on iso maakivi. Muutoin kivet ovat suhteellisen yhdenkokoisia, 10-20 cm suuruisia. Kasan korkeus on noin 40 cm, ja sen päällä kasvaa vanha, jo osin kuollutkin koivurykelmä, joka vaikeuttaa hieman kiveyksen hahmottamista. Kiveyksen läheisyys rakennukseen, joka ehkä on ollut jonkinlainen karjasuoja, panee epäilemään, että kiveyksen kohdalla olisi voinut sijaita jonkinlainen keittokota, josta tosin ei ole jäänyt mitään rakenteita jäljelle.

Kohde tarkastettiin 17.10.2007 vaihtelevassa syyssäässä. Ajankohtaa voi pitää aika otollisena tämän tyyppisten kohteiden inventoinnissa, sillä kasvillisuuden lakastuminen ja maaperän jäätyminen edesauttavat niittyisillä paikoilla huomattavasti maatuviin rakennelmien hahmottamista maastossa. Havainnointioloja voi siten pitää hyvinä.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta

Ote peruskartasta 3444 07 1:10 000

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

105. Nutilan taloaution niitty. Nutilan taloaution niitty. Kuvattu lännestä itään. 17.10.2007.

106. Nutilan taloaution niitty. Hirsirakennuksen jäännöksiä niityn pohjoisosassa. Kuvattu lännestä itään. 17.10.2007.

107. Nutilan taloaution niitty. Samaisen rakennuksen tuuletusaukko on veistetty kahteen peräseinän hirteen. Kuvattu 17.10.2007.

108. Nutilan taloaution niitty. Yksityiskohta saman rakennuksen nurkkasalvoksesta. Kuvattu 17.10.2007.

109. Nutilan taloaution niitty. Koivurykelmä on kasvanut kiuaskiveyksen päälle. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.

110. Nutilan taloaution niitty. Syvä maakuoppa, ehkäpä kellarin pohja, torpan länsipuolella. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 17.10.2007.

111. Nutilan taloaution niitty. Torpan savupiipun jäännöksissä on nähtävissä eriaikaisia elementtejä. Uunia on ilmeisesti paranneltu useaan otteeseen. Uunin edustalla nuorimmaksi ajoittuvat löydöt paikalta - siniset emalikipot ajoittanevat paikan viime vuosisadan puolen välin tietämille. Kuvattu pohjoisesta etelään. 17.10.2007.
112. Nutilan taloaution niitty. Nutilan saunan jäännökset torpan pohjoispuolella. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 17.10.2007.
113. Nutilan taloaution niitty. Saunan edustalla puun juurella oli rautainen kattila. Kuvattu 17.10.2007.
114. Nutilan taloaution niitty. Suhteellisen hyvin säilyneet kellarin rauniot Nutilan taloaution niityn lounaisosassa. Kuvattu kaakosta luoteeseen. 17.10.2007.
115. Nutilan taloaution niitty. Pienen, kiukaallisen rakennuksen jäännökset metsän puolella, taloaution niityn länsipuolella. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Puolanka Tiaisen torppa

Tiaisen kruununmetsätorppa, sittemmin Alanteen tila, sijaitsee syrjäisen Kahlamajärven rannalla Auhon kylässä. Tila sijaitsee noin 22 kilometriä luoteeseen Puolangan kirkolta, matkaa kirkonkylälle on tietä pitkin 25 kilometriä. Lähimmälle maantielle, Lupposentielle, on matkaa noin kilometri. Torppa perustettiin 1800-luvun lopulla ja se itsenäistyi 1931. Torpasta tuli valtionasutustila, ja sen nimeksi tuli Alanne. Viimeisen omistajan kuoltua 1994 tila periytyi valtiolle. (Tervonen 2001.)

Ennen Kainuussa 1800-luvun puolella välissä tapahtunutta isoajakoa asutuksen synty kruununmailla tapahtui suhteellisen vapaasti. Pohjois-Suomessa valtio säilyi isonjaon jälkeinkin suurimpana maanomistajana, ja kruununmaat muodostivat edelleen merkittävän kanavan asutuksen etenemiselle aina 1900-luvun alkuun saakka. Monet Ylä-Kainuun tiloista ovatkin entisiä kruununvuokratiloja. (Tervonen 2001.)

Kruununmetsätorppien rakennukset muodostuivat useimmiten kamarillisesta torpparakennuksesta, jossa oli myös keittiön puoli sekä porstua, sekä navetasta, tallista, riihestä, muutamasta ladosta sekä saunasta. Myös paja ja keittokota saattoivat kuulua pihapiiriin. Yksinkertaisempi savupirtti oli yleinen 1800-luvun puolella välissä perustetuissa torpissa. (Tervonen 2001.)

Tiaisen torpan pihapiiriin kuuluivat asuinrakennuksen lisäksi navetta, lato, keittokota, sauna ja aitta. Lähes yk-

sinomaisena rakennusmateriaalina oli puu, katteena käytettiin tuohta. Pirtin vanhin osa on todennäköisesti peräisin 1880-luvun lopulta, uusimmat rakennukset on tehty - vanhoja rakennusperinteitä noudattaen - 1930 - 1950 -luvulla. Piha-alueella viljeltiin ohraa ja ruista, pienemmät peltotilkut oli myös sipulille ja nauriille. Välittömästi piha-alueen ulkopuolella kasvoi karjanruokinnassa tarvittavaa heinää. (Tervonen 2001:27-31.)

Tiaisen torpan rakennukset on entisöity, ja se toimii oma-toimitustumiskohteena.

Lähteet:

Tervonen, Päivi 2001. **Tiaisen kruununmetsätorpasta Alanteen tilaksi**. Metsähallitus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 132.

Puolanka Tiaisen torppa

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat - yksittäistalot
ei kiinteä muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3442 06

Koordinaatit: 7213923, 3518866, z 140 mpy

Sijainti: Puolangan luterilaisesta kirkosta
21.700 km luoteeseen.

Laajuus: Pihapiiri on noin 0.9 ha suuruinen
alue koordinaattipisteen ympärillä.

Tutkimukset ja löydöt: Tervonen Päivi 2001, julkaisu
Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Tiaisen kruununmetsätorppa sijaitsee Kalhamajärven rannalla Auhon kylässä. Tila sijaitsee noin 22 kilometriä luoteeseen Puolangan kirkolta. Torppa perustettiin 1800-luvun lopulla ja se itsenäistyi 1931. Tiaisen torpan pihapiiriin kuuluivat asuinrakennuksen lisäksi navetta, lato, keittokota, sauna ja aitta. Lähes yksinomaisena rakennusmateriaalina oli puu, katteena käytettiin tuohta. Pirtin vanhin osa on

todennäköisesti peräisin 1880-luvun lopulta, uusimmat rakennukset ovat 1930 - 1950 -luvulla. Piha-alueella viljeltiin ohraa ja ruista, pienemmät peltotilkut olivat myös sipulille ja nauriille. Välittömästi piha-alueen ulkopuolella kasvoi karjanruokinnassa tarvittavaa heinää.

Kohde tarkastettiin 17.10.2007 koleassa tihkusäässä. Havainnointiolot olivat kuitenkin kohtuulliset. Valitettavasti inventoija ei ollut älynnyt ottaa mukaansa torpan avaimia, joten rakennusten sisätiloihin kurkittiin ikkunoista ja ovenraoista.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 3442 06 1:10 000

Yleiskartta Tiaisen torpan sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

116. Tiaisen torppa. Entistetyn Tiaisen torpan pihapiiri. Kuvattu koillisesta lounaaseen, kohti Kalhamajärveä. 17.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Puolanka Suolijärvi Hallavaaran niityt

Suolijärven Hallavaaran niittyalue, noin kaksi hehtaaria, sijaitsee Puolangan kunnan pohjoisosassa, Joukokylän pohjoispuolella, Hallankulman kaakkoisrinteessä. Lähin nykyasutus sijaitsee kolme kilometriä etelään, Ison Nuottivaaaran itärinteellä, eikä peruskartalla näy vanhoja pelto- tai niittyalueita tätä lähempänä. Hallavaaran niitty on mitä ilmeisimmin sijainnut hyvin kaukana korvessa jo niittykulttuurin kukoistuksen aikoihinkin.

Kainuun ympäristökeskuksen luokituksessa Hallavaaran niittyalue on merkitty paikallisesti merkittäväksi perinnemaisemaksi (Tervonen ja Karvonen 2005). Inventoinnissa alueelta löytyi useampia pienten rakennusten pohjia, joista pariakin voi olla saunojen jäännöksiä, sekä pari muuta rakennuksen pohjaa, joista varsinkin suurin, niittyalueen länsipäässä sijaitseva, voi olla alkeellisen pirtin pohja. Laiduntamisesta ja niityn raivaamisesta ovat merkkeinä lukuisat peltorauniot sekä hämmästyttävän massiiviset kiviaitojen perustat alueen itäpäässä. Paikalla on ilmeisesti sijainnut metsävartijan tila, joka sittemmin on purettu paikalta (Vainio, Autio, Leinonen, 2000).

Lähteet:

Tervonen, Päivi ja Karvonen, Marko 2005. **Vaarojen kätköistä. Puolangan kulttuuriympäristöohjelma.** Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 397. Kajaani.
Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat.** Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

Puolanka Suolijärvi Hallavaaran niityt

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - yksittäistalot
ei kiinteää muinaisjäännös

Ajoitus: historiallinen

Rauhoitusluokka: 0

Lukumäärä: 1

Peruskartta: 3533 01

Koordinaatit: 7222344, 3545585, z 255 mpy

Sijainti: Puolangan luterilaisesta kirkosta 28.819 km koilliseen.

Laaajuus: kaksiosaisen hirsirakennuksen pohja, 7222.344, 3545.585 (merkitty kohteen koordinaateiksi)

hirsirakennuksen pohja, 7222.341, 3545.612

niittysauna, 7222.416, 3545.630
peltoraunio, 7222.450, 3545.741
peltoraunio, 7222.461, 3545.748
peltoraunio, 7222.453, 3545.755
peltoraunio, 7222.427, 3545.783
peltoraunio, 7222.426, 3545.778
kiviaidan perustaa? 7222.479, 3545.846 - 7222.459, 3545.851
kiviaidan perustaa? 7222.416, 3545.865 - 7222.422, 3545.878
peltoraunio, 7222.490, 3545.845
niittysauna, 7222.489, 3545.804
kaivo, 7222.494, 3545.793

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Suolijärven Hallavaaran niittyalue, noin kaksi hehtaaria, sijaitsee Puolangan kunnan pohjoisosassa, Joukokylän pohjoispuolella, Hallankulman kaakkoisrinteessä. Matkaa Joukokylään eteläkaakkoon on kuutisen kilometriä. Suolijärvi niittyalueen koillispuolella on noin viiden kilometrin päässä. Lähin nykyasutus sijaitsee kolme kilometriä etelään, Ison Nuottivaaran itärinteellä.

Aukean niittyalueen länsipäässä on raunioita paristakin rakennuksesta. Näistä läntisempi, aivan metsänreunassa sijaitseva, on kaksiosaiselta vaikuttava, osin kivi- osin hirsiperusteinen rakennelma. Se muodostuu kahdesta, 5 x 5 metrin suuruisesta huoneesta. Huoneiden väliin jää parimetrinen tila, jossa on matalaa kivijalkaa. Molemmissa huoneissa on niiden kokoon nähden valtavat kiukaat, jotka vievät vähintään kolmanneksen lattiapinta-alasta. Kiukaat ovat tosin rauenneet alkuperäisestä muodostaan seinähirsien lahattua pois, sillä kiveystä on valunut osin myös seinien ulkopuolelle.

Rakennus voisi olla kaksihuoneisen asuinrakennuksen pohja. Siinä tapauksessa se on ollut suhteellisen alkeellinen savupirtti, ja siten sen ajoitus olisi suurella varmuudella 1800-luvun puolella. Myös rakennelman nykykunto viittaa aikaan ennen 1900-lukua. Toisaalta voi myös olla, että kyseessä on kaksi erillistä rakennusta, joita olisi voitu käyttää esimerkiksi niittysaunoina tai tukikohtina. Tällöin rakennukset eivät todennäköisesti myöskään olisi saman ikäisiä keskenään.

Rakennuksen itäpuolella, parin kymmenen metrin päässä siitä, on toisen rakennuksen pohja. Se on pieni, 3.5 x 3.5 metrin suuruinen, osin kiviperusteinen, osin hirsinen rakennelma. Sen sisällä ei voi hahmottaa kiuasta, ja se kasvaa nykyään koivua. Rakennuksen funktio on epävarma.

Niittysaunoiksi tulkittuja rakennuksia on alueella kaksi. Näistä läntisempi sijaitsee metsikön puolella, reilu 60 metriä pohjoiseen edellisistä rakennuksista. Sitä on kohdeltu kaltoin jossain vaiheessa, eikä mitoista voi olla täysin varma. Se vaikuttaa kuitenkin noin 3.5 x 3.5 metrin suuruiselta, seinähirsiä tosin on hujan hajan ympäristössä. Kiuas on hyvin kookas oletettuun kokoon nähden: Se on halkaisijaltaan parimetrinen ja metrin korkuinen. Myös kiuasta on hajotettu. Sen kivet ovat osin mustia ja palaneita.

Toinen niittysauna sijaitsee alueen itäpäässä. Se on kokonaan nurmikerroksen alla, ja myös tämä rakennus on suuruudeltaan 3.5 x 3.5 metriä. Rakennelman keskellä on kuoppa, mutta seinävallit ja kiuas erottuvat muodoiltaan selvästi lakastuvassa heinikossa.

Saunan luoteispuolella, muutaman metrin päässä, on kaivo. Se on maan pinnalla 2 x 2 metrin ja nelisnurkkainen, ja se kapenee alaspäin. Reilun metrin syvyydessä kaivantto on kutistunut 40 x 40 cm suuruiseksi koloksi. Puolentoista metrin syvyydessä voi pohjalla erottaa hirrestä tehdyn keihikon, joka tukee kaivon seinämiä.

Niityn keskipaikkeilla on useita peltoraunioiksi tulkittuja, epämääräisen muotoisia kivikasvoja. Niiden itäpuolella on kaksi massiivista kiviaidan pätkeä. Näistä ylempi sijaitsee niittyalueen alarinteessä, ja se on parikymmentä metriä pitkä. Alempi aitarakennelma on kokonaan metsän puolella, ja se kulkee korkeuskäyrien mukaisesti loivassa rinteessä. Myös tämä aita on parikymmentä metriä pitkä. Molemmat aidat ovat reilun puolitoista metriä leveät ja reilun metrin korkuiset. Mikä aitausten varsinainen funktio on ollut, jää arvelujen varaan. Joku syy niiden rakentamiseen on ollut, sillä moisten suurien ja säännöllisen muotoisten aitojen rakentamiseen on käytetty huomattavasti aikaa ja voimavaroja.

Niittyalue on kokonaisuudessaan suhteellisen avointa, heinää, vattua ja katajaa kasvavaa kaistaa. Siellä täällä on joitakin täysikasvuisia koivuja sekä nuoria mäntyjä. Mitään resenttiä jätettä ei alueella havaittu eikä missään rakennuksista ollut näkösilällä esimerkiksi rautanauvoja. Pidän erittäin todennäköisenä, että rakennukset kokonaisuudessaan ovat peräisin 1800-luvulta.

Kainuun ympäristökeskuksen luettelossa maakunnan arvokkaimta perinnemaisemista (Vainio, Autio, Leinonen, 2000) arvelaan, että paikalla olisi ollut metsänvartijatila, jonka rakennukset myöhemmin olisi purettu. Tämä sopii hyvin inventoinnissa saatuun kuvaan. Hirsiosia ei rakennuksissa juurikaan tavattu ja toisaalta eräs rakennuksista oli selvästi hävitetty.

Kohde tarkastettiin 17.10.2007 kirpeässä syyssäässä, osin iltauringossa, osin jo hämärän hiipiessä. Havainnointiolot olivat kuitenkin tämän tyyppiselle kohteelle hyvät,

sillä kasvillisuuden lakastuminen ja maan jäätyminen vain edesauttavat rakennusten hahmottamisessa.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta 1:4000

Ote peruskartasta 3533 01 1:10 000

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

117. Suolijärvi Hallavaaran niityt. Maatuneen ja ilmeisesti myös puretun rakennuksen pohjaa Hallavaaran niityn lounaiskulmauksessa, lähellä metsänreunaa. Rakennus on ollut joko kaksihuoneinen tai sitten kaksi erillistä, kivijalallista rakennusta on sijainnut aivan vierä vieressä. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 17.10.2007.

118. Suolijärvi Hallavaaran niityt. Lähes tyystin hävinnyt rakennuksen pohja Hallavaaran niityn lounaispäässä. Mahdollisesti saunan pohja. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.

119. Suolijärvi Hallavaaran niityt. Hallavaaran niityn lounaispäässä, jossa sijaitsee kahden rakennuksen pohjat. Kuvattu koillisesta lounaaseen. 17.10.2007.

120. Suolijärvi Hallavaaran niityt. Metsän puolella, niityn luoteispuolella, on hajotetun saunarakennuksen pohja. Kuvattu idästä länteen. 17.10.2007.

121. Suolijärvi Hallavaaran niityt. Kiviaitaa niittyalueen itäpäässä, niityn alarinteessä. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 17.10.2007.

122. Suolijärvi Hallavaaran niityt. Kiviaitaa oli myös metsän puolella, niittyalueen kaakkoispäässä. Kuvattu lounaasta koilliseen. 17.10.2007.

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet:

Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat.** Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

Inventoinnin yhteydessä tarkastetut alueiden ulkopuoliset kohteet

Inventointien yhteydessä käytiin ohikulkiessa monillakin entuudestaan tunnetuilla asuinpaikoilla. Raporttiin on kuitenkin otettu mukaan vain ne kohteet, joilla tehtiin -vaihtelevista syistä johtuen - dokumentointia, ja joista tallennettiin löytöjä.

Suomussalmi Yli-Vuokki Aittojärvi

Yli-Vuokin Aittojärvi on pieni, harjun lähes kahtia jakama vesistö valtakunnan rajan tuntumassa. Se laskee järven itäpäässä Porrassojen kautta Vuokin latvavesien kautta Vuokkijärveen, ja sieltä edelleen Hyrynsalmen reittiin. Matkaa vedenjakajalle ei ole monta kilometriä, ja vanha Vienan reitti kulkee lähistöllä.

Vuokin suuntaa ei ole koskaan inventoitu perusteellisesti. Sitä ei ehditty tutkia 1950-luvun lopulla ennen vesistöjen valjastamista. Suuri osa esihistoriallisista kohteista on tuhoutunut vesistöjen säännöstelyssä, sillä Vuokkijärven vaihteluväli on kuusi metriä. Latvavesiltä, säännöstelyn ulkopuolelta, sitä vastoin voisi edelleenkin löytyä runsaasti entuudestaan tuntemattomia esihistoriallisia kohteita, jos vain seutuja systemaattisesti päästäisiin inventoimaan.

Kesällä 1998 tein osainventointia Suomussalmen kunnassa (Räihälä, Oili 1998). Minulla oli käytössäni muutaman viikon rahoitus, ja inventoinnin tarkoituksena oli kulkea Kiantajärven ulkopuolisilla alueilla. Kiantajärven rannat tulivat parhaiten inventoitua ja tutkittua ennen vesistönsäännöstelyn alkamista (Huurre, Matti 1992). Lisäksi huuhtoutuneilta rannoilta on tämän jälkeen löytynyt runsaasti asuinpaikkamateriaalia.

Vuoden 1998 inventoinnissa pyrittiin tiettyyn systemaattisuuteen, tällöin tarkastettiin peruskarttalehdittäin etupäässä Suomussalmen kunnan länsi- ja pohjoisosia Yli-Vuokissa käytiin pääasiassa tarkastamassa Museovirastolle ilmoitettuja mahdollisia kohteita, sekä etsimässä pyyntikuoppia valituista paikoista. Tässä yhteydessä löytyivät Keräsensalmen 24 pyyntikuoppaa Aittojärveä halkovalta kannakselta.

Aittojärven tienoot ovat erittäin luonnonkaunista seutua, kannaksen keskellä on laavu ja tulipaikka. Jostain järven rannoilta on aikoinaan löytynyt keskiselle kivikaudelle ajoittuva ns. kehdonjalaksen muotoinen kuokka (KM 7488:4) (Huurre, Matti 1983:472). Järven rannoilla on useita kohteita, jotka topografiansa puolesta soveltuisivat kivikautiseksi asuinpaikoiksi. Kesällä 2006 kävin retkellä perheeni kanssa Aittojärvellä, ja tässä yhteydessä löysimme kivikautisen asuinpaikan järven itäpäästä. Tästä syystä kesällä 2007, palatessani Juortanansalolta Kuhmosta, kävin paikalla dokumentoimassa kohteen. Samassa yhteydessä löysin aiemmin

tunnettujen pyyntikuoppien lisäksi kolme entuudestaan rekisteröimätöntä kuoppaa. Pyyntikuoppajärjestelmää ei tässä yhteydessä sen kummemmin ryhdytty tarkastamaan. Samassa yhteydessä dokumentoitiin myös kaksi tervahautaa, jotka sijaitsevat parisataa metriä asuinpaikasta mantereelle päin.

Lähteet:

Huurre, Matti 1983. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. **Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I**. Kuusamo.

Huurre, Matti 1992. Suomussalmi esihistoriallisella ajalla. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

Räihälä, Oili 1998. Suomussalmen osainventointi, raportti. Museoviraston arkeologian osaston topografinen arkisto.

29. Suomussalmi 777 01 0290 Keräsensalmi

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - pyyntikuopat
Ajoitus: esihistoriallinen
Rauhoitusluokka: 1 (mj-rekisterissä)
Lukumäärä: 24 + 3

Peruskartta: 4423 12
Koordinaatit: 7188681, 3636031, z 212.5 mpy (mj-rekisterissä)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 43.123 km itä-kaakkoon.

Laajuus: Uudet pyyntikuopat:
3637.132 pyyntikuoppa 25, 7188.374,
3637.138 pyyntikuoppa 26, 7188.344,
3637.132 pyyntikuoppa 27, 7188.329,

Tutkimukset ja löydöt: Oili Räihälä 1998, inventointi (mj-rekisterissä inventointivuosi merkitty virheellisesti 1992)
Oili Forsberg 2007, tarkastus

Kohdekuvaus:

Keräsensalmen pyyntikuoppakohde sijaitsee Suomussalmen kunnan kaakkoisosassa, 2.5 km Venäjän rajalta etelään. Kapea kannas katkaisee Aittojärven lähes kahtia, ja vain vajaa

kymmenen metriä leveä Keräsensalmi yhdistää järven eteläisen ja pohjoisen puoliskon toisiinsa.

Inventoin Keräsensalmen pyyntikuoppakohteen ensimmäistä kertaa kesällä 1998. Tällöin alueelta oli ilmoitettu Museovirastoon 13 pyyntikuoppaa, jotka kävin tarkastamassa pitkäaikaisen avustajani, kengitysseppä Jussi Räihälän kanssa. Löysimme tuolloin yhteensä 24 pyyntikuoppaa pitkin järveä halkovaa kannasta. Joitakin pyyntikuoppia oli myös kannaksen länsipuolisella metsäalueella.

Keväällä 2006 kävin paikalla pienellä ekskursiolla puolisoni prof. Lars Forsbergin ja tyttäreni Kaisan kanssa. Tällöin löysimme Tiililahden rannasta kivikautisen asuinpaikan. Koska kohde jäi tuolloin ilmoittamatta Museovirastoon, tulin ohikulkumatkalla 4.7.2007 dokumentoimaan paikan. Tässä yhteydessä löytyi Keräsensalmen pyyntikuoppa numero yhden (7188.375, 3637.128) läheisyydestä kolme aiemmin rekisteröimätöntä kuoppaa.

Seuraavassa kuoppien numerointi noudattelee vuoden 1998 inventointikertomuksen numerointia.

Pyyntikuoppa 25, 7188.374, 3637.132, on halkaisijaltaan noin kaksimetrisen ja hieman epämääräisen muotoinen. Se on 30-40 cm syvä, eikä siinä ole havaittavissa selviä valleja. Se sijaitsee nelisen metriä kuopalta numero 1 itään. Jo vuoden 1998 inventoinnissa kiinnitettiin huomiota säännöstelemättömän Aittojärven rantatörmään. Tuolloin arveltiin, että järven pinta olisi jossain vaiheessa ollut puolisen metriä nykyistä korkeammalla, sillä paikoin on erotettavissa ikään kuin entistä rantatörmää. Pyyntikuoppa sijaitsee tämän otaksuttavasti vanhan rantatörmän päällä. Törmä laskee tässä kohden noin metrin soiselle, suopursua kasvavalle ranta-alueelle.

Pyyntikuoppa 26, 7188.344, 3637.138, sijaitsee kolmisenkymmentä metriä edellisestä etelään, parikymmentä metriä rannalla olevalta vajalta, rantakumpareen metsänpuolisella reunalla. Se on pitkänomainen, valliton, 3 x 1.5 metrin suuruinen ja 50-60 cm syvä kuoppa.

Pyyntikuoppa 27, 7188.329, 3637.132, on selvin uusista kuopista. Se on 2.5 x 1.5 metrin suuruinen ja 80 cm syvä. Koe pistossa kuopasta paljastui ehjä podsoli, mikä viittaa kuopan esihistorialliseen ajoitukseen. Kuoppa sijaitsee kohdassa, jossa kumpare leviää laakeammaksi metsiköksi.

Keräsensalmen pyyntikuoppajärjestelmä on merkitty Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien muinaisjäännösten luetteloon. Pyyntikuoppajärjestelmän länsipää on valtion omistamalla maalla, itäpuoli - myös tässä yhteydessä dokumentoidut kuopat - puolestaan yksityismailla.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Aittojärven kiinteistä muinaisjäännöksistä 1:4000

Ote peruskartasta 4423 12 1:10 000

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

Lähteet:

Räihälä, Oili 1998. Suomussalmen osainventointi, raportti. Museoviraston arkeologian osaston topografinen arkisto.

30. Suomussalmi Aittojärvi Tiililahti

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: kivikautinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4223 12
Koordinaatit: 7188.322, 3637.132, z 212.5 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 44.256 km itä-kaakkoon.
Laajuus: Kvartsi-iskoksia on löytynyt noin 20 metrin säteellä koordinaattipisteen ympäriltä.

Tutkimukset ja löydöt: Kruununvouti A.H.Sandströmin kuolinpesä 1918, irtolöytö
KM 7488:4, kehdonjalaskuokka
Oili Forsberg 2007, tarkastus
KM 36997, kvartssia, kvartsiittia

Kohdekuvaus:

Aittojärven Tiililahden kivikautinen asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan kaakkoisosassa, 2.5 km Venäjän rajalta etelään. Kapea kannas katkaisee Aittojärven lähes kahtia, ja vain vajaa kymmenen metriä leveä Keräsensalmi yhdistää järven eteläisen ja pohjoisen puoliskon toisiinsa. Pitkin kannasta ja sen mantereeseen puoleisia rantoja on 27 pyyntikuopan järjestelmä. Välittömästi tämän järjestelmän itäpäähän eteläisimmän kuopan tuntumasta on kivikautinen asuinpaikka.

Tiililahti on suojaisa lahdenpoukama, jonka rannalla erotuu vanha rantatörmä noin metrin nykyrantaa ylempänä. Tämän terassin päältä, venevalkamasta, pienen vajan edustalta, on poimittu kvartsia ja kvartsiittia noin 20 metrin säteeltä.

Keväällä 2006 kävin paikalla pienellä ekskursiolla puolisoni prof. Lars Forsbergin ja tyttäreni Kaisan kanssa. Tällöin löysimme Tiililahden rannasta kivikautisen asuinpaikan. Koska kohde jäi tuolloin ilmoittamatta Museovirastoon, tulini ohikulkumatkalla 4.7.2007 dokumentoimaan paikan.

Mitään asuinpaikkaan liittyviä rakenteita ei maanpinnalle erotu. Löydöt eivät myöskään jatku rantaan saakka. Mitään epäselvyyttä kohteen luonteesta asuinpaikkana ei kuitenkaan ole, sillä löytöjen lisäksi se on myös topografialtaan erittäin suotuisalla paikalla.

Jostakin Aittojärven rannalta on jo ammuin löytynyt ns. kehdonjalaksenmuotoinen hakku (KM 7488:4), joka on aivan itsenäisyyden alkupuolella toimitettu Muinaistieteelliselle toimikunnalle kruununvouti A.H.Sandströmin kuolinpesästä. Vaikka esineen tarkemmat löytösuhteet ovatkin tuntemattomat, ei ole lainkaan mahdotonta, että esine liittyisi asuinpaikan vaiheisiin. Aittojärven rannoilla on tosin muitakin houkuttelevan näköisiä niemiä ja poukamia, jossa ihminen on voinut asustaa. Aluetta ei ole kattavasti inventoitu. Esine ajoittuu suurin piirtein välille 5000 -3500 eKr.

Liitteet:

Kartat: Yksityiskohtakartta Aittojärven kiinteistä muinaisjäännöksistä 1:4000

Ote peruskartasta 4423 12 1:10 000

Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Valokuvat:

123. Aittojärvi Tiililahti. Kivikautinen asuinpaikka Vuokin Aittojärven rannassa, kuvassa vajan vasemmalla puolella, rantatörmällä. Kuluneelta

törmältä on löytynyt kvartsi-iskoksia. Kuvattu idästä länteen.
3.7.2007.

Löydöt: KM 36997, kvartssia, kvartsiittia

31. Suomussalmi Aittojärvi Tiilikangas

Muinaisjäännöstyyppi: työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
Ajoitus: historiallinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 2

Peruskartta: 4423 12
Koordinaatit: 7188.305, 3637.273, z 215 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 44.363 km itä-kaakkoon.
Laajuus: tervahauta 1, 7188.305, 3637.273
tervahauta 2, 7188.316, 3637.290

Tutkimukset ja löydöt: Oili Forsberg 2007, inventointi

Kohdekuvaus:

Aittojärven Tiilikankaan tervahaudat sijaitsevat Suomussalmen kunnan kaakkoisosassa, 2.5 km Venäjän rajalta etelään. Maisema on kumpuilevaa kangasmaastoa järven itäpäässä.

Tervahaudat ovat suuria ja komeita, ja ne erottuvat hyvin maastossa. Polku kulkee toisen tervahaudan reunaa, ja erodoituneessa maanpinnassa näkyy runsaasti suuriakin hiilen kappaleita. Haudat on tehty maastoon siten, että juoksutusurat on saatu suunnattua tervahautojen alapuolelle.

Ensimmäinen hauta (7188.305, 3637.273) sijaitsee nelisenkymmentä metriä metsätien käänköpaikalta pohjoiseen. Se on halkaisijaltaan viitisentoista metriä. Ylärinteessä ei reunavallia juurikaan erotu, sitä vastoin alarinteen puolella se on selvä. Vallin leveys on noin 3 - 4 metriä. Haudan keskellä oleva painauma on viitisen metriä, ja se on syvimillään noin 0.5 metriä ympäröivää maanpintaa matalammalla. Juoksutusura on suunnattu kohti itää, ja se on noin viisi metriä pitkä, syvimillään noin 1.5 metriä.

Toinen hauta (7188.316, 3637.290) on edellistä suurempi, halkaisijaltaan lähes 20 metrinen. Juoksutusura on suunnat-

tu kaakkoon, ja se on neljä metriä pitkä, syvimmillään 1.8 metrinen. Haudan ympärillä erottuvat loivat vallit, jotka ovat noin neljä metriä leveät ja 0.5 metrin korkuiset. Haudan keskellä on kahdeksan metrinen painauma, joka on vajaan metrin vallin harjaa matalammalla.

Kohde tarkastettiin 4.7.2007 Tiililahden asuinpaikan tarkastuksen yhteydessä. Kohde sijaitsee yksityisen omistamalla maalla.

Liitteet:

Kartat: yksityiskohtakartta 1:4000

Ote peruskartasta 4423 12 1:10 000

Yleiskartta kohteiden sijainnista 1:100 000

Valokuvat: -

Löydöt: ei löytöjä

Suomussalmi 777010089 Salonsaari

Salonsaaren asuinpaikka on löytynyt 1970-luvulla, jolloin ensimmäiset irtolöydöt on toimitettu Museovirastoon. Matti Huurre on käynyt paikalla saman vuosikymmenen lopulla pariinkin kertaan. Näiltä käynneiltä on kertynyt suhteellisen runsaasti esineistöä, joka ajoittuu pääosin kivikautiseksi. Varhaisin irtolöytö on kuitenkin rautakauden lopun (1200 - 1300 jKr.) kirves (KM 19899:1), joka tyyppinä lienee peräisin Satakunnasta. Näitä kirveitä on löytynyt myös Laatokan Karjalasta, pohjoisessa ne keskittyvät Kainuuseen ja Kuusamoon. (Huurre, Matti 1992:55.)

Kaivoin Salonsaaren asuinpaikkaa kesällä 1997 (Räihälä, Oili 1997). Tutkimukset johtuivat siitä, että alueen omistaja, Metsähallitus, oli kaavoittamassa rannalle kesämökkitontteja. Tutkimuksissa kävi ilmi, että pitkin tämän Kiantajärveen pistävän niemenomaisen saaren etelärantaa oli pesäkkeinä pääasiassa kivikautista asutusta. Eräästä asutuskeskittymästä saatiin radiohiiliajoitus, jonka mukaan paikalla oli eletty mesoliittisen kauden loppupuolella, 6000 - 5000 eKr. Kvartsilöydöistä tehdyn fraktuurianalyysin perusteella näytti siltä, että asutuspesäkkeet olivat syntyneet lähes kertaluontoisen asutuksen seurauksena, ja että Salon-

saaren ranta oli osa suhteellisen intensiivistä pyyntikier-
tojärjestelmää. (Räihälä, Oili 1999.)

Kesällä 2007 ohikulkumatkalla kävin Salonsaaren asuinpaikan
kaakkoispuolisella rannalla. Vuoden 1997 kaivaukset eivät
yltäneet tänne saakka, sillä kaavoitus ei koskenut tätä
rantakaistaletta venevalkaman itäpuolella. Lisäksi oli ran-
ta tuolloin niin kostea, ettei aluetta voitu tarkastaa. Nyt
paikalta löytyi suuri määrä kvartssia, niin iskoksia kuin
ytimiäkin. Kaikkea ei otettu talteen, sillä muutamien kym-
menten metrien mittaisella rantakaistaleella oli useita ki-
loja iskettyä kvartssia. Salonsaaren asuinpaikka näyttääkin
jatkuvan tänne, aiempi rajausta loppuu venevalkaman luoteis-
puolelle. Lisäksi paikalla on ollut hyvinkin intensiivinen
asutuspesäke, joka on huomattavasti löytörikkaampi kuin
konsanaan vuoden 1997 kaivauksissa paljastuneet pesäkkeet.

Lähteet:

Huurre, Matti 1992. Suomussalmi esihistoriallisella ajalla.

Leipä luonnosta. Keuruu.

Räihälä, Oili 1997. Suomussalmi 89 Salonsaari, kivikautisen
kohteen koekaivaus. Raportti Museoviraston arkeologian
osaston topografisessa arkistossa.

Räihälä, Oili 1999. Tutkimuksia Suomussalmen kivikautisesta
asutuksesta kvartsiin fraktuurianalyysin avulla. **Rajamailla
V, 1998.** Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. Studia
Historica Septentrionalia 35. Toim. Kyösti Julku.

32. Suomussalmi 777010089 Salonsaari

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: moniperiodinen
Rauhoitusluokka: 2/3
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4424 03
Koordinaatit: 7219783, 3601975, z 199 mpy (mj-
rekisterin koordinaatit)

Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 19.109 km pohjois-
koilliseen.

Laajuus: entuudestaan tunnettu alue:
7219609, 3600810 - 7219969,
3602265

uusi alue:

7219890, 3602427 - 7219861,

3602498

Tutkimukset ja löydöt: Matti Huurre 1976, tarkastus
KM 19899, asuinpaikkalöytöjä
Matti Huurre ja Mikko Perkko 1978,
tarkastus

KM 20376, asuinpaikkalöytöjä
Kalevi Tauriainen 1983, irtolöytö
KM 22053, reikäkivi
Oili Räihälä 1997, koekaivaus
KM 30320, asuinpaikkalöytöjä
Oili Forsberg 2007, tarkastus
KM 36998, kvartsia

Kohdekuvaus:

Salonsaaren moniperiodinen asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan keskiosissa, Kiantajärven rannalla, Horsmanselän pohjoispuolella. Matkaa Myllylahteen kaakossa on vajaa viisi kilometriä, Suomussalmen kirkolle etelässä on parikymmentä kilometriä.

Paikalta on irto- ja tarkastuslöytöjä 1970- ja 1980 - luvuilta. Asuinpaikkaa kavettiin 1997, jolloin maanomistaja, Metsähallitus, oli kaavoittamassa kesämökkkitontteja Salonsaaren etelärannalle. Näiden tutkimusten tuloksena alueelta todettiin pitkäkestoista, pesäkkeistä asutusta, joka on alkanut jo mesoliittisella kivikaudella. Tutkimukset rajautuivat pääasiassa kaavoitettavalle alueelle. Tutkimusten jälkeen alueen rauhoitus purettiin, ja kohde on siirtynyt rauhoitusluokka 3:een.

Kävin paikalla uteliaisuuttani, ohikulkumatalla, katsomassa, onko mökkejä noussut viimeisten kymmenen vuoden aikana. Tässä yhteydessä kävin aiemmin tutkitun alueen itäpuolella, rantaan Virtasalmen länsipuolella vievän tien ja venevalkaman itäpuolella. Paikalta löytyi noin 60 metrin matkalta erittäin runsaasti kvartsi-iskoksia, -ytimiä sekä raaka-ainekappaleita. Materiaalia oli rannalla kilokaupalla koko erodoituneen hiekkaisen rannan alueella. Kaikkea kvartsia ei suinkaan kerätty talteen.

Alueen rajautuminen rannan yläpuolella on epäselvää. Jo kaivaustutkimuksissa kävi ilmi, että asutus Salonsaaren rannoilla jatkuu nyt avonaisena olevan hiekkarannan yläpuolellakin. Koekuopitukseen ei nyt ryhdytty, vaan tyydyttiin

analogisesti päättelemään, että asutusta lienee ainakin parkinkymmenen metrin levyisenä kaistaleena.

Löytöalue liittyy kiinteästi Salonsaaren jo entuudestaan tunnettuun asuinpaikkaan. Koska kyseessä olevalla alueella ei ole suoritettu tutkimuksia, ei sitä mielestäni voi pitää suojelun piiriin kuulumattomana. Tästä syystä luokitusehdotus 2/3. Mikäli tällainen ratkaisu on suojelun kannalta teknisesti hankala, voi asuinpaikka-alueen erottaa omaksi kokonaisuudekseen. Jo nyt ovat Muinaisjäännösrekisterin kohteet 777010270 Virtakorva ja 777010088 Virtasalmi hieman keinotekoisesti erotettu omiksi kohteikseen, sillä pesäkkeinen asutus on levinnyt kaikkialle pitkin Salonsaaren etelärantaa ja Virtasalmen ympäristöä ilman, että voitaisiin konkreettisesti osoittaa, missä yksi kohde päättyy ja seuraava alkaa.

Kohde tarkastettiin 8.8.2007 matkalla Hossan suunnalta Äm- mänsaareen. Sääolot olivat ihastuttavat ja havainnointi helppoa, sillä vesi säännöstellessä järvessä oli suhteellisen matalalla. Alueen maanomistaja on metsähallitus.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartoista 4422 12 ja 4424 03, 1:20 000
Yleiskartta Salonsaaren sijainnista, 1:100 000

Löydöt: KM 36998, kvartsia.

Valokuvat:

124. 777010089 Salonsaari. Salonsaaren asuinpaikan aiemmin tuntematonta itäpäästä Virtasalmen länsipuolella. Erittäin runsaasti kvartsia poimittiin pitkin paljastunutta hiekkaisaa rantaa. Kuvattu idästä länteen. 8.8.2007.

125. 777010089 Salonsaari. Kvartsiytimiä asuinpaikan edustalla, osittain rantavedessä. 8.8.2007.

Suomussalmi 777010025 Kalmosärkkä

Kalmosärkkän moniperiodinen asuinpaikka sijaitsee Juntusrannassa, Juntus- eli Kylmäjärven länsirannalla, Nuolesta puolitietoista kilometriä koilliseen. Särkkäalue rajautuu lännessä suohon, jolla kulkee Metsähallituksen ylläpitämä polku pitkoksineen. Aluetta on tutkittu useaan otteeseen aina 1950-luvun lopulta saakka, jolloin Matti Huurre teki ensimmäisen

mäiset kaivaukset paikalla. Viimeksi aluetta on kaivanut Juha Lauren 1993.

Alueen asutus ajoittuu mesoliittiselta kivikaudelta aina historiallisiin aikoihin. Tuoreimmat, jo pian kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luokiteltavat rakenteet särkällä liittyvät toisen maailmansodan aikaisiin varustuksiin. Intensiivisin asutusvaihe näyttää särkällä olleen varhaisen metallikauden aikana, jolloin särkkäalue toimi solmukohtana idästä Venäjältä tulevan metallin välityksessä. Kalmosärkän varhaismetallikautinen keramiikka on myös sangen monipuolista, ja siinä on myös alueellisia piirteitä. Rautakauden löydöt särkiltä ovat vähäisempiä. (Huurre, Matti 1992, Lavento, Mika 1989, 2001.)

Museovirasto hankki alueen omistukseensa 1990-luvulla. Jo tätä ennen sortuvia rantatörmä oli pengerretty erodoitumisen pysäyttämiseksi. Alueelle vie Metsähallituksen ylläpitämä polku, itse särkällä on useita nuotiopaikkoja. Polun varressa ja särkkäalueella on useita opastauluja, joista Metsähallitus on uusimassa omansa.

Lähteet:

Huurre, Matti 1992. Suomussalmi esihistoriallisella ajalla. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

Lavento, Mika 1989. Suomussalmen Juntusrannan särkkäalueen keramiikka. Käsikirjoitus Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella.

Lavento, Mika 2001. **Textile Ceramics in Finland and Karelian Isthmus**. Nine variations and fugue on a theme of C.F.Meinander. SMYA 109. Helsinki.

33. Suomussalmi 777010025 Kalmosärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: moniperiodinen
Rauhoitusluokka: 1
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 05
Koordinaatit: 7237045, 3614621, z 199 mpy (mj-rekisterin koordinaatit)
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kirkosta 40.020 km koilliseen.

Laajuus:

löytöpisteet:

7237.553, 3614.954

7237.462, 3614.895

7236.653, 3614.360

Tutkimukset ja löydöt:

Kts. muinaisjäännösrekisteri

Oili Forsberg 2007, tarkastus

KM 36999, asuinpaikkalöytöjä

Kohdekuvaus:

Kalmosärkän moniperiodinen asuinpaikka sijaitsee Juntusrannassa, Juntus- eli Kylmäjärven länsirannalla, Nuolesta puolitoista kilometriä koilliseen. Särkkäalue rajautuu lännessä suohon, jolla kulkee Metsähallituksen ylläpitämä polku pitkoksineen. Aluetta on tutkittu useaan otteeseen aina 1950-luvun lopulta saakka, jolloin Matti Huurre teki ensimmäiset kaivaukset paikalla.

Viimeksi aluetta on kaivanut Juha Lauren 1993. Jostain syystä kyseessä oli koekaivaus - asuinpaikka-alueella, joka on tiedetty rikkaaksi ja pitkäikäiseksi, ja jota oli tutkittu jo tuossa vaiheessa ainakin neljään otteeseen. Lisäksi särkkäalueen näkyvät muinaisjäännökset oli jo tuolloin kartoitettu. Vaikuttaakin siltä, että 1990-luvun alun tutkimuksia vaivasi suunnitelmallisuuden puute ja selkeä kysymyksenasettelu.

Paikalla käytiin, koska Metsähallitus oli uudistamassa alueelle vievän polun varren opasteita. Itse särkkäalueen opasteet ovat Museoviraston. Nekin olisi syytä uudistaa, sillä ne sisältävät paikoin vanhentunutta tietoa. Taulujen ajoitukset ovat esimerkiksi esitetyt kalibroimattomina radiohiilivuosina, mikä voi olla retkeilijän kannalta hämmentävää.

Alueelta ei etsitty varsinaisesti yhtään mitään, mutta niin särkän etelä- kuin pohjoispäässäkin valuvat löydöt hiekkaisista törmistä järveen. Kummassakin päässä poimittiin näkyvät löydöt talteen, mutta minkäänlaista kaivelua ei tietenkään harjoitettu.

Kalmosärkän kohteen rakentaminen retkeilypaikaksi on hieman arveluttavaa. Ilmeisesti on katsottu, että kohdetta on riittävästi tutkittu. Siitä huolimatta esille erodoituvat löydöt voivat helposti houkutella satunnaisen kulkijan aar-

teenetsintään, niin silmiinpistäviä saviastian- ja piinpalaset ovat. Aivan särkän pohjoiskärkeen on rakennettu tultelupaikka suoraan raudanvalmistuspaikan päälle. Rautakuonaa on hujan hajan tulipaikan alueella ja viereisessä sortuvassa törmässä.

Kohde tarkastettiin 10.8.2007 matkalla Hossasta Ämmänsaareen. Kesäsää oli mainio, mutta optimaalisia havainnointioija ajatellen ehkä liiankin kuiva ja kirkas. Tässä yhteydessä luetteloitujen löytöjen mukana ovat Metsähallituksen Kari Kelan edellisenä keväänä pitkin Kalmosärkkää poimimat irtolöydöt.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4513 05, 1:10 000
Yleiskartta Kalmosärkän sijainnista 1:100 000

Löydöt: KM 36999, asuinpaikkalöytöjä

Valokuvat:

126. 777010025 Kalmosärkkä. Kalmosärkän reunat valuvat edelleen, pengerrysryityksistä huolimatta. Löytöaineistoa valuu pitkin rinnettä alasarveen. Kuvassa särkän pohjoispää, taustalla Kylmäjärvi. Kuvattu etelästä pohjoiseen. 10.8.2007.

Suomussalmi 777010053 Tormuansärkkä

Tormuansärkän moniperiodinen asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen pohjoisosassa, Tormuanjärven pohjoisrannalla. Täällä pistää Tiensuun paikkeilla kohden rantaa erittäin kaunis ja selvärajainen harju, jonka länsipäässä asuinpaikka sijaitsee. Koko harjun etelärinne on avonaista hiekkarantaa asuinpaikka-alueelta Tiensuun talon rantapelloille asti. Asuinpaikka rajoittuu kuitenkin harjun kärjessä olevalle hiekkarannalle sekä paikalle rakennetun kesämökin pihaan.

Matti Huurre on suorittanut Tormuansärkällä kaivaukset vuonna 1970 (Huurre, Matti 1992). Paikalla on ollut asutusta neoliittisen kivikauden alusta varhaiselle metallikaudelle. Saviastiatyypeistä Huurre mainitsee varhaisneoliittiset Sär1- sekä varhaiskampakeramikan, sekä keskineoliittisen tyypillisen kampakeramiikan, jota tosin on nimitetty epämääräisemmin "epineoliittiseksi keramiikaksi" (Siiriäinen, Ari 1978). Tämä johtunee siitä, että suomussalmelainen, tyypilliseksi kampakeramiikaksi luokiteltu aineisto on usein hyvin "epätyypillistä" eikä sovellu sellaisenaan Sai-

maan alueella muutoin jossain määrin yhtenäiseen kuosiin. Tyypillisellä kampakeramiikalla ei Kainuussa ole ollut samaa merkitystä kuin etelämpänä muutenkaan, sillä se ei näytä levinneen maakunnan alueelle mitenkään voimaperäisesti.

Neoliittista kivilkautta vanhempaa löytöaineistoa edustaa mesoliittisen kauden lopulle (tai aivan neoliittisen alkuun) ajoittuva viistoteräinen nuolenkärki. Vuoden 1970 kaivauksilta on saatu radiohiiliajoitus (Hel-188, 4190±140), jonka mukaan tulia olisi paikalla pidetty noin 2800 eKr., eli neoliittikummin aikana. Varhaismetallikautista Sär2-keramiikkaa on myös Tormuansärkän löydöissä, kuten saman ikäisiä tasakantaisia nuolenkärkiä. (Hurre, Matti 1992.)

Kesän 2007 löydöistä ainoa ajoittava esine on pieni savias-tian murunen, jossa ei näy koristelua. Siinä on kuitenkin varhaiselle metallikaudelle ominainen asbestin käyttötapa saven sekoitteena, eikä sen ajoitus siten ole epäselvä. Muut löydöt olivat kvartsi-iskoksia ja palanutta luuta.

Lähteet:

Hurre, Matti 1992. Suomussalmi esihistoriallisella ajalla.

Leipä luonnosta. Keuruu.

Siiriäinen, Ari 1978. **Archaeological shore displacement chronology in Northern Ostrobothnia, Finland.** Iskos 2.

34. Suomussalmi 777010053 Tormuansärkkä

Muinaisjäännöstyyppi: asuinpaikat
Ajoitus: moniperiodinen
Rauhoitusluokka: 2
Lukumäärä: 1

Peruskartta: 4513 06
Koordinaatit: 7245553, 3615819, z 201 mpy
Sijainti: Suomussalmen luterilaisesta kir-
kosta 48.019 km koilliseen.
Laajuus: Löytöjä kolmenkymmenen metrin mat-
kalta koordinaattipisteen ympäril-
tä rantahiekalta, sekä mökin pi-
halta.

Tutkimukset ja löydöt: Matti Hurre 1959, inventointi

KM 14389, asp.löytöjä
Matti Huurre 1969, tarkastus
KM 18059, asp.löytöjä
Matti Huurre 1970, kaivaus
KM 18322, asp.löytöjä
Matti Huurre 1980, tarkastus
KM 21014, asp.löytöjä
Oili Forsberg 2007, tarkastus
KM 37000, varhaismetallikautista
asbestikeramiikkaa, kvartsi-
iskoksia, palanutta luuta

Kohdekuvaus:

Tormuansärkän asuinpaikka sijaitsee Suomussalmen kunnan pohjoisosassa, noin kahdeksan kilometriä pohjoiseen Juntusrannan kylältä, Tormuanjärven pohjoisrannalla. Täällä pistää Tiensuun paikkeilla kohden rantaa erittäin kaunis ja selvärajainen harju, jonka länsipäässä asuinpaikka sijaitsee. Paikalle on rakennettu kesämökki ilmeisesti vuonna 1970 tapahtuneiden kaivausten jälkeen. Mökkirakennus pihapiireineen on tuhonnut asuinpaikan keskeistä osaa.

Löytöjä poimittiin rantahiekalta sekä särkän kärkeen rakennetun kesämökin pihapiiristä pisteen 7245.558, 3615.823 ympäriltä noin kolmenkymmenen metrin säteeltä. Joukossa oli ajoittavaakin materiaalia, murunen varhaismetallikautista asbestikeramiikkaa. Muutoin löydöt olivat kvartsi-iskoksia ja palanutta luuta. Löytöjä oli runsaimmin rannalla näkyvissä palaneiden kivien keskittymissä, joita oli useampia. Ne lienevät jäänteitä liesikiveyksistä.

Kohde tarkastettiin 14.9.2007 kauniissa ja havainnointiolosuhteiden kannalta ehkä vähän liiankin kirukkaassa ja kuu-
laassa syyslämmössä. Paikalle päädyttiin siitä syystä, että Housuvaaran inventoinnin yhteydessä tarkastettiin Muosärkän tuntumassa sijaitsevia entuudestaan tunnettuja kiinteitä muinaisjäännöksiä.

Liitteet:

Kartat: Ote peruskartasta 4513 06 1:10 000
Yleiskartta alueen sijainnista 1:100 000

Löydöt: KM 37000, varhaismetallikautista asbestikeramiikkaa, kvartsi-iskoksia, palanutta luuta

Valokuvat:

127. 777010053 Tormuansärkkä. Tormuansärkän rantaa löytöalueelta itään. Kuvattu lännestä itään. 14.9.2007.

128. 777010053 Tormuansärkkä. Rantahiekalla oli kaksi selvää huuhtoutunutta liesikiveystä, joiden ympäristöstä suurin osa löydöistä - kvartsia, palanutta luuta, sekä varhaismetallikautisen asbestikeramiikan muru - löytyi. Kuvattu 14.9.2007.

Kirjallisuus ja lähteet

Painamattomat lähteet:

Lavento, Mika 1989. Suomussalmen Juntusrannan särkkäalueen keramiikka. Käsikirjoitus Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella.

Niukkanen, Marianna (et al.) 28.2.2006. Historiallisen ajan muinaisjäännökset, ohje määrittelyyn ja suojeluun (moniste). Museovirasto, rakennushistorian osasto.

Nyman, Harri 1997. Hyrynsalmi Löytöjoki terva- ja tärpättitehdas, Teollisuushistoriallisen kohteen inventointi. Raportti Museoviraston Rakennushistorian osaston arkistossa.

Räihälä, Oili 1997. Suomussalmi 89 Salonsaari, kivikautisen kohteen koekaivaus. Raportti Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

Räihälä, Oili 1998. Suomussalmen osainventointi. Raportti Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

Suominen Esa 6.1.1992. Tutkimusraportti kaivauksista Hyttisuolla, käsikirjoitus. Kainuun Museo, kopio Museoviraston Arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

Painetut lähteet:

Huurre, Matti 1983. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. **Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I**. Kuusamo.

Huurre, Matti 1992. Suomussalmi esihistoriallisella ajalla. **Leipä luonnosta**. Keuruu.

Härkönen, Kerttu 2005. Kalevalapuiston kohteet. **Kalevalapuistot - rajan elämää ja erämaan luontoa**. Toim. Päivi Tervonen ja Kerttu Härkönen. Kajaani.

Kainuun maakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset.
 2007. Kainuun maakunta -kuntayhtymä.

Keränen, Jorma 1988. Asutus keskiajan lopulta 1720-luvulle sekä hallinto ja kulttuuri vuoteen 1918. **Hyrnsalmen historia.** Jyväskylä.

Kokko, Arvo 1939. **Hallan ukko: piirteitä maanviljelijä J.A.Heikkisen elämästä ja elämäntyöstä.** Porvoo.

Lavento, Mika 2001. **Textile Ceramics in Finland and Karelian Isthmus.** Nine variations and fugue on a theme of C.F.Meinander. SMYA 109. Helsinki.

Maaranen, Päivi ja Kirkinen, Tuija (toim.) 2000. **Arkeologinen inventointi, Opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen.** Museovirasto, arkeologian osasto. Helsinki.

Niukkanen, Marianna 2000. Asutus- ja elinkeinohistoriallisten muinaisjäännösten inventointi. Teoksessa **Arkeologinen inventointi, Opas inventoinnin suunnitteluun ja toteuttamiseen.** Museovirasto, arkeologian osasto. Helsinki.

Purhonen, Ranta, Ruonavaara (toim.) **Arkeologia Suomessa 1990-1992.** Museovirasto.

Rytkölä, Heikki 2006. **Vienan tiellä.** Kainuun Ympäristökeskuksen julkaisuja, KAIra5/2006.

Räihälä, Oili 1999. Tutkimuksia Suomussalmen kivikautisesta asutuksesta kvartsiin fraktuurianalyysin avulla. **Rajamailla V, 1998.** Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. Studia Historica Septentrionalia 35. Toim. Kyösti Julku.

Siiriäinen, Ari 1978. **Archaeological shore displacement chronology in Northern Ostrobothnia, Finland.** Iskos 2.

Suominen Esa 1993. Raudanvalmistukseen liittyvät röykkiöt Kainuussa. **Lapinraunioita ja hiidenkiukaita.** Museovirasto, Arkeologian osasto. Julkaisu n:o 3.

Tervonen, Päivi 2001. **Tiaisen kruununmetsätorpasta Alanteen tilaksi.** Metsähallitus. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 132.

Tervonen, Päivi ja Karvonen, Marko 2005. **Vaarojen kätköistä. Puolangan kulttuuriympäristöohjelma.** Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 397.

Turpeinen Oiva 1988. Väestö ja talous 1720 luvulta 1980 luvulle. **Hyrnsalmen historia.** Jyväskylä.

Turpeinen, Oiva 1992. Suomussalmi 1500-luvulta 1900-luvulle. **Leipä luonnosta.** Keuruu.

Vainio, Autio, Leinonen, 2000. **Kainuun perinnemaisemat.** Kainuun ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 147. Kajaani.

*Vainio, Kekäläinen, Alanen ja Pykälä 2001. Suomen perinne-
biotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen
loppuraportti.* Suomen ympäristökeskus. Helsinki

Suulliset tiedonannot:

Kotiseutuneuvos Kalle Juntunen. Keskustelut 18.9. ja
18.10.2007.